

Evaluatie artikel 2b Pensioen- en spaarfondsenwet

Uitruilmogelijkheid van het nabestaandenpensioen

Eindrapport

Een onderzoek in opdracht van Ministerie van SZW

drs. Z. Berdowski
dr. N.E. Stroeker
drs. C. van der Werf

Projectnummer: B3331

Zoetermeer, 14 maart 2008

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Research voor Beleid. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Research voor Beleid. Research voor Beleid aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

Voorwoord

Op 21 december 2000 is de Wet tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet en enige andere wetten aangenomen. Deze wet behelst ondermeer een wijziging van artikel 2b van de Pensioen- en spaarfondsenwet (PSW). Hiermee is geregeld dat deelnemers aan een pensioenregeling de mogelijkheid wordt geboden hun opgebouwde nabestaandenpensioen in te ruilen voor een hoger en/of eerder ingaand ouderdomspensioen. Daarnaast regelt de wet de gelijke behandeling van mannen en vrouwen en een verbod op onderscheid naar burgerlijke staat.

Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft Research voor Beleid en IOO gevraagd om het gewijzigde artikel 2b PSW aan een evaluatie te onderwerpen. In dit rapport is deze evaluatie verwoord. In het gehele rapport zal de aanduiding "artikel 2b PSW" worden gehanteerd om te verwijzen naar het gewijzigde artikel 2b PSW, zoals geregeld in de Wet tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet en enige andere wetten.

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode van zomer 2007 t/m januari 2008. Het onderzoek bestond uit verschillende onderdelen, zoals een analyse van de gegevens van DNB, een enquête onder pensioenfondsen en verzekeraars, interviews en groepsdiscussies met vertegenwoordigers van deelnemers.

Hierbij willen wij graag een dankwoord richten tot een ieder die heeft bijgedragen aan de totstandkoming van dit rapport. Graag willen we dan ook de begeleidingscommissie bedanken, alsook de deelnemende pensioenfondsen, verzekeraars en de deelnemers aan de twee bijeenkomsten van de Versnellingskamer in november 2007.

In de begeleidingscommissie zaten, naast de opdrachtgevers van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, afgevaardigden van de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen (VB), Stichting voor Ondernemingspensioenfondsen (OPF), het Verbond van Verzekeraars (VvV), Stichting van de Arbeid (STAR) en De Nederlandsche Bank (DNB).

Cornelis van der Werf
Directeur Research voor Beleid

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
1.1	Aanleiding en doelstelling onderzoek	7
1.2	Wettelijk kader en afbakening	7
1.3	Onderzoeksvragen	8
1.4	Onderzoeksopzet	10
1.5	Analysekader	14
1.6	Leeswijzer	15
2	Beleidskader wetswijziging artikel 2b PSW	17
2.1	Inleiding	17
2.2	Wettelijk kader en inhoud artikel 2b PSW	17
2.3	Achtergrond en beleidskader artikel 2b PSW	18
2.4	Overige gerelateerde, relevante wetgeving	21
3	Uitruilmogelijkheden en gebruik	23
3.1	Inleiding	23
3.2	Ontwikkelingen tussen 1998 – 2006	23
3.3	Kenmerken van de regelingen	25
3.4	Daadwerkelijk gebruik uitruil	32
3.5	Gelijke behandeling in de regelingen	35
3.6	Communicatie over wijzigingen	38
3.7	Uitvoeringstechnische problemen uitvoerders	41
3.8	ABP	43
3.9	PGGM	45
4	Effecten van artikel 2b PSW	47
4.1	Inleiding	47
4.2	Effecten fondsen in de praktijk (kwantitatief)	47
4.3	Effecten verzekeraars in de praktijk (kwalitatief)	48
4.4	Gebruik en effecten voor deelnemers	49
4.5	Verwachte effecten naar de toekomst toe	56
4.6	Criteria voor succes artikel 2b PSW vanuit deelnemersperspectief	58
5	Conclusies	61
5.1	Inleiding	61
5.2	Doeltreffendheid van de wet	62
5.3	Effecten in de praktijk	64
Bijlage		
1	Onderzoeksverantwoording	67
2	Vragenlijst pensioenfondsen	71
3	Overzicht geïnterviewden	79
4	Checklist interviews	81
5	Overzicht verzekeraars	83
6	Overzicht deelnemers paneldiscussies	85
7	Wettekst artikel 2b PSW	87

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doelstelling onderzoek

Op 21 december 2000 is de Wet tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet en enige andere wetten aangenomen. Deze wet behelst ondermeer een wijziging van artikel 2b van de Pensioen- en spaarfondsenwet (PSW). Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft Research voor Beleid en IOO gevraagd om het gewijzigde artikel 2b PSW aan een evaluatie te onderwerpen. In dit rapport is deze evaluatie verwoord. In het gehele rapport zal de aanduiding "artikel 2b PSW" worden gehanteerd om te verwijzen naar het gewijzigde artikel 2b PSW, zoals geregeld in de Wet tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet en enige andere wetten.

De Nederlandsche Bank beschikt vanuit haar toezichhoudende rol over de nodige informatie over pensioenreglementen. Daarnaast vergt de evaluatie van 2b PSW een uitgebreider onderzoek, waarbij ook het perspectief van deelnemers, gepensioneerden, pensioenfondsen en verzekeraars betrokken worden.

Dit onderzoek is begeleid door een begeleidingscommissie waarin deelnamen: de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsen (VB), Stichting voor Ondernemingspensioenfondsen (OPF), Verbond van Verzekeraars (VvV), Stichting van de Arbeid (STAR), De Nederlandsche Bank (DNB), het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW), Research voor Beleid en Instituut voor Onderzoek van Overheidsuitgaven.

1.2 Wettelijk kader en afbakening

Op grond van de Wet tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet dient deelnemers aan een pensioenregeling minstens éénmaal de mogelijkheid te worden geboden hun nabestaandenpensioen (verder NP) in te ruilen voor een hoger en/of eerder ingaand ouderdompensioen (verder OP). Deze verplichting geldt alleen voor nabestaandenpensioen met een opbouw karakter (kapitaaldekking) en geldt niet voor nabestaandenpensioen dat op risicobasis is gedekt. De wettelijk *verplichte* uitruilmogelijkheid geldt bovendien alleen voor NP dat vanaf de datum van inwerkintreding van de wet wordt opgebouwd. Het uitruilrecht geldt niet voor vrijwillig NP, wezenpensioen en de aanspraak van de gewezen echtgenoot.¹

Daarnaast stelt de wet verplichtingen ten aanzien van gelijke behandeling.² Deze betreffen zowel gelijke behandeling tussen mannen en vrouwen, als een verbod op onderscheid naar burgerlijke staat met betrekking tot pensioenvoorzieningen.³ De gelijke behandeling moet voor mannen en vrouwen, evenals voor gehuwden / geregistreerden en ongehuwd samenwonenden gelijke uitkomsten opleveren bij uitruil van pensioensoorten (ook bij beschikbare

---

¹ Informatie op basis van de uitnodigingsbrief en startnotitie onder kenmerk AV/PB/2007/1156.

² Dit geldt ook bij eventuele uitruil, ook anders dan uitruil NP in OP, en bij beschikbare premiereregelingen.

³ Met uitzondering van NP, er ontstaat geen verplichting tot het aanbieden van een NP voor samenwonenden.

premieregelingen), bij de afkoop van kleine pensioenen en met betrekking tot beschikbare premieregelingen.

Voor bepaalde onderdelen van de wet gold 1 januari 2002 als datum van inwerkingtreding; dit betreft het verplichte aanbod van de uitruilmogelijkheid en de toepassing van gelijke behandelingsvoorschriften voor eind- en middelloonregelingen. Voor de andere onderdelen, te weten de gelijke behandelingsvoorschriften bij beschikbare premieregelingen en bij afkoop van kleine pensioenen (ook bij eind- en middelloonregelingen), geldt 1 januari 2005 als datum van inwerkingtreding. Deze laatste wijzigingen maken *geen* onderdeel uit van het onderhavig evaluatieonderzoek.

Volgens DNB zijn de volgende drie vormen van nabestaandenpensioen te onderscheiden¹:

- **Opbouwbasis:** hierbij bouwt de deelnemer gedurende de arbeidsperiode jaarlijks een deel van het pensioen voor zichzelf en voor de partner op. Na overlijden worden de rechten omgezet in een uitkering. Bij overlijden blijft de partner het tot dan toe opgebouwde recht voor nabestaandenpensioen behouden.
- **Risicobasis:** dit wordt ook wel een verzekering genoemd met een looptijd. De nabestaande ontvangt een uitkering wanneer de deelnemer overlijdt tijdens zijn actieve (premiebetalende) periode. Zodra de premiebetaling stopt, bijvoorbeeld als gevolg van ontslag, pensionering of langdurig verlof, vervalt het recht op het nabestaandenpensioen.
- **Mengvorm risico / opbouw:** voor pensioendatum risicobasis, na pensioendatum opbouwbasis. Een deelnemer kan bij deze mengvorm aanspraak maken op een nabestaandenpensioen tijdens de actieve fase en na pensionering, maar niet tijdens de slapende fase. Zeer relevant bij deze mengvorm is of er sprake is van een wettelijk recht op uitruil. Hierbij zijn twee situaties te onderscheiden. In de eerste situatie wordt er wel NP opgebouwd tijdens de actieve fase, maar is het recht hierop opgeschort tot de pensioendatum. In dit geval is er sprake van een recht op uitruil zoals bedoeld in artikel 2b PSW. In de tweede situatie wordt op pensioendatum een deel van de aanspraken op OP al dan niet automatisch omgezet naar NP. Hier is dus geen sprake van uitruil zoals bedoeld in artikel 2b PSW, maar zoals bedoeld in artikel 2c PSW. Uitruil in deze situatie leidt tot een verlaging van het OP, terwijl daar in de eerste situatie geen sprake van is.

1.3 Onderzoeksvragen

In het onderzoek staan de volgende twee vragen centraal:

- Doeltreffendheid van de wet: hoe is in pensioenregelingen gereageerd op de uit de wet voortvloeiende verplichtingen inzake uitruilrecht en gelijke behandeling?;
- Tot welke effecten heeft de wet in de praktijk geleid?

Bovenstaande vragen vallen volgens het offerteverzoek uiteen in de volgende deelvragen:

- 1 Hoeveel pensioenregelingen met nabestaandenpensioen (NP) op opbouwbasis kennen een wettelijke uitruilmogelijkheid?;
- 2 Hoeveel pensioenregelingen kennen geen NP op opbouwbasis, maar wel NP op risicobasis?;

---

¹ Bron: De Nederlandsche Bank. Statistisch Bulletin 2006,
http://www.dnb.nl/dnb/home/file/Statbullsep06_tcm46-147417.pdf

- 3 Hoeveel pensioenregelingen kennen geen enkele vorm van NP, noch op opbouw-, noch op risicobasis?;
- 4 Hoeveel van de regelingen met NP op opbouwbasis kennen meerdere momenten waarop uitruil mogelijk is en - in de voorkomende gevallen - welke zijn deze momenten?;
- 5 Hoeveel pensioenregelingen kennen een andere uitruilmogelijkheid dan die van NP tegen ouderdomspensioen (OP), dit op grond van artikel 2c PSW?;
- 6 Hoeveel deelnemers van regelingen met uitruilmogelijkheid hebben daadwerkelijk van de uitruilmogelijkheid gebruik gemaakt?;
- 7 In hoeveel gevallen waarin uitruil daadwerkelijk heeft plaatsgevonden, is deze beperkt tot de opbouwjaren vanaf 1-1-2002 en in hoeveel gevallen is de uitruil uitgebreid met eerdere opbouwjaren?;
- 8 In hoeveel gevallen heeft een uitruil plaatsgevonden anders dan uitruil van NP tegen OP (op grond van artikel 2c PSW)?
- 9 Hoe is in pensioenregelingen tegemoet gekomen aan de wettelijke verplichte gelijke behandelingsvoorschriften:
  - in regelingen met een ruilvoet (ingekocht pensioen in verhouding tot het ingeruilde pensioen): hoe en op welk niveau is deze vastgesteld (portefeuilleniveau, niveau van het pensioencontract, of een niveau hier tussenin?) en hoe lang is de periode waarvoor deze is vastgesteld?;
  - in regelingen met een opbouwkeuzevoet: hoe is deze vastgesteld en hoe lang is de periode waarvoor deze is vastgesteld?
- 10 Welke uitvoeringstechnische problemen bij pensioenuitvoerders hebben zich voorgedaan en hoe hebben zij hierop gereageerd, welke oplossingen hebben zij hierbij gehanteerd?

Het onderzoek beperkt zich tot de onderdelen van de wet die in 2002 in werking zijn getreden. Dat betekent dat de evaluatie betrekking heeft op periode 2002 tot en met 2006. Daarnaast zal ook de periode van vóór 2002 in beschouwing worden genomen, zodat wijzigingen vooruitlopend op de inwerkingtreding van de wet in het onderzoek betrokken kunnen worden.

Het onderzoek is niet gericht op de koopkrachteffecten als gevolg van het gebruik van de uitruilmogelijkheid. Immers, dit is ondoenlijk vanwege het grote aantal verschillende combinaties die dit zou opleveren.

De beantwoording van de onderzoeksvragen zal hoofdzakelijk plaatsvinden in hoofdstuk 3. Onderzoeksvraag 8 (uitruil anders dan uitruil van NP tegen OP) zal slechts in kwalitatieve zin worden beantwoord, omdat deze vraag niet is gesteld in de enquête onder pensioenfondsen en verzekeraars. De bestanden van De Nederlandsche Bank (DNB) leerden immers dat er 12 mogelijkheden zijn voor andere uitruil, waardoor om praktische reden dit blok met vragen is weggelaten uit de enquête.

Bij de presentatie van de gegevens van pensioenfondsen in tabellen is geen onderscheid gemaakt naar type pensioenfonds (Ondernemingspensioenfonds, Verplichte en niet-verplichte bedrijfstakpensioenfonds). Er zijn maar 10 niet verplichte bedrijfstakpensioenfonds en 35 verplichte bedrijfstakpensioenfonds in de respons. Dit aantal is te klein om tot betekenisvolle resultaten te leiden bij presentatie in een tabel met vier of meer cellen.

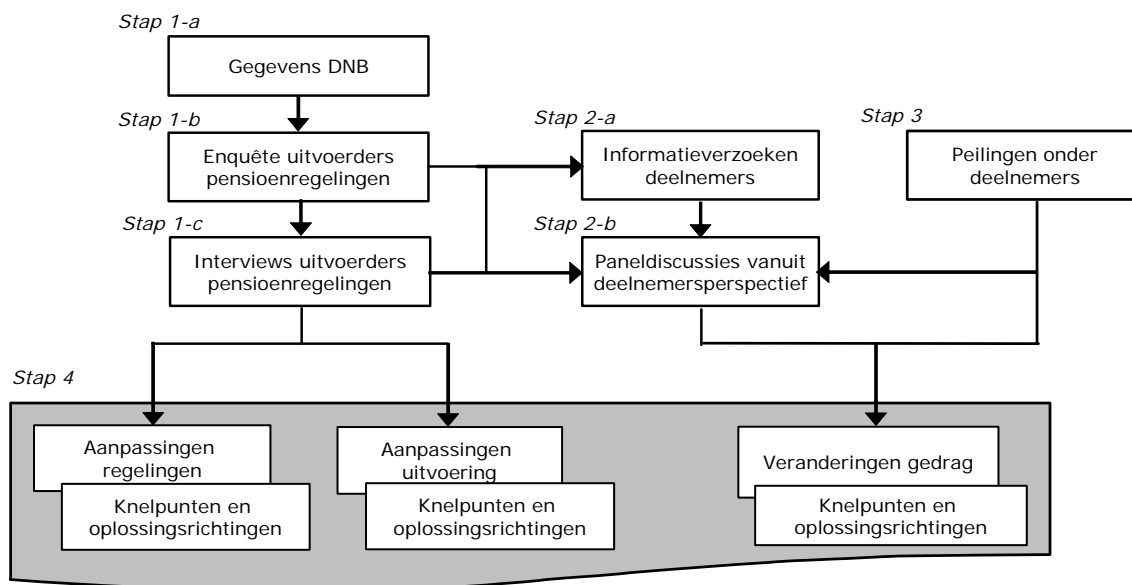
1.4 Onderzoeksofzet

Het onderzoeksteam heeft in de evaluatie alle beschikbare gegevens gebruikt om tot een oordeel te komen over de doeltreffendheid van de wet en de werking van de wet in de praktijk. Het betreft de analyse van gegevensbestanden van de DNB (onderzoekstap 1a), de inventarisatie en analyse van de informatieverzoeken van deelnemers bij belangenorganisaties e.d. (onderzoekstap 2a) en de mening over en de kennis van deelnemers over pensioenen, nabestaandenpensioenen en over de keuzemogelijkheden zoals dat gededistilleerd kan worden uit peilingen en enquêtes (onderzoekstap 3).

Er zijn verschillende technieken ingezet om empirische gegevens te verzamelen. Er is een enquête uitgezet onder pensioenfondsen en verzekeraars (onderzoekstap 1b). Er zijn diepte-interviews gehouden met uitvoerders van pensioenregelingen (onderzoekstap 1c). Ten slotte zijn elektronische paneldiscussies (= Versnellingskamer) gevoerd met deelnemers en vertegenwoordigers van belangenorganisaties vanuit het deelnemersperspectief (onderzoekstap 2b).

De onderzoekstappen hangen logisch samen en versterken elkaar. Op deze wijze ontstaat een gedegen kwantitatieve en kwalitatieve evaluatie waarmee alle evaluatievragen beantwoord kunnen worden. Het rapport geeft een samenhangend overzicht van de aanpassingen, knelpunten en oplossingsrichtingen in de pensioenregelingen, in de uitvoering van pensioenregelingen en in het (verwachte) gedrag van de deelnemers (figuur 1.1). De evaluatie richt zich enerzijds op de mate waarin bepaalde aanpassingen, knelpunten en oplossingsrichtingen zich *kwantitatief* voordoen in de Nederlandse pensioenregelingen. Anderzijds gaat de aandacht uit naar *kwalitatieve* aanpassingen, knelpunten en oplossingsrichtingen die betekenisvol zijn in het kader van de evaluatie zelfs als zij zich als uitzondering voordoen.

Figuur 1.1 Onderzoeksaanpak in hoofdlijnen

Stap 1-a Gegevens DNB

De gegevens van DNB zijn gebruikt om de representativiteit van de enquête-uitkomsten te bepalen en aan de hand daarvan een weging uit te voeren (zie onderzoeksverantwoording in bijlage 1). Tevens zijn de gegevens van DNB gebruikt om de effecten van artikel 2b PSW in de praktijk in kaart te brengen voor de periode 2002 – 2006.

Stap 1-b Enquête uitvoerders pensioenregelingen

Allereerst is er een vragenlijst voor pensioenfondsen en verzekeraars opgesteld. De concept-vragenlijst is voorgelegd aan DNB en een pensioenadviseur. Vervolgens is de vragenlijst voorgelegd aan de begeleidingscommissie van het onderzoek. De opmerkingen zijn meegenomen in de definitieve vragenlijst. De vragenlijsten voor de pensioenfondsen en verzekeraars zijn goeddeels gelijk. In bijlage 2 is de vragenlijst van de pensioenfondsen opgenomen.

Aanpak pensioenfondsen

De uitnodigingen onder de pensioenfondsen zijn uitgezet op maandag 20 augustus 2007. De pensioenfondsen hebben tot eind september de gelegenheid gekregen om de internet-enquête in te vullen. Eind september was de enquête echter nog niet ingevuld door ABP en PGGM¹, die t/m 12 oktober de tijd hebben gekregen om deze in te vullen. Op 16 oktober hadden deze twee fondsen de enquête ingevuld en is de veldwerkperiode afgesloten.

Van DNB zijn 643 adressen van pensioenfondsen ontvangen. Uit dit adresbestand zijn 133 adressen verwijderd, omdat het fonds in liquidatie is of niet meer bestaat, omdat er geen actieve deelnemers meer zijn of omdat het een fonds betreft waarop artikel 2b PSW niet van toepassing is. De netto steekproef van pensioenfondsen bestaat dan nog uit 510 adressen. 245 pensioenfondsen hebben de enquête ingevuld. De respons is 48% van de pensioenfondsen en 74% van het aantal actieve deelnemers.

Redenen van non-respons zijn (in volgorde van belang):

- Onbereikbaar (afwezig gedurende onderzoeksperiode)
- Geen tijd / geen zin
- Andere redenen (o.a. onbestelbaar retour)
- Andere persoon weigert voor de respondent
- Tegen enquêtes in het algemeen
- Persoonlijke redenen
- Taalproblemen
- Andere reden weigering

Aanpak verzekeraars

Van de pensioenfondsen zijn alle relevante fondsen (n=643) aangeschreven. Van de verzekeraars is een steekproef aangeschreven. Het betreft de steekproef van verzekeraars, die DNB in 2005 heeft benaderd in het kader van de Pensioenmonitor. Door gebruik te maken van exact dezelfde steekproef is het mogelijk om ook voor verzekeraars verschillen in de

---

¹ PGGM (= Stichting Pensioenfonds voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen) heeft met ingang van 01-01-2008 een nieuwe naam gekregen, namelijk Pensioenfonds Zorg en Welzijn (PFZW). In dit rapport gebruiken wij nog de oude naam PGGM, omdat de gegevens betrekking hebben op de periode voordat de naamswijziging is doorgevoerd.

tijd waar te nemen. Bovendien heeft DNB een systematiek ontwikkeld om de steekproef op te hogen naar de populatie. Via deze ophoogfactoren wordt het mogelijk om tot een totaal landelijk beeld te komen.

De steekproef bestaat uit 18 verzekeraars, die samen 1.083 rechtstreekse regelingen in beheer hebben binnen de steekproef. Sommige verzekeraars zitten met meer dan 200 rechtstreekse regelingen in de steekproef. Dit betekent dat zij voor meer dan 200 regelingen een vragenlijst zouden moeten invullen. Omdat het invullen van een grote hoeveelheid vragenlijsten nogal belastend kan zijn, is besloten tot een maatwerk aanpak. Deze gewijzigde aanpak heeft tot gevolg dat de verkregen informatie een combinatie is van kwantitatieve en kwalitatieve informatie, waardoor de uitkomsten niet vergeleken kunnen worden met de kwantitatieve uitkomsten van de enquête onder de pensioenfondsen.

Voor de invulling van de maatwerk aanpak hebben we telefonische afspraken gemaakt en gevoerd met alle 18 verzekeraars om te bespreken hoe we de relevante informatie met zo weinig mogelijk inspanningen van de verzekeraars zelf zouden kunnen verkrijgen. Deze gesprekken hebben eind september en heel oktober plaatsgevonden. Afgesproken is dat de verzekeraars uiterlijk eind oktober de gewenste gegevens aan ons zouden aanleveren. De vragenlijst zoals deze ook voor de pensioenfondsen gold, was richtinggevend voor de door de verzekeraars aan te leveren informatie. Twee verzekeraars hebben aangegeven, dat aanlevering eind oktober niet haalbaar was. Aan deze verzekeraars is uitstel gegeven tot half november. Tijdens de gesprekken bleek dat van de 18 verzekeraars er enkele zijn samengegaan, waardoor er nu nog maar 13 verzekeraars over zijn (zie bijlage 5). Van 7 van de 13 verzekeraars is informatie ontvangen. Eén verzekeraar heeft aangegeven een herverzekeraar te zijn en geen ouderdomspensioen te verzekeren en dus ook geen informatie te kunnen leveren. Van deze herverzekeraar zat slechts 1 regeling in de steekproef. Van vijf verzekeraars hebben wij geen informatie gekregen.

De 13 benaderde verzekeraars beheren samen 1.083 rechtstreekse regelingen in de steekproef. Van deze rechtstreekse regelingen zijn er 500 niet van toepassing voor dit onderzoek. Dit kan zijn omdat er geen actieve deelnemers meer zijn of omdat artikel 2b PSW niet van toepassing is op de regeling (bijvoorbeeld een regeling voor uitsluitend prepensioen of voor aanvulling van het WAO-gat). De netto steekproef van de 13 verzekeraars bestaat dus uit 583 rechtstreekse regelingen. De 7 responderende verzekeraars hebben van 313 rechtstreekse regelingen informatie verschaft. De respons omvat 54% van de rechtstreekse regelingen en 34% van de actieve deelnemers. Deze respons is te laag om als basis te kunnen dienen voor betrouwbare uitspraken over de gehele populatie van pensioenverzekerden via verzekeraars. Daarom melden wij alleen resultaten van verzekeraars wanneer er naast de enquête minstens één en liefst twee of meer andere bronnen zijn met vergelijkbare resultaten.

Stap 1-c Interviews uitvoerders pensioenregelingen

Ter voorbereiding op de maatwerk aanpak van stap 1-b zijn enkele interviews met verzekeraars gehouden. De resultaten van deze interviews zijn benut om de maatwerk aanpak zodanig vorm te geven dat de gewenste informatie kan worden geleverd zonder onevenredig veel inspanningen van de verzekeraars.

Naast vragen over de vormgeving van de maatwerk aanpak is in de interviews ook gesproken over andere zaken. De checklist die hierbij is gehanteerd staat in bijlage 4. In bijlage 3 staat een overzicht van geïnterviewde personen. De informatie uit de interviews is door het hele rapport verwerkt. Er is steeds duidelijk aangegeven welke paragrafen of passages zijn gebaseerd op interviews.

Stap 2-a Informatieverzoeken deelnemers (optioneel)

Na een inventarisatie van de informatieverzoeken van deelnemers die binnenkomen bij allerlei belangenorganisaties, ouderenorganisaties en ombudsmannen is gebleken dat er nog relatief weinig informatieverzoeken of klachten van deelnemers binnenkomen betreffende de consequenties in de praktijk van artikel 2b PSW. Wel is het zo dat op de websites van enkele organisaties (bijv. NVOG en Pensioenkijs.nl) wordt geanticipeerd op mogelijke vragen door de rubriek FAQ (Frequently Asked Questions). Na deze inventarisatie kan echter geconcludeerd worden dat er (tot nu toe) weinig klachten en informatieverzoeken komen. Dit kan enerzijds worden veroorzaakt door het feit dat de materie en de consequenties lastig te doorgronden zijn, anderzijds kan dit komen doordat de uitruilmogelijkheid binnen artikel 2b PSW eigenlijk nog maar net loopt. Dit evaluatieonderzoek zit wat dat betreft qua doorlooptijd nog redelijk dicht op de wetwijziging. Echter, deze uitkomsten zouden ook kunnen wijzen op een groot maatschappelijk draagvlak, alhoewel deze conclusie voor nu nog te ver gaat. Naar aanleiding van deze inventarisatie en de uitkomsten daarvan heeft het Ministerie van SZW besloten deze optie niet verder te laten uitwerken en uitzoeken door het onderzoeksbureau.

Stap 2-b Paneldiscussies vanuit deelnemersperspectief (= Versnellingskamer)

Er zijn twee bijeenkomsten gehouden (paneldiscussies ofwel Versnellingskamers) met deskundigen uit het veld. Aan hen is gevraagd om de vragen steeds vanuit het deelnemersperspectief te beantwoorden. Er is een lijst samengesteld met 25 mogelijke organisaties, waaruit gesprekspartners afkomstig zouden kunnen zijn. Dit betrof:

- Deskundigen / adviseurs o.g.v. pensioenen
- Deelnemers (belangenbehartigers, ouderenbonden etc)

De paneldiscussies hebben plaatsgevonden in de Versnellingskamers van het Ministerie van SZW op dinsdag 8 november 's middags en donderdag 20 november 's ochtends.

De discussies kenden beide de volgende opbouw:

- Doel artikel 2b PSW
  - Onduidelijkheden en risico's
  - Verwachte effecten
- Reden gebruik uitruilmogelijkheid
  - Profielen en motieven om wel/niet uit te ruilen
- Wanneer is 2b PSW succesvol?
  - Verwacht gebruik in de toekomst

In bijlage 6 staat een overzicht met de deelnemers aan beide paneldiscussies. Tevens zijn er aparte rapporten per paneldiscussie verschenen en is er een samengevoegd verslag over beide discussies geschreven. Dat laatste verslag is in december 2007 rondgestuurd aan de begeleidingscommissie van het onderzoek.

Ook voor de uitkomsten van de Versnellingskamers geldt dat deze door het hele rapport verwerkt zijn en dat duidelijk aangegeven is dat de uitkomsten op de Versnellingskamer zijn gebaseerd.

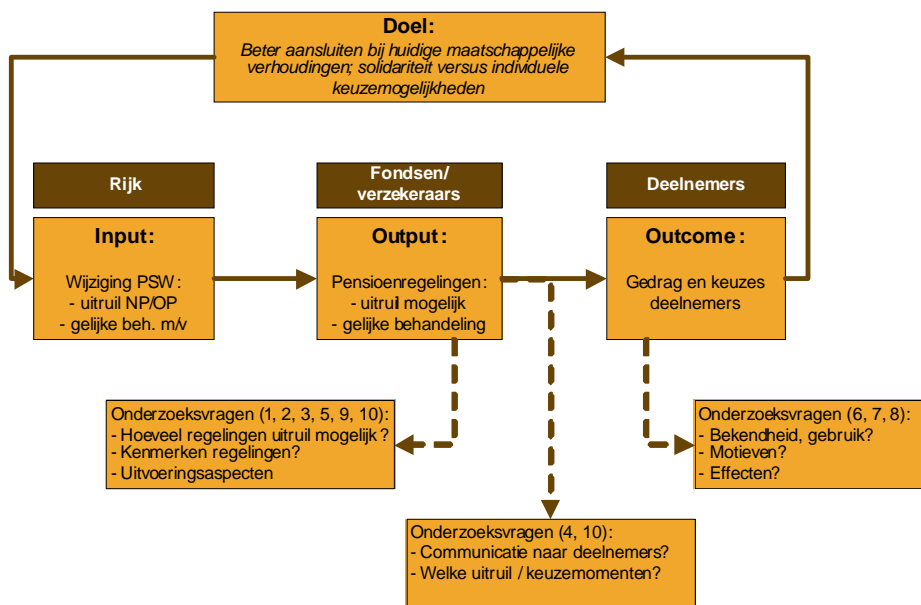
Stap 3 Peilingen onder deelnemers

In het kader van deze onderzoeksstap zijn diverse relevante onderzoeken, enquêtes, publicaties e.d. geraadpleegd, bijvoorbeeld op het gebied van pensioenbewustzijn. Specifieke informatie of onderzoeken vanuit het deelnemersperspectief over de consequenties van artikel 2b PSW zijn zeer beperkt. In het kader van deze stap heeft ook een gesprek plaatsgevonden met de Ombudsman pensioenen. De conclusies die op basis van de bestaande onderzoeken e.d. zijn getrokken, worden in dit rapport verwoord in hoofdstuk 4.

1.5 Analyse kader

Het in dit onderzoek gehanteerde analysekader (beleidstheorie) gaat er vanuit dat het directe resultaat (output) van de wetwijziging zichtbaar moet zijn in de pensioenreglementen van pensioenfondsen en verzekeraars. De uitruilmogelijkheid en gelijke behandeling moet aantoonbaar in de reglementen opgenomen zijn. Het daadwerkelijke maatschappelijke effect (outcome) kan worden afgelezen aan de mate waarin deelnemers daadwerkelijk gebruik maken van de uitruilmogelijkheid. Er zijn zowel door de Tweede Kamer als het kabinet geen meetbare doelstellingen geformuleerd ten aanzien van het gebruik van de uitruilmogelijkheid.

Figuur 1.2 Analyse kader evaluatie artikel 2b PSW

Dit analysekader staat centraal in dit onderzoek en hierop zal in het hoofdstuk met de conclusies worden teruggekomen.

1.6 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken zijn de resultaten van dit onderzoek vermeld. Hoofdstuk 2 bevat het beleidskader van het gewijzigde artikel 2b PSW. Daarnaast zijn de achtergronden van de wetswijziging, de inhoud van de wetswijziging, andere aanpalende wetgeving en een chronologische volgorde van feiten, wetsvoorstellen, reacties, brieven naar de Tweede Kamer etc. over artikel 2b PSW opgenomen in dit hoofdstuk. Hoofdstuk 3 gaat over de werking van artikel 2b PSW. De aandacht gaat uit naar uitruilmogelijkheden en het gebruik van de uitruil. Daarnaast komen andere zaken aan de orde zoals de profielen en motieven voor gebruik van de uitruilmogelijkheid, communicatie over wijzigingen en uitvoeringstechnische problemen van uitvoerders. De uitkomsten van ABP en PGM zijn in twee afzonderlijke paragrafen gerapporteerd. De maatschappelijke effecten van artikel 2b PSW staan in hoofdstuk 4. De conclusies in hoofdstuk 5 zijn het sluitstuk van het rapport.

2 Beleidskader wetwijziging artikel 2b PSW

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het wettelijk kader en de inhoud van het artikel 2b PSW in paragraaf 2.2. Vervolgens worden het beleidskader en de achtergrond geschetst waarbij de aanloop naar de daadwerkelijke wetwijziging wordt geschetst. In paragraaf 2.4 wordt het doel van het artikel volgens de deelnemers aan de Versnellingskamers geschetst. Tot slot wordt overige relevante wetgeving kort gepresenteerd.

2.2 Wettelijk kader en inhoud artikel 2b PSW

De PSW is per 01-01-2007 ingetrokken en het voormalige artikel 2b PSW is vervangen door artikel 60 van de Pensioenwet. Omdat het evaluatieonderzoek betrekking heeft op het gewijzigde artikel 2b van de PSW, hanteren we in dit onderzoek de 'oude' aanduiding 2b PSW. In bijlage 7 staat de exacte wettekst van artikel 2b PSW vermeld.

Op basis van de memorie van toelichting¹, die tevens andere wijzigingen beschrijft, maar voornamelijk ingaat op het recht van keuze voor OP in plaats van NP en gelijke behandeling van mannen en vrouwen, worden in deze paragraaf enkele hoofdlijnen van artikel 2b PSW beschreven.

In artikel 2b PSW wordt geregeld dat voor zover in een pensioenregeling een nabestaandenpensioen is opgenomen, alle deelnemers, ook indien het nabestaandenpensioen niet op hen van toepassing is, het recht hebben op een hoger of eerder ingaand ouderdomspensioen. De achtergrond van dit artikel is dat op deze manier gelijke behandeling ongeacht burgerlijke staat wordt bereikt. De begrippen solidariteit en individualisering zijn hierbij communicerende vaten. Er vinden afwegingen plaats tussen verschillende vormen van solidariteit enerzijds en individualisering, kostenbeheersing en gelijke behandeling anderzijds.

Op grond van de Wet tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet dient deelnemers aan een pensioenregeling minstens éénmaal de mogelijkheid te worden geboden hun nabestaandenpensioen (verder NP) in te ruilen voor een hoger en/of eerder ingaand ouderdomspensioen (verder OP). Deze verplichting geldt alleen voor nabestaandenpensioen met een opbouwkarakter (kapitaaldekking) en geldt niet voor nabestaandenpensioen dat op risicobasis is gedekt. De wettelijk *verplichte* uitruilmogelijkheid geldt bovendien alleen voor NP dat vanaf de datum van inwerkingtreding van de wet wordt opgebouwd. Het uitruilrecht geldt niet voor vrijwillig NP, wezenpensioen en de aanspraak van de gewezen echtgenoot.²

---

¹ Bron: Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 711, nr. 3.

² Informatie op basis van de uitnodigingsbrief en startnotitie onder kenmerk AV/PB/2007/1156.

Daarnaast stelt de wet verplichtingen ten aanzien van gelijke behandeling.¹ Deze betreffen zowel gelijke behandeling tussen mannen en vrouwen, als een verbod op onderscheid naar burgerlijke staat met betrekking tot pensioenvoorzieningen.² De gelijke behandeling moet voor mannen en vrouwen, evenals voor gehuwden / geregistreerden en ongehuwd samenwonenden gelijke uitkomsten opleveren bij uitruil van pensioensoorten (ook bij beschikbare premiereregelingen), bij de afkoop van kleine pensioenen en met betrekking tot beschikbare premiereregelingen.

Voor bepaalde onderdelen van de wet gold 1 januari 2002 als datum van inwerkingtreding; dit betreft het verplichte aanbod van de uitruilmogelijkheid en de toepassing van gelijke behandelingsvoorschriften voor eind- en middelloonregelingen. Voor de andere onderdelen, te weten de gelijke behandelingsvoorschriften bij beschikbare premiereregelingen en bij afkoop van kleine pensioenen (ook bij eind- en middelloonregelingen), geldt 1 januari 2005 als datum van inwerkingtreding. Deze laatste wijzigingen maken *geen* onderdeel uit van het onderhavig evaluatieonderzoek.

2.3 Achtergrond en beleidskader artikel 2b PSW

Per 1 januari 2002 is de wet artikel 2b PSW van kracht geworden. Artikel 2b kent een redelijk lange voorgeschiedenis³. Een amendement (uit 1994) om de pensioenopbouw van alleenstaanden te verbeteren, heeft geleid tot veel discussies over uitvoeringsproblemen, maar ook tot een meer principiële debat waarin onderwerpen als verantwoordelijkheidsverdeling en de solidariteit belangrijke elementen waren.

De oorspronkelijke bedoeling van artikel 2b was de deelnemers aan een pensioenregeling de wettelijke mogelijkheid te bieden om een nabestaandenpensioen in te ruilen voor een hoger of eerder ingaand ouderdompensioen. Dit tegen de achtergrond van de uitgangspunten van artikel 2b PSW, namelijk het voorkomen van te ver doorgesloten solidariteit en het uitgangspunt dat iedereen in zijn eigen onderhoud moet kunnen voorzien, en tegen de achtergrond van de recente ontwikkelingen, namelijk steeds meer alleenstaanden (die betalen voor het NP van partners van anderen) en de ontwikkeling van steeds meer gezinnen waarin beide partners werkzaam zijn (en de partners dus in hun eigen onderhoud kunnen voorzien).

Aansluitend hieraan komt uit de twee Versnellingskamer-bijeenkomsten in november 2007 als belangrijkste en meest aangegeven doel van artikel 2b PSW naar voren dat dit artikel is geïntroduceerd met de bedoeling om een eind te maken aan de solidariteit van alleenstaanden met gehuwden. Verder wordt in de Versnellingskamers toegelicht:

'De beëindiging van de solidariteit van alleenstaande met gehuwden was destijds al het doel van het amendement in 1994. De Tweede Kamer was het ermee eens, maar de sociale partners destijds niet. De invoering van het artikel is destijds ook uitgesteld van 2000 naar 2002. De pensioenfondsen zagen geen mogelijkheid om dit artikel op tijd in te voeren.'

¹ Dit geldt ook bij eventuele uitruil, ook anders dan uitruil NP in OP, en bij beschikbare premiereregelingen.

² Met uitzondering van NP, er ontstaat geen verplichting tot het aanbieden van een NP voor samenwonenden

³ Tweede Kamer 86 14 juni 2000 (86-5562) Pensioen- en spaarfondsenwet.

In de discussie wordt ook het doel van gelijke behandeling op basis van burgerlijke status (beperken solidariteit alleenstaanden met gehuwden) en man/vrouw genoemd. Tevens wordt 'flexibiliteit' als doel genoemd: nabestaandenpensioenen voor wie dat nodig heeft en anders extra ouderdomspensioenen (kortom de uitruilmogelijkheid van NP voor OP). Daarbij kan door deze keuzemogelijkheid beter worden ingespeeld op de actuele situatie c.q. behoefte van de (toekomstige) pensioengerechtigde.'

Wat de achtergrond van artikel 2b betreft: op 30 juni 1994¹ is bij de behandeling van de Wet 'wettelijk recht op waardeoverdracht en enige andere maatregelen op het aanvullende pensioenterrein' artikel 2b bij amendement in de PSW opgenomen. Dit amendement is destijds met nagenoeg Kamerbrede steun aangenomen. De Kamer was van mening dat het niet langer acceptabel was dat sociale partners in hun pensioenregelingen alleenstaanden mee zouden laten betalen aan nabestaandenpensioenen zonder dat deze alleenstaanden daar zelf van kunnen profiteren of daarvoor gecompenseerd worden. Tegelijk beoogde de Kamer een vergroting van de solidariteit, namelijk tussen mannen en vrouwen. De vragen die in het kader van dit wetsvoorstel voorlagen destijds:

- Wordt solidariteit wenselijk geacht tussen alleenstaanden en mensen met partner enerzijds en mannen en vrouwen anderzijds;
- Wat is de taak van de wetgever en wat moet aan sociale partners overgelaten worden?

Zoals al eerder is aangegeven, is artikel 2b Pensioen- en spaarfondsenwet per 1 januari 2002 van kracht geworden. Naast het keuze- of uitruilrecht voor extra ouderdomspensioenen in plaats van nabestaandenpensioenen regelt deze wet dat opgebouwde pensioenaanspraken tot 1 januari 2002 zowel op individuele basis als op collectieve basis kunnen worden uitgeruild. Het is belangrijk om te realiseren dat de uitoefening van het recht op uitruil bij salaris/diensttijd-regelingen dient te geschieden op basis van collectieve actuariële gelijkwaardigheid. Dit impliceert een sekseneutrale ruilvoet, waarbij in de tariefstelling niet langer onderscheid wordt gemaakt tussen mannen en vrouwen. De eis van sekseneutrale tarieven is voor wat betreft beschikbare premieregelingen geldig vanaf 1 januari 2005. Dit geldt tevens voor streefregelingen. Dat zijn kapitaalverzekeringen waarbij wordt gestreefd naar pensioen op basis van salaris/diensttijd, maar waar het uiteindelijk in te kopen pensioen bepaald wordt door rendement op opgebouwd kapitaal en marktrente op de pensioendatum. Vanaf 2005 geldt ook een gelijkwaardigheidseis bij afkoop van kleine pensioenen. Uiteindelijk moet in alle pensioenregelingen sprake zijn van gelijke behandeling naar geslacht.

In deze evaluatie kijken we alleen naar de wijzigingen die in werking zijn getreden op 01-01-2002. De wijzigingen die in werking traden op 01-01-2005 maken geen onderdeel uit van dit evaluatieonderzoek. Hieronder volgt in tabel 2.1 een chronologisch overzicht van de meest relevante achtergronden en feiten die inzicht geven in de achtergrond van artikel 2b PSW en de lange aanloop die vooraf is gegaan aan de daadwerkelijke inwerkingtreding van artikel 2b PSW. Het overzicht is niet uitputtend.

---

¹ Staatsblad 1994, nr 496.

Tabel 2.1 Beleidskader en achtergrond artikel 2b PSW (chronologisch)

	Wat gebeurde er? / Activiteiten
1994	Amendement waarin in artikel 2b PSW een recht is neergelegd tot uitruil van nabestaandenpensioen in extra ouderdomspensioen dat eerst in 2000 zou ingaan (Kamerstukken II 1994/94, 23 123, nr. 28). Dit keuzerecht zorgde van meet af aan voor veel discussie.
1995 (29 augustus)	Aanbieding door staatssecretaris van het rapport Commissie Witteveen aan de Tweede kamer. Doel: flexibilisering pensioenen met fiscale wetgeving regelen.
1996 (december)	Advies Stichting van de Arbeid (o.a. over enkele deelaspecten van de keuzemogelijkheid tussen NP en OP en over het verschaffen van meer duidelijkheid voor de pensioenuitvoerders. Dit laatste zou kunnen gebeuren door de tekst van artikel 2b PSW aan te passen of door andere regelgeving). Uit de beantwoording van de vragen van de STAR door het kabinet werd duidelijk dat door het kabinet niet alleen in een nadere afbakening van het keuzerecht van artikel 2b zou worden voorzien, maar ook in een aanscherping van de voorschriften tot gelijke uitkeringen van mannen en vrouwen.
1997 (april)	Kabinet kondigt aan Tweede Kamer aan met een voorstel tot wetswijziging te zullen komen + vragen omtrent: hoeveel keuzemomenten? Moet NP risico ook onder het keuzerecht vallen? Wijze van betrokkenheid partner en kosten etc
1998 (juni)	Brief kabinet: ook individuele polissen vallen onder de reikwijdte van het voorschrift tot gelijke behandeling en beroepspensioenen vallen hier niet onder.
1998 (september)	Overleg met vaste commissie SZW. Instemming Tweede Kamer met hoofdlijnen en keuzes brief, met o.a. onderstaande verzoeken: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Nadere informatie over de kostenaspecten in de memorie van toelichting verwerken ▪ Uitstel van de inwerkingtreding van artikel 2b tot nader te bepalen tijdstip, zodat de regelgeving voor dat tijdstip aangepast kan worden en pensioenuitvoerders voldoende tijd hebben hun regelingen aan te passen¹.
1999 (23 februari)	De Verzekeringskamer heeft op verzoek van het kabinet het wetsvoorstel van technisch commentaar voorzien ² .
1999 (1 juni)	De wetgeving voortkomend uit de Commissie Witteveen treedt in werking als onderdeel van de Wet Loonbelasting. Deze wet (Wet Fiscale Behandeling Pensioenen), die betrekking heeft op fiscale wetgeving, speelt in op de veranderende maatschappij met steeds flexibeler wensen op pensioengebied. Alle pensioenregelingen moeten uiterlijk op 1 juni 2004 voldoen aan deze wetgeving.
2000 (22 juni)	De Tweede Kamer heeft het wetsvoorstel tot wijziging van artikel 2b PSW aangenomen (bij de Tweede Kamerbehandeling van het wetsvoorstel werden enkele amendementen en moties ingediend) ³ . Staatssecretaris Hoogervorst van SZW heeft bepaald dat het wetsvoorstel per 1 januari 2002 in werking treedt. ⁴ De eerdere datum van inwerkingtreding, 1 januari 2001, is hiermee dus verlaten. De staatssecretaris geeft aan tot overeenstemming te willen komen met de sociale partners over de gevolgen van het uitstel voor de evaluatie van het Pensioenconvenant. Door het uitstel van de inwerkingtreding zal de kostenverhogende werking van het wetsvoorstel tot wijziging van artikel 2b PSW niet tot uitdrukking kunnen komen in die evaluatie.
2000	Inmiddels is bij het bij de Eerste Kamer aanhangige wetsvoorstel daarnaast voor ouderdomspensioen een verplichting tot gelijke behandeling naar burgerlijke staat opgenomen. ⁵
2002 (1 januari)	Inwerkingtreding wetswijziging artikel 2b PSW.
2003	Brief van de staatssecretaris waarin staat dat het kabinet, op basis van gedaan onderzoek, van mening is dat het de voorkeur verdient om het huidige voorschrift van gelijke uitkeringen voor mannen en vrouwen te handhaven en niet over te gaan op de invoering van landelijke sexeneutrale tarieven of landelijke sexeneutrale sterftetafels. Daar komt nog bij dat pas in 2005 de bepalingen betreffende de gelijke behandeling van mannen en vrouwen uit artikel 2b PSW in werking treden voor beschikbare premieregelingen. ⁶
2005	Inwerkingtreding van de volgende onderdelen van artikel 2b PSW: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Eis van sexeneutrale tarieven voor premie- en streefregelingen ▪ Gelijkwaardigheidseis bij afkoop van kleine pensioenen
2007 (1 januari)	Artikel 2b PSW vervalt en wordt vervangen door artikel 60 van de Pensioenwet (= Keuzerecht hoger of eerder ingaand ouderdomspensioen).

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 711, nr. 3.

² Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 711, nr. 3.

³ Amendement Van Zijl / Schimmel (PvdA/D66) (Kamerstukken II 1999/2000, 26 711, nr. 32) werd aangenomen en bepaalt dat de gelijke uitkeringenvoorschriften voor beschikbare-premieregelingen en vrijwillige voorzieningen volgens dat systeem zonder terugwerkende kracht worden opgeschort tot 1 januari 2005. Deze latere inwerkingtreding biedt de ruimte om vóór die datum te komen tot sekseneutrale sterftetafels. Dit maakt het makkelijker om gelijke uitkeringen te realiseren.

⁴ Bron: 'Wetsvoorstel over artikel 2b PSW uitgesteld tot 1 januari 2002' in VB-Contact juni/juli 2000 (uitgave van de Vereniging van Bedrijfspensioenfondsen).

⁵ Bron: Th.J. Boeschoten (TPV augustus 2000, aflevering 4) 'Keuzerecht 2b PSW alsook gelijke behandeling naar geslacht en burgerlijke staat.

⁶ Bron: Tweede Kamer, vergaderjaar 2002 – 2003, 26 711, nr. 33.

2.4 Overige gerelateerde, relevante wetgeving

2.4.1 Aanverwant Artikel 2c PSW

Artikel 2c is een artikel dat aanverwant is aan artikel 2b. Bij artikel 2c gaat het om de mogelijkheid om bijvoorbeeld ouderdomspensioen voor allerlei andere vormen van pensioen uit te ruilen en vice versa, met name vroegpensioen voor ouderdomspensioen (OP).

1. Indien in een pensioenregeling de deelnemer of gewezen deelnemer de mogelijkheid wordt geboden in plaats van een bepaald soort pensioen geheel of gedeeltelijk te kiezen voor een ander soort pensioen, anders dan bedoeld in artikel 2b, is de collectieve actuariële waarde van dat andere pensioen tenminste gelijkwaardig aan de collectieve actuariële waarde van het eerst genoemde pensioen.
2. Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld met betrekking tot de keuzemogelijkheid, bedoeld in het eerste lid.

Artikel 2c komt in dit rapport over de evaluatie van artikel 2b apart aan bod (zie de onderzoeksvragen 5 en 8).

De Wet Witteveen (paragraaf 2.4.2) en andere relevante wetgeving (paragraaf 2.4.3) kunnen het beeld op het effect van artikel 2b PSW vertroebelen, wat het lastig maakt om dit effect te isoleren. Aangezien deze overige wetgeving dus van invloed kan zijn op artikel 2b PSW worden zij beschreven in de volgende twee paragrafen.

2.4.2 Commissie en wetgeving Witteveen

De wetgever speelt in de Wet Witteveen, officieel Wet Fiscale Behandeling Pensioenen, die op 1 juni 1999 als onderdeel van de Wet Loonbelasting in werking is getreden, in op de veranderende maatschappij met steeds flexibelere wensen op pensioengebied. Deze wet heeft betrekking op fiscale wetgeving. Alle pensioenregelingen, inclusief de collectieve regelingen, moeten uiterlijk op 1 juni 2004 voldoen aan de Wet Witteveen.

Deze wet heeft gezorgd voor een verruimd fiscaal kader om te kunnen komen tot een flexibele en individuele invulling van pensioenregelingen. Aangezien ook bestaande pensioenregelingen uiterlijk op 1 juni 2004 moeten voldoen aan de nieuwe wetgeving, is het essentieel om elke pensioenregeling te controleren. Deze toetsing kan het beste plaatsvinden aan de hand van een viertal onderdelen, te weten:

- Verplichte wijzigingen binnen de pensioenregeling (bijvoorbeeld: definitie restbegünstiging bij overlijden van nabestaanden, expliciete opname van afkoopverbod, juiste AOW-inbouw, correcte definitie van wettelijk toegestane pensioenvormen en afschaffing VUT).
- Verplicht te bekijken onderdelen met de mogelijkheid deze te wijzigen (bijvoorbeeld: opbouwpercentages, pensioenleeftijd, ingangsdatum nabestaandenpensioen, overbruggingspensioen en regeling pré-pensioen).
- Keuzemogelijkheden binnen de pensioenregeling (met name keuzes rondom de definitie van diensttijd en pensioengevend loon).

- Overige aandachtspunten (bijvoorbeeld de mogelijkheid om variatie in de hoogte van de pensioenuitkeringen aan te brengen, het tegen elkaar uitruilen van pensioensoorten en het vaststellen van de hoogte van de eigen bijdrage van de DGA of werknemer).

Uit het advies van de adviescommissie fiscale behandeling pensioenen¹ in 2004 blijkt dat in de praktijk nabestaandenpensioen steeds vaker (deels) wordt verzekerd op risicobasis in plaats van op opbouwbasis. Om de keuzemogelijkheid die artikel 2b PSW biedt te omzeilen, wordt NP op risicobasis steeds meer toegepast (zie ook het stukje hieronder uit de Versnelingskamers van november 2007, doelbewuste misleiding in paragraaf 4.4.1). De staatssecretaris van Financiën heeft bij beleidsbesluit² vastgesteld dat alle in dienstbetrekking in Nederland doorgebrachte dienstjaren in aanmerking genomen kunnen worden voor de bepaling van de hoogte van het NP. Hiertoe moet echter wel aan een aantal voorwaarden worden voldaan. Het nadeel voor de praktijk is dat het aantonen dat aan de voorwaarden is voldaan administratieve lasten met zich meebrengt.

De adviescommissie is van mening dat gebruikmaking van diensttijdafhankelijk nabestaandenpensioen op risicobasis, zonder de in het beleidsbesluit genoemde voorwaarden, mogelijk moet zijn.

2.4.3 Overig

Daarnaast is er nog andere wetgeving die raakt aan artikel 2b PSW c.q. die 'speelde' ten tijde van de introductie van artikel 2b PSW en die bij pensioenfondsen en verzekeraars mogelijk heeft meegespeeld bij de heroverweging van regelingen. Op deze andere wetgeving zullen we niet uitgebreid ingaan, maar we noemen deze wel hieronder:

- AWGB: Algemene Wet Gelijke Behandeling. Bij de Wijziging van de PSW en enige andere wetten³ is vastgelegd dat artikel 5, lid 6 van de AWGB wordt gewijzigd. Dit leidt ertoe dat, met uitzondering van het nabestaandenpensioen, onderscheid naar burgerlijke staat met betrekking tot pensioenvoorzieningen niet langer geoorloofd is voor de toekomstige opbouw van pensioenaanspraken.
- Overgang van de AWW (Algemene Weduwen- en Wezenwet) naar de ANW (Algemene nabestaandenwet). Deze overgang brengt een beperking van de uitkeringsrechten van de nabestaande partner met zich mee. In sommige pensioenregelingen zijn naar aanleiding van de invoering van de ANW wijzigingen van de pensioenregelingen voor nabestaanden geïntroduceerd.
- Regelgeving vervroegd uittreden, Wet Vut prepensioen en introductie levensloopregeling (VPL). Zoals later uit dit rapport zal blijken, komt het in de praktijk voor dat in het kader van de VPL, afschaffing prepensioen, het opbouw NP door de werkgever anders wordt aangewend. In het verleden zag je de invulling van risico NP in plaats van opbouw NP, om op die manier artikel 2b te omzeilen. Echter, door de VPL zie je nu juist weer wel de opbouw NP.

¹ Bron: Advies adviescommissie fiscale behandeling pensioenen (januari 2004).

² Bron: Besluit van 9 augustus 2001, nr. RTB 2001/2390.

³ Bron: Tweede Kamer, vergaderjaar 1998-1999, 26 711, nr 3.

3 Uitrustmogelijkheden en gebruik

3.1 Inleiding

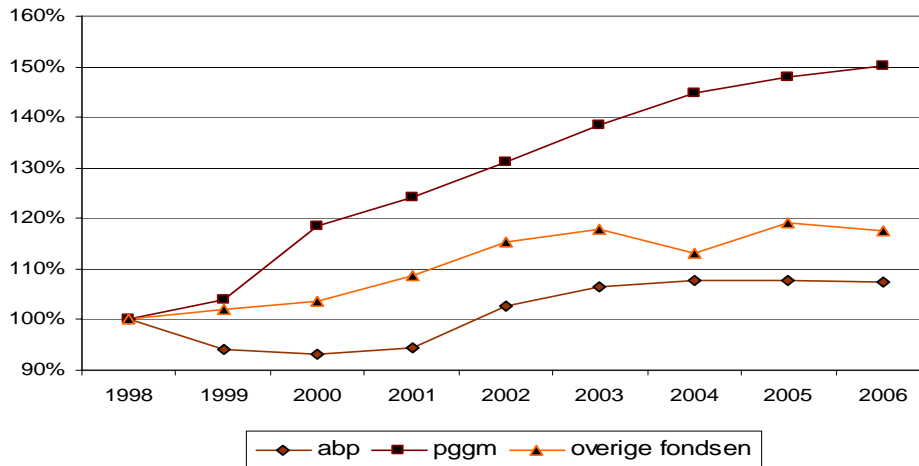
In dit hoofdstuk staat de werking van artikel 2b in de praktijk centraal. Dit wordt beschreven aan de hand van een antwoord op de 10 onderzoeksvragen uit paragraaf 1.3. De uitkomsten van pensioenfondsen en verzekeraars zijn afzonderlijk beschreven en mogelijk onderling vergeleken. De empirische basis voor de informatie over pensioenfondsen bestaat vooral uit de enquête onder pensioenfondsen en de gegevens van DNB. De uitkomsten van pensioenfondsen zijn kwantitatief van aard en die van verzekeraars zijn meer kwalitatief. Voor verzekeraars zijn drie bronnen gebruikt: de enquête, de pensioenmonitor van DNB en aanvullende interviews. Het perspectief van de cliënt is gebaseerd op informatie uit de Versnellingskamers.

Achtereenvolgens komen aan bod: de kenmerken van de regelingen, het daadwerkelijke gebruik van de uitrustmogelijkheid, profielen en motieven voor uitrust, gelijke behandeling, communicatie en uitvoeringstechnische problemen van uitvoerders. De gang van zaken bij de twee grootste pensioenfondsen ABP en PGGM komen tot slot. Het hoofdstuk opent met een blik op het verleden.

3.2 Ontwikkelingen tussen 1998 – 2006

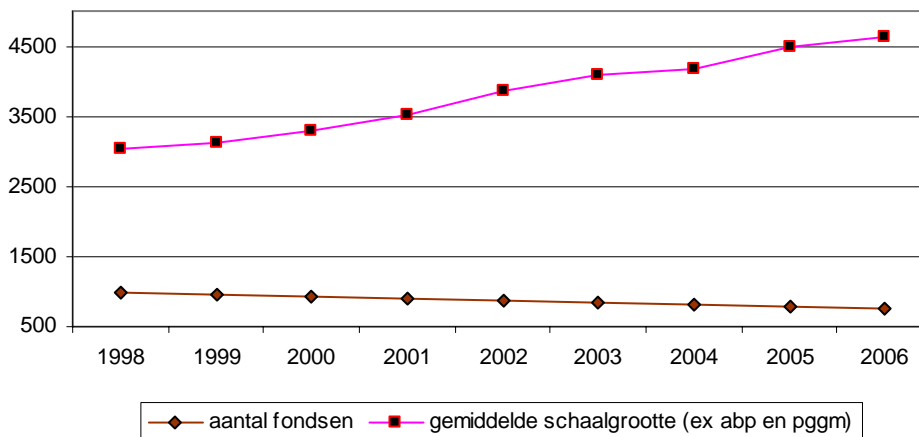
Hoewel artikel 2b PSW in 2002 in werking is getreden, kunnen de fondsen en verzekeraars anticiperend gedrag vertonen. Met behulp van de gegevens van DNB is het mogelijk om voor een beperkt aantal factoren waar te nemen welke ontwikkelingen er hebben plaatsgehad vlak voor en nadat artikel 2b PSW in werking is getreden. In figuur 3.1 beschouwen wij de periode 1998- 2006. In die periode is de omvang van het aantal actieve deelnemers toegenomen van 4,8 miljoen in 1998 naar 5,7 miljoen in 2006, een toename van 20%. De toename van het aantal actieve deelnemers heeft zowel bij de grote fondsen ABP en PGGM als bij de overige fondsen plaatsgehad. De omvang van PGGM nam sinds 1998 het sterkst toe, namelijk met 50%.

Figuur 3.1 Omvang van de fondsen, geïndexeerd naar het aantal actieve deelnemers in 1998 (bron: DNB)

In de periode 1998-2006 heeft zich een proces van schaalvergroting voltrokken onder de pensioenfondsen. De schaalvergroting is gerealiseerd via fusies. De aldus ontstane grotere organisaties maakten het mogelijk om de risico's niet langer per regeling, maar per type product te gaan spreiden. Het aantal actieve deelnemers nam toe, terwijl het aantal fondsen (ex. ABP en PGGM) afnam van 975 in 1998 naar 748 in 2006. De gemiddelde schaalgrootte lag in 1998 op ruim 3000 actieve deelnemers. In 2006 is de gemiddelde schaalgrootte met ruim 4600 actieve deelnemers ruim anderhalf keer zo groot als in 1998.

Figuur 3.2 Aantal pensioenfondsen en gemiddelde schaalgrootte in aantal actieve deelnemers (bron: DNB)

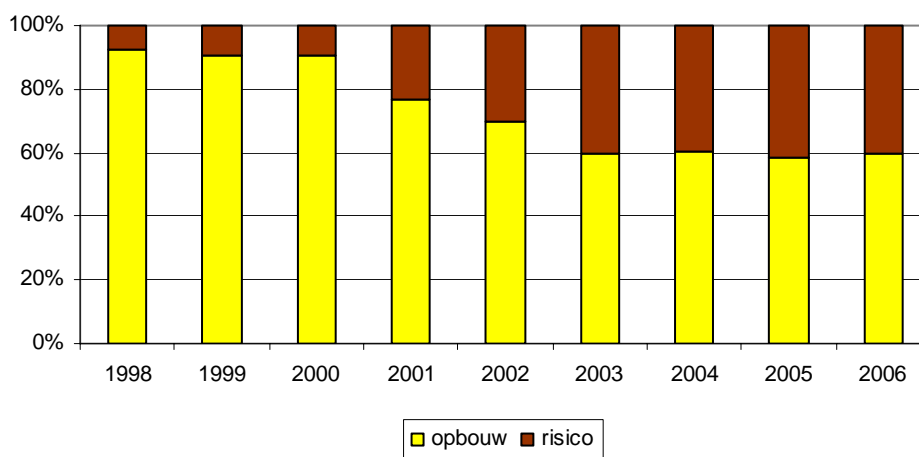

Ook bij verzekeraars doet de schaalvergroting zich voor. Volgens geïnterviewde respondenten is schaalvergroting nodig omdat de toenemende complexiteit en de toenemende flexibiliteit en keuzemogelijkheden grotere risico's met zich meebrengen. Deze kunnen alleen gedragen worden met behulp van schaalvoordelen aldus de respondenten.

In de aanloop naar de wetswijziging die heeft geleid tot artikel 2b PSW in 2002 heeft een aanzienlijk deel van de fondsen de inhoud van de nabestaanden regeling aangepast en omgevormd naar een NP op risicobasis. In 1998 bestond voor 95% van de actieve deelnemers het nabestaandenpensioen volledig uit opbouw. In 2006 is dat nog voor 35% van de actieve deelnemers het geval. Een deel van de terugloop van de NP-opbouw is veroorzaakt door het gedrag van de grote fondsen ABP en PGGM. Deze hebben beide de volledige NP-opbouw ingeruild voor volledige of gedeeltelijke NP-risico. Ook bij de overige fondsen (ex. ABP en PGGM) is een afname van NP opbouw en een toename van NP risico te constateren (figuur 3.3). In 1998 bestond voor 93% van de actieve deelnemers het nabestaandenpensioen volledig uit opbouw en in 2006 is dat nog voor 60% van de actieve deelnemers het geval. Met de transitie van opbouw naar risico vervalt de uitruilmogelijkheid van NP voor OP die vanuit artikel 2b PSW verplicht is. Vanaf 2006 is een voorzichtige aanpassing naar een combinatie van NP risico en NP opbouw te constateren.

Figuur 3.3 Nabestaandenpensioen op opbouw- dan wel risicobasis, uitgedrukt in percentages van het aantal actieve deelnemers (exclusief ABP en PGGM)

3.3 Kenmerken van de regelingen

In deze paragraaf worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord.

- 1 Hoeveel pensioenregelingen met nabestaandenpensioen (NP) op opbouwbasis kennen een wettelijke uitruilmogelijkheid?;
- 2 Hoeveel pensioenregelingen kennen geen NP op opbouwbasis, maar wel NP op risicobasis?;
- 3 Hoeveel pensioenregelingen kennen geen enkele vorm van NP, noch op opbouw-, noch op risicobasis?;
- 4 Hoeveel van de regelingen met NP op opbouwbasis kennen meerdere momenten waarop uitruil mogelijk is en - in de voorkomende gevallen - welke zijn deze momenten?;
- 5 Hoeveel pensioenregelingen kennen een andere uitruilmogelijkheid dan die van NP tegen ouderdomspensioen (OP), dit op grond van artikel 2c PSW?;

3.3.1 Kenmerken van regelingen pensioenfondsen

In de volgende alinea's komen de kenmerken van de regelingen van pensioenfondsen aan bod. Wij besteden aandacht aan de vormgeving van de regeling voor nabestaanden, de mogelijkheden van uitruil op basis van de artikelen 2b en 2c PSW en het moment waarop uitruil mogelijk is. De kenmerken worden behandeld aan de hand van de onderzoeksvragen die daarop betrekking hebben.

Onderzoeksvraag 1

- Hoeveel pensioenregelingen met nabestaandenpensioen (NP) op opbouwbasis kennen een wettelijke uitruilmogelijkheid?

In de onderstaande tabel 3.1 is weergegeven welk deel van de fondsen een regeling voor nabestaanden op opbouwbasis heeft en welk deel voldoet aan de wettelijke uitruilmogelijkheid van dit opgebouwde pensioen.

Tabel 3.1 Pensioenregelingen met nabestaandenpensioen op opbouwbasis en uitruilmogelijkheid in 2006 (inclusief ABP en PGGM)

	Pensioenfondsen	Actieve deelnemers x 1000
Totaal (= 100%)	242	5.452
<i>waarvan:</i>		
- geen opbouw NP*	24%	38%
- wel opbouw NP**	76%	62%
Opbouw NP (= 100%)	183	3.370
<i>waarvan:</i>		
- geen uitruilmogelijkheid	3%	0%
- wel uitruilmogelijkheid	97%	100%

* **geen opbouw NP:** deze categorie omvat 19% fondsen met uitsluitend risico NP, 1% pensioenfondsen zonder nabestaandenregeling en 4% pensioenfondsen met een hybride financieringswijze (19%+1%+4% = 24%).

** **wel opbouw NP:** deze categorie omvat 62% fondsen met uitsluitend opbouw NP en 14% pensioenfondsen met een risicodekking voor de pensioendatum en een kapitaaldekking daarna (62%+14% = 76%).

Toelichting: Het aantal actieve deelnemers van de responderende fondsen is opgehoogd naar het aantal actieve deelnemers van de 510 fondsen, die zowel in 2005 als in 2006 actieve deelnemers in portefeuille hebben. Van de responderende pensioenfondsen deelt 76% mee een nabestaandenpensioen op opbouwbasis te hebben. Dit percentage is lager wanneer dit wordt berekend op basis van het aantal actieve deelnemers van de pensioenfondsen. Van de actieve deelnemers neemt 62% deel aan een fonds met een nabestaandenpensioen op opbouwbasis. Het gaat hier om de situatie in 2006. Hierbij gaat het overigens voor een deel om fondsen waarbij het NP niet geheel maar gedeeltelijk een opbouwbasis kent.

Pensioenfondsen met een nabestaandenpensioen op opbouwbasis (NP opbouw) melden vrijwel allemaal (97%) een uitruilmogelijkheid te hebben. Wanneer wij de uitruilmogelijkheid van de pensioenfondsen met NP opbouw uitdrukken in een percentage van het aantal actieve deelnemers dan is de geboden uitruilmogelijkheid vrijwel gelijk aan 100%. Uit bovenstaande gegevens concluderen wij dat pensioenfondsen met NP opbouw zich zo goed als volledig houden aan de in artikel 2b PSW bedoelde wettelijke plicht tot uitruil.

Onderzoeksvragen 2 en 3

- Hoeveel pensioenregelingen kennen geen NP op opbouwbasis, maar wel NP op risicobasis?
- Hoeveel pensioenregelingen kennen geen enkele vorm van NP, noch op opbouw-, noch op risicobasis?

Een vijfde deel van de pensioenfondsen (19%) kent een regeling voor nabestaanden op risicobasis en één procent van de fondsen kent helemaal geen regeling voor nabestaanden. Dit zeggen de respondenten van de 242 fondsen die de enquête hebben ingevuld (tabel 3.2). Wanneer we de hierboven genoemde regelingen uitdrukken in percentages van het aantal actieve deelnemers dan vallen de percentages hoger uit. Van de actieve deelnemers heeft 38% een nabestaandenpensioen op risicobasis en vrijwel niemand (0%) van de actieve deelnemers neemt deel aan een pensioen dat geen regeling voor nabestaanden kent.

Tabel 3.2 Pensioenregelingen met nabestaandenpensioen op risicobasis en regelingen zonder NP in 2006 (inclusief ABP en PGGM)

	Pensioenfondsen	Actieve deelnemers x 1000
Totaal (= 100%)	242	5.452
<i>Geen opbouw NP, waarvan:</i>		
- NP op risicobasis	19%	38%
- geen NP	1%	0%
- hybride regeling NP ¹	4%	0%
	24%	38%

Toelichting: Het aantal actieve deelnemers van de responderende fondsen is opgehoogd naar het aantal actieve deelnemers van de 510 fondsen, die zowel in 2005 als in 2006 actieve deelnemers in portefeuille hebben

Naast de pensioenregelingen voor nabestaanden op basis van opbouw dan wel risico is er een beperkt aandeel fondsen (4%) dat een hybride regeling voor nabestaanden kent. Deze regelingen betreffen een mengvorm van opbouw, risico en een derde en/of vierde optie (bijvoorbeeld eigen keuze voor risicovorm beleggingen, kapitaal). Het aandeel actieve deelnemers in deze hybride vorm van nabestaandenregeling is in 2006 verwaarloosbaar klein (0%). Wanneer PGGM of ABP hun regelingen wijzigen, heeft dit voor een groot aandeel actieve deelnemers gevolgen. Het ABP heeft 1,2 miljoen actieve deelnemers (23% van het totale aantal actieve deelnemers van pensioenfondsen) en PGGM heeft er ruim 1 miljoen (20% van het aantal actieve deelnemers).

Naar aanleiding van de alternatieve vormen van nabestaandenregelingen, zoals weergegeven in tabel 3.2 kan worden geconcludeerd dat artikel 2b PSW niet van toepassing is op twee van de vijf (38%) actieve deelnemers.

De fondsen die in 2007 hebben meegewerkt aan de enquête hebben een jaar eerder gegevens aan hun toezichthouder, DNB, verstrekt. Daardoor is het mogelijk om te zien of het afgelopen jaar iets is veranderd op het terrein van regelingen voor nabestaanden. In tabel 3.3 zijn de resultaten uit de enquête geplaatst naast de gegevens die dezelfde fondsen een jaar eerder hebben verstrekt aan de toezichthouder. In de tabel is te zien dat het aandeel fondsen met NP opbouw is afgenomen van 74% naar 62%. Ook het aandeel fondsen met

¹ Een hybride regeling is een mengvorm van opbouw en risicodekking van het NP. Voorbeelden van deze mengvorm zijn:

- Risicodekking tot de pensioendatum en kapitaaldekking daarna;
- Risicodekking tot de pensioendatum en kapitaaldekking daarna tot een maximum middenloongrens van €45.000; aanvullend daarop een vrije keuze voor opbouw dan wel risico voor het aanvullende bedrag boven de middenloongrens;
- Opbouw voor alle actieve deelnemers die voor een specifieke datum al lid waren en risico voor deelnemers die na die datum zijn ingestroomd.

NP op risicobasis nam het afgelopen jaar af van 25% naar 19%. Een toename vond plaats van regelingen waarin sprake is van een mengvorm van risico en opbouw NP. Meestal gaat het om een risico NP tot de pensioengerechtigde leeftijd en een (gedeeltelijke) opbouw NP voor de periode na de pensioengerechtigde leeftijd.

Tabel 3.3 Pensioenregelingen voor nabestaanden van fondsen volgens in 2007 en 2006 verstrekte informatie.

	RvB 2007	DNB 2006
Totaal (= 100%)	242*	244
<i>Waarvan:</i>		
- NP op opbouwbasis	62%	74%
- NP op risicobasis	19%	25%
- NP mengvorm van risico en opbouw**	18%	1%

Toelichting:

* Twee respondenten hebben de vraag over de regeling voor nabestaanden niet ingevuld

** **NP mengvorm van risico en opbouw:** deze categorie omvat 14% pensioenfondsen met een risicodekking voor de pensioendatum en een kapitaaldekking daarna en 4% pensioenfondsen met een hybride regeling (14%+4% = 18%)

Onderzoeksvraag 4

- Hoeveel van de regelingen met NP op opbouwbasis kennen meerdere momenten waarop uitruil mogelijk is en - in de voorkomende gevallen - welke zijn deze momenten?

De respondenten die de enquête hebben ingevuld gaven aan dat 6% van de fondsen met NP opbouw naast de datum van het pensioen nog andere momenten kennen waarop de uitruil van NP naar OP kan plaatsvinden (tabel 3.4). Meestal is dat moment de datum van in- of uit dienst treden (5%) en een enkele keer zijn er jaarlijks één of meer momenten om de uitruilwens kenbaar te maken.

Een jaar eerder deelde 3% van de fondsen met NP opbouw mee meerdere uitruilmomenten te hebben. De verschillen tussen 2006 en 2007 zijn niet significant. In beide jaren is bij de overgrote meerderheid van de fondsen met opbouw NP het keuzemoment beperkt tot de datum waarop het pensioen intreedt.

Tabel 3.4 Moment van uitruil van regelingen met NP opbouw volgens de enquête in 2007 en volgens de gegevens van DNB uit regelingen 2006

	RvB 2007	DNB 2006
Totaal (= 100%)	169*	149*
<i>waarvan:</i>		
- uitruil op datum in of uit dienst	5%	3%
- eens of vaker per opbouwjaar	1%	-
- uitruil alleen op pensioendatum	94%	97%

Toelichting:

* In de tabel zijn uitsluitend fondsen opgenomen die a) zowel aan het onderzoek RvB 2007 als aan de meting DNB 2006 hebben deelgenomen, b) een regeling NP opbouw hebben en c) de vraag over het uitruilmoment hebben beantwoord. Van de 183 fondsen met opbouw NP uit het onderzoek RvB 2007 hebben 14 respondenten de vraag over het uitruilmoment van NP opbouw niet ingevuld. Van de 200 fondsen met opbouw NP uit de bron DNB 2006 hebben er 51 het uitruilmoment niet ingevuld.

Onderzoeksvraag 5

- Hoeveel pensioenregelingen kennen een andere uitruilmogelijkheid dan die van NP tegen ouderdomspensioen (OP), dit op grond van artikel 2c PSW?

Aan de fondsen is gevraagd of zij ook de mogelijkheid kennen om het opgebouwde OP uit te ruilen naar NP. Van de 242 responderende fondsen zegt 56% deze mogelijkheid te kennen en 44% zegt van niet (tabel 3.5). Een jaar eerder, toen DNB dezelfde vraag stelde aan de fondsen, meldde 64% van de fondsen geen uitruilmogelijkheid van OP naar NP te kennen en 36% had deze mogelijkheid wel. Het aandeel fondsen met een uitruilmogelijkheid van OP naar NP nam het afgelopen jaar significant toe.

Tabel 3.5 Pensioenregelingen met de uitruilmogelijkheid OP naar NP volgens enquête 2007 en DNB 2006

	Pensioenfondsen		Actieve deelnemers x 1000	
	2007	2006	2007	2006
Totaal (= 100%)	242	244	3.732	4.029
Waarvan:				
- wel uitruilmogelijkheid OP -> NP	56%	36%	90%	52%
- geen uitruilmogelijkheid OP -> NP	44%	64%	10%	48%

Toelichting: Omwille van de vergelijkbaarheid betreft het aantal actieve deelnemers uitsluitend de actieve deelnemers van de 242 responderende fondsen. In 2007 hebben vrijwel alle fondsen de vraag naar uitruilmogelijkheden beantwoord. In 2006 heeft een groot deel van de fondsen geen antwoord op de vraag gegeven. Een deel van de verschillen tussen de beide jaren wordt verklaard door de lage itemrespons in 2006

Eenzelfde beeld is waar te nemen wanneer de uitruilmogelijkheden worden gepresenteerd in percentages van het aantal actieve deelnemers. In 2006 bestond voor 52% van de actieve deelnemers de uitruilmogelijkheid van OP naar NP en in 2007 is deze mogelijkheid er voor 90% van de actieve deelnemers.

In de toelichting op de gehanteerde uitruilvoeten wordt duidelijk welke andere uitruilmogelijkheden de fondsen in het kader van artikel 2c PSW hanteren. Naast uitruil van (een deel van) het opgebouwde OP naar NP komen de volgende vormen van flexibilisering (met daarbij passende keuzemogelijkheden) voor:

- Uitruil van een deel van de opgebouwde OP naar vervroegde uittreding
- Flexibilisering van het uitkeringsritme (hoog-laagconstructies)
- Extra opbouw toevoegen ten behoeve van ontbrekende dienstjaren
- Een deel van de opbouw gebruiken voor deeltijdpensioen

3.3.2 Kenmerken van pensioenregelingen van verzekeraars

In de volgende alinea's komen de kenmerken van de pensioenregelingen van verzekeraars aan bod. Wij besteden aandacht aan de vormgeving van de regeling voor nabestaanden, de mogelijkheden van uitruil op basis van de artikelen 2b en 2c PSW en het moment waarop uitruil mogelijk is. De kenmerken worden behandeld aan de hand van de onderzoeksvragen die daarop betrekking hebben.

Onderzoeksvraag 1

- Hoeveel pensioenregelingen met nabestaandenpensioen (NP) op opbouwbasis kennen een wettelijke uitruilmogelijkheid?

In totaal zijn er rond 46.100 rechtstreekse regelingen in beheer bij verzekeraars. Hiervan zijn er 30.200 niet relevant voor dit onderzoek, omdat er geen actieve deelnemers meer zijn, omdat er geen opbouw meer plaatsvindt, omdat de regeling uitsluitend betrekking heeft op vut dan wel prepensioen of omdat de regeling een herverzekering betreft. Van 100 regelingen is de onderzoekers onbekend wat de regeling precies inhoudt, omdat dit in de enquête niet is ingevuld. De resterende 15.800 pensioenregelingen zijn relevant voor deze studie.

Van de 15.800 relevante pensioenregelingen zijn er 1.800 zonder voorziening voor nabestaanden. Al met al zijn er 14.000 regelingen met een voorziening voor nabestaanden. Van deze regelingen is in 62% van de gevallen sprake van een regeling op opbouwbasis. Uitgedrukt in een percentage van het aantal actieve deelnemers is in 60% van de gevallen sprake van een nabestaandenregeling op basis van opbouw (tabel 3.6).

Tabel 3.6 Pensioenregelingen (via verzekeraars) met nabestaandenpensioen op opbouwbasis en uitruilmogelijkheid in 2005

	Pensioenregelingen	Actieve deelnemers x 1000
Aantal regelingen met NP (= 100%)	14.000	428
<i>waarvan:</i>		
- geen opbouw NP	38%	40%
- wel opbouw NP*	62%	60%
Regelingen met opbouw NP (= 100%)	8.700	299
<i>waarvan:</i>		
- geen uitruil, vrijwillige regeling	4%	8%
- geen uitruil, verplichte regeling	21%	10%
- wel uitruilmogelijkheid	75%	82%

Toelichting: Het aantal regelingen is opgehoogd naar het totaal van de pensioenregelingen met een NP in 2005.
* **wel opbouw NP:** deze categorie omvat 46% regelingen met uitsluitend opbouw NP en 16% regelingen met een risicodekking voor de pensioendatum en een kapitaaldekking daarna (46%+16% = 62%)

Van de 8.700 regelingen met een nabestaandenpensioen op opbouwbasis (NP opbouw) is in 75% van de gevallen sprake van een uitruilmogelijkheid. Uitgedrukt als percentage van het aantal actieve deelnemers heeft 82% van de actieve deelnemers een uitruilmogelijkheid. Voor 21% van de regelingen met opbouw is deelname verplicht, terwijl er toch geen uitruilmogelijkheid is. Het gaat hier om 10% van de actieve deelnemers. Uit bovenstaande gegevens concluderen wij dat de regelingen met NP opbouw van verzekeraars zich minder goed aan de in artikel 2b PSW bedoelde wettelijke plicht tot uitruil houden dan de pensioenfondsen.

Onderzoeksvragen 2 en 3

- Hoeveel pensioenregelingen kennen geen NP op opbouwbasis, maar wel NP op risicobasis?
- Hoeveel pensioenregelingen kennen geen enkele vorm van NP, noch op opbouw-, noch op risicobasis?

Een vijfde deel van alle regelingen (19%) betreft een regeling voor nabestaanden op risicobasis en bij 14% van de regelingen wordt de NP deels op risicobasis en deels op opbouwbasis gefinancierd. Wanneer we de hierboven genoemde regelingen uitdrukken in percentages van het aantal actieve deelnemers dan heeft 17% een nabestaandenpensioen op risicobasis en 5% neemt deel aan een regeling met een gemengde financieringswijze (risico-opbouw) voor nabestaanden (tabel 3.7).

Tabel 3.7 Pensioenregelingen (via verzekeraars) met nabestaandenpensioen op risicobasis en zonder nabestaandenpensioen in 2005

	Pensioenregelingen	Actieve deelnemers x 1000
Aantal pensioenregelingen (= 100%)	15.800	745
<i>Waarvan:</i>		
- NP op risicobasis	19%	17%
- NP op risicobasis tot pensioendatum en kapitaaldekking daarna	14%	5%
- Geen NP	11%	33%

Toelichting: Het aantal regelingen is opgehoogd naar de totale populatie in 2005

In ongeveer een tiende deel van de pensioenregelingen van verzekeraars (11%) is geen voorziening voor nabestaanden opgenomen. Het gaat hier om een derde deel van de actieve deelnemers.

Op basis van de gegevens uit tabel 3.7 kan worden geconcludeerd, dat artikel 2b PSW niet van toepassing is voor 30% van de pensioenregelingen via verzekeraars en voor 50% van hun actieve deelnemers.

Onderzoeksvraag 4

- Hoeveel van de regelingen met NP op opbouwbasis kennen meerdere momenten waarop uitruil mogelijk is en - in de voorkomende gevallen - welke zijn deze momenten?

Verzekeraars hebben van 6500 regelingen met opbouw NP vermeld op welk moment de uitruil plaats kan hebben. Meestal (bij 99% van de regelingen) is er maar één moment waarop de uitruil mogelijk is, namelijk de pensioendatum. Bij een gering aantal regelingen zijn meer uitruilmomenten mogelijk. Het gaat hier om 1% van de regelingen met opbouw NP en 3% van de actieve deelnemers. Behalve op de pensioneringsdatum, kan geruild worden op de datum van in of uit dienst treden.

Onderzoeksvraag 5

- Hoeveel pensioenregelingen kennen een andere uitruilmogelijkheid dan die van NP tegen ouderdomspensioen (OP), dit op grond van artikel 2c PSW?

In de Pensioenmonitor 2005 is gevraagd of er binnen de regelingen mogelijkheden zijn om het opgebouwde OP uit te ruilen naar NP. Volgens de responderende verzekeraars is dat bij 19% van de regelingen het geval. Deze regelingen omvatten samen 13% van de actieve deelnemers (tabel 3.8).

Tabel 3.8 Pensioenregelingen verzekeraars met uitruilmogelijkheid OP naar NP in 2005

	Pensioenregelingen	Actieve deelnemers x 1000
Totaal (= 100%)	15.800	745
Waarvan:		
- wel uitruilmogelijkheid OP -> NP	19%	13%
- geen uitruilmogelijkheid OP -> NP	81%	87%

Toelichting: Het aantal regelingen is opgehoogd naar de totale populatie in 2005

Naast de uitruil van OP in NP biedt artikel 2c PSW nog meer mogelijkheden tot uitruil. De zeven responderende verzekeraars zeggen ook regelingen te hebben waarbij uitruil van OP naar een vervroegd pensioen, of naar een tijdelijk pensioen mogelijk is. Tijdens de interviews met de verzekeraars merkt één respondent op dat de mogelijkheden van artikel 2c een grote mate van keuzevrijheid met zich meebrengt. De gevolgen van de gemaakte keuzen zijn niet inzichtelijk voor de betrokkene. De respondent verwoordt dit als volgt:

'Met artikel 2c gooi je de hele wereld open. Je creëert een wettelijke mogelijkheid die de meesten niet kunnen bevatten. Je creëert de mogelijkheid om eerder te stoppen, maar de mensen hebben geen idee van de gevolgen van de verschillende mogelijkheden. Het liefst zou je de deelnemers zo snel mogelijk digitaal een overzicht aan willen bieden met bijvoorbeeld de gevolgen als ze op hun 62^e jaar stoppen met werken. Bij 2c leg je veel initiatief bij de deelnemers zelf om inzicht te krijgen in de eigen situatie'.

3.4 Daadwerkelijk gebruik uitruil

In deze paragraaf komt het werkelijke gebruik van de uitruil aan bod. Het gaat daarbij om de uitruil, zoals bedoeld in de artikelen 2b en 2c van de PSW. De uitruil zal worden behandeld aan de hand van de onderzoeksvragen 6, 7 en 8.

- Hoeveel deelnemers van regelingen met uitruilmogelijkheid hebben daadwerkelijk van de uitruilmogelijkheid gebruik gemaakt?; (*onderzoeksvraag 6*)
- In hoeveel gevallen waarin uitruil daadwerkelijk heeft plaatsgevonden, is deze beperkt tot de opbouwjaren vanaf 1-1-2002 en in hoeveel gevallen is de uitruil uitgebreid met eerdere opbouwjaren?; (*onderzoeksvraag 7*)
- In hoeveel gevallen heeft een uitruil plaatsgevonden anders dan uitruil van NP tegen OP (op grond van artikel 2c PSW)? (*onderzoeksvraag 8*)

3.4.1 Daadwerkelijk gebruik uitruil pensioenfondsen

Onderzoeksvraag 6

- Hoeveel deelnemers van regelingen met uitruilmogelijkheid hebben daadwerkelijk van de uitruilmogelijkheid gebruik gemaakt?

Om te achterhalen hoeveel deelnemers gebruik hebben gemaakt van de uitruil is in de enquête voor de jaren 2003 tot en met 2006 gevraagd hoeveel personen er met pensioen zijn gegaan. Welk aandeel van deze gepensioneerden gebruik hebben gemaakt van de mogelijkheid om het opgebouwde nabestaandenpensioen in te ruilen voor ouderdomspensioen is

weergegeven in tabel 3.9. Het gebruik van de uitruilmogelijkheid NP->OP nam toe van 11% in 2003 naar 15% in 2006. De toename van het uitruilgebruik komt vooral op het conto van het ABP. Exclusief het ABP is het gebruik van de uitruilmogelijkheid voor de jaren constant (7-8% van de gepensioneerden). Het gebruik van de mogelijkheid tot uitruil is bij vrouwen hoger dan bij mannen (respectievelijk 16% en 4% in 2006).

Tabel 3.9 Personen die met pensioen zijn gegaan en het opgebouwde nabestaandenpensioen hebben uitgeruild, uitgedrukt in percentage van de pensioengerechtigden

	Alle fondsen met opbouw NP			Exclusief ABP*		
	Man	Vrouw	Totaal	Man	Vrouw	Totaal
2003	7%	20%	11%	4%	17%	7%
2004	8%	22%	13%	4%	18%	8%
2005	8%	22%	13%	5%	17%	8%
2006	10%	26%	15%	4%	16%	7%

Bron: *Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.*

Toelichting* Bij PGGM was uitruil in de jaren 2003 tot en met 2006 niet mogelijk

De percentages over uitruil in tabel 3.9 hebben betrekking op de fondsen met een nabestaandenpensioen op basis van opbouw. In paragraaf 3.3 is duidelijk geworden dat uitruil voor 38% van de actieve deelnemers niet mogelijk is, omdat zij deelnemen aan een fonds zonder NP opbouw. Wanneer we de gerealiseerde uitruil vertalen naar de totale populatie dan komen we uit op de volgende situatie.

Er zijn 502 pensioenfondsen die zowel in 2006 als 2007 actieve deelnemers hebben. Het aantal actieve deelnemers was 5,4 miljoen in 2006. Van deze actieve deelnemers zijn er dat jaar 163.500 met pensioen gegaan. Van deze gepensioneerden hebben 15.400 personen ofwel 9% gebruik gemaakt van de mogelijkheid om het opgebouwde nabestaandenpensioen in te ruilen voor ouderdomspensioen. Dit is inclusief de uitruil bij ABP. Exclusief ABP gaat het om 8.500 personen.

Onderzoeksvraag 7: In hoeveel gevallen waarin uitruil daadwerkelijk heeft plaatsgevonden, is deze beperkt tot de opbouwjaren vanaf 1-1-2002 en in hoeveel gevallen is de uitruil uitgebreid met eerdere opbouwjaren?

Verreweg het grootste aandeel van de daadwerkelijke uitruil heeft betrekking op de gehele periode vanaf het moment van in dienst treden. In 14% van de uitruilgevallen heeft de uitruil betrekking op opbouwjaren vanaf 2001 of eerder. Dit eerdere moment is op zijn vroegst 1998. In gevallen waarin uitruil daadwerkelijk heeft plaatsgevonden, is deze voor slechts 2% beperkt tot de opbouwjaren vanaf 1-1-2002. Op het terrein van de opbouwjaren die meetellen voor de uitruil wijken de situaties bij de grote fondsen ABP (opbouwjaren vanaf 1999) en PGGM (opbouwjaren vanaf 2006) af van de situatie bij de overige pensioenfondsen. Bij beide grote fondsen telt een beperkt aantal opgebouwde jaren mee voor de uitruil en bij de overige fondsen is uitruil merendeels gebaseerd op de totale werkzame periode (tabel 3.10).

Tabel 3.10 Opbouwjaren waarvoor uitruil van nabestaandenpensioenen mogelijk is (exclusief ABP en PGGM)

	Pensioenfondsen	Actieve deelnemers x 1000	Daadwerkelijke uitruil x 1000
Totaal (= 100%)	237	3.150	8,5
<i>waarvan:</i>			
- uitruil is niet mogelijk	24%	32%	n.v.t.
- opbouwjaren vanaf 2001 of eerder	6%	10%	14%
- opbouwjaren vanaf 2002	24%	5%	2%
- opbouwjaren vanaf datum in dienst	46%	53%	84%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.

Toelichting: Het aantal actieve deelnemers is opgehoogd naar de totale populatie van de 508 pensioenfondsen die zowel in 2006 als 2007 actieve deelnemers hadden

Onderzoeksvraag 8:

In hoeveel gevallen heeft een uitruil plaatsgevonden anders dan uitruil van NP tegen OP (op grond van artikel 2c PSW)?

Het is niet bekend hoe vaak gebruik is gemaakt van uitruil anders dan de uitruil van NP tegen OP. In de enquête zijn daarover geen vragen gesteld omdat de vragenlijst daardoor te lang en complex zou worden, hetgeen de respons negatief zou beïnvloeden.

3.4.2 Daadwerkelijk gebruik uitruil pensioenregelingen verzekeraars

Onderzoeksvraag 6

- Hoeveel deelnemers van regelingen met uitruilmogelijkheid hebben daadwerkelijk van de uitruilmogelijkheid gebruik gemaakt?

Evenals bij de pensioenfondsen is aan de verzekeraars gevraagd hoeveel personen er met pensioen zijn gegaan en hoeveel van deze personen gebruik hebben gemaakt van de uitruilmogelijkheid. Veel verzekeraars kunnen dit niet uit hun registraties halen, omdat de registraties naar zeggen niet op individueel niveau herleidbaar zijn. Vier verzekeraars hebben de vraag wel beantwoord. De antwoorden hebben betrekking op 105 regelingen met uitruilmogelijkheden. Dit aandeel is te gering (105 regelingen is 1% van het aantal regelingen met uitruilmogelijkheden in de populatie) om hieraan conclusies over de verzekeringsbranche te kunnen verbinden.

In de volgende tabel 3.11 is van deze 105 regelingen te zien welk percentage van de gepensioneerde deelnemers gebruik heeft gemaakt van de mogelijkheid tot uitruil. In 2003 is dat 2% van deelnemers die dat jaar met pensioen zijn gegaan en in 2006 is het 4%. Vrouwen maken vaker gebruik van de mogelijkheid tot uitruil dan mannen. Dit patroon deed zich ook voor bij de pensioenfondsen.

Tabel 3.11 Deelnemers van regelingen met uitruilmogelijkheid die daadwerkelijk van de uitruil gebruik hebben gemaakt, uitgedrukt in percentage van de pensioenge-rechtigden

	Man	Vrouw	Totaal
2003	2%	2%	2%
2004	2%	9%	3%
2005	4%	7%	4%
2006	4%	6%	4%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.

Toelichting: De vragen over het gebruik van de uitruil zijn slechts door vier verzekeraars ingevuld. Het gaat hier om 105 regelingen met uitruilmogelijkheid.

Een aantal geïnterviewde vertegenwoordigers van verzekeraars verwacht dat 90% van de vrouwen die met pensioen gaan zullen uitruilen. Deze verwachting kan niet worden ge-staafd met uitkomsten over de gerealiseerde uitruil. Van de vrouwen die met pensioen gin-gen heeft 6% gebruik gemaakt van de uitruilmogelijkheid (tabel 3.11).

Onderzoeksvraag 7: In hoeveel gevallen waarin uitruil daadwerkelijk heeft plaatsgevonden, is deze beperkt tot de opbouwjaren vanaf 1-1-2002 en in hoeveel gevallen is de uitruil uit-gebreid met eerdere opbouwjaren?

Van 87 regelingen hebben de verzekeraars aangegeven voor welke periode uitruil mogelijk is. Het grootste aandeel (74%) van de daadwerkelijke uitruil heeft betrekking op de periode vanaf 1 januari 2002. In 21% van de gevallen bestrijkt de uitruilperiode het moment van in dienst treden tot de pensioendatum. In 6% van de uitruilgevallen heeft de uitruil betrek-king op opbouwjaren vanaf 2000 of 2001 of vanaf het jaar dat de werkgever bepaalt.

Onderzoeksvraag 8:

In hoeveel gevallen heeft een uitruil plaatsgevonden anders dan uitruil van NP tegen OP (op grond van artikel 2c PSW)?

Het is niet bekend hoe vaak gebruik is gemaakt van uitruil anders dan de uitruil van NP te-gen OP. In de enquête zijn daarover geen vragen gesteld.

3.5 Gelijke behandeling in de regelingen

In deze paragraaf wordt *onderzoeksvraag 9* beantwoord: *hoe is in pensioenregelingen te-gemoet gekomen aan de wettelijk verplichte gelijke behandelingsvoorschriften?* De aan-dacht gaat vooral uit naar de vormgeving van de eventuele ruilvoet of opbouwkeuzevoet.

3.5.1 Gelijke behandeling bij pensioenfondsen

Op de vraag op welke wijze in de pensioenregelingen is voldaan aan de wettelijk verplichte gelijke behandeling antwoorden alle fondsen dat hun uitruilvoet en/of hun opbouwkeuze-voet sexeneutraal is vastgesteld (tabel 3.12). Daarnaast meldt 5% van de fondsen de NP op basis van kapitaaldekking te hebben afgebouwd. Voorts is bij 12% van de fondsen sprake van een gestaffelde uitruilvoet op basis van leeftijd. De gehanteerde leeftijden hebben doorgaans betrekking op een combinatie van uitruilopties: NP tegen hoger OP en/of NP te-gen vervroegde pensioendatum.

Tabel 3.12 Op welke wijze is voldaan aan de wettelijke verplichting gelijke behandeling? (excl. ABP en PGGM)

	Pensioenfondsen	Actieve deelnemers x 1000
Totaal (= 100%)	214	3051
<i>waarvan:</i>		
- 1 sexeneutrale opbouwkeuzevoet/uitruilvoet	86%	89%
- ad 1 en afbouw NP op basis van kapitaaldekking	2%	0%
- ad 1 en uitruilvoet gestaffeld op basis van leeftijd	12%	11%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.

Toelichting: Het aantal actieve deelnemers is opgehoogd naar de totale populatie van de 508 pensioenfondsen die zowel in 2006 als 2007 actieve deelnemers hadden

De meeste fondsen bepalen de uitruilvoet op basis van de actieve en/of slapende deelnemers van de regeling die betrekking heeft op de uitruil (30% + 47% = 77% van de fondsen). Een deel van de fondsen hanteert de deelnemers van alle in huis zijnde regelingen als basis voor de bepaling van de ruilvoet (9% van de fondsen). Een ander deel van de fondsen bepaalt de uitruilvoet op basis van de groep slapende en actieve deelnemers die binnen een bepaalde termijn met pensioen gaan (6% van de fondsen).

Tabel 3.13 Op basis van welke deelnemers is de uitruilvoet vastgesteld?

Aantal jaren	% fondsen
Uitsluitend actieve deelnemers regeling	30%
Actieve en slapende deelnemers regeling	47%
Actieve deelnemers alle collectieve pensioenen	2%
Actieve en slapende deelnemers alle collectieve pensioenen	7%
Actieve en slapende deelnemers die binnen bepaalde termijn met pensioen gaan	6%
Weet niet	8%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid (vraag is beantwoord door 161 fondsen)

Enkeel vastgestelde uitruilvoeten hebben een beperkte geldigheidsduur. Voor 13% van de fondsen is dat hooguit één jaar. Voor 26% van de fondsen is de geldigheidsduur van de uitruilvoeten 2 tot 4 jaar. Een geldigheidsduur van 5 jaar hanteert 41% van de fondsen. Bij een beperkt aantal fondsen (7%) is de geldigheidsduur van de uitruilvoeten 10 jaar of langer.

De waarde van de ruilvoet kan worden uitgedrukt in aantal euro's extra OP per 1000 euro opgebouwd OP bij het inruilen van NP onder conditie van 70% opbouw NP en een pensioendatum van 65 jaar. Voor de pensioenfondsen met opbouw NP is deze waarde gemiddeld 242 euro. Het ABP, dat een ruilvoet kent ter waarde van 168 euro, is hierbij niet meegerekend. De waarde van de ruilvoeten is het hoogst bij ondernemingspensioenfondsen (gemiddeld 256 euro). Daarna volgen de verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen (gemiddeld 239 euro), en de niet verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen (236 euro). In tabel 3.14 zijn de waarden van de uitruilvoeten NP weergegeven in aantallen extra euro's OP per 1000 euro opgebouwd OP. De hier gepresenteerde ruilvoeten gelden in situaties dat het volledige NP (dat bij verzilvering 70% van het OP bedraagt) is opgebouwd en bij een pensioendatum van 65 jaar. Wanneer deelnemers voor kortere periode pensioen hebben opgebouwd of eerder dan op 65 jarige leeftijd met pensioen gaan wordt dit bedrag gekort naar rato van het aantal werkelijk gerealiseerde opbouwjaren. Dit geldt ook wanneer de periode waarvoor uitruil mogelijk is korter is dan het maximale aantal opbouwjaren.

Tabel 3.14 Gerealiseerde ruilvoet, uitgedrukt in aantal euro's extra OP per 1000 euro OP onder conditie van 70% opbouw NP en pensioendatum op de leeftijd van 65 jaar

Soort pensioenfonds	Ruilvoet	Exclusief ABP
Onderneming	256	
Bedrijfstakpensioenfonds, verplicht	239	
Bedrijfstakpensioenfonds, niet verplicht	236	
ABP*	168	
PGGM	-	
Gewogen gemiddelde	191	242

Bron: *Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.*

* ABP: Tijdens het interview doet ABP melding van een uitruilvoet van 8% (80 euro OP extra per 1000 euro OP); in de ingevulde enquête meldt ABP een uitruilvoet van 6% (60 euro extra OP); volgens het Pensioenreglement van de Stichting Pensioenfonds ABP per 1-1-2008 is de uitruilvoet 6% (60 euro extra OP) en volgens een mail van het ABP levert de uitruil 168 euro extra OP op.

3.5.2 Gelijke behandeling bij verzekeraars

Het dekken van de kosten van de gelijke behandeling is punt van aandacht van de werkgevers geweest ten tijde van de invoering. De gelijke behandeling kon niet kostenneutraal worden doorgevoerd. Werkgevers moesten dus kiezen voor hogere pensioenbijdragen of voor een versoering van de uitkeringen. Eén verzekeraar deelt mee een systematiek te hebben bedacht om de hogere kosten te verhalen op de groep die de meeste risico's draagt. Dat zijn de vrouwen. Met behulp van een rekenfactor die is gebaseerd op de uitruilkans wordt bewerkstelligd dat vrouwen in verhouding meer moeten betalen. De slechte risico's worden op deze wijze bewaakt (vrouwen zijn 'duurder'). Het voordeel van deze systematiek is dat de kostenverschillen tussen vrouwen en mannen verrekend zijn in de tarieven voor pensioenopbouw.

In de enquête onder verzekeraars is gevraagd op welke wijze is voldaan aan de wettelijk verplichte gelijke behandeling. Zoals in paragraaf 1.4 al is aangegeven hebben 7 verzekeraars de vragenlijsten ingevuld voor 313 rechtstreekse regelingen met actieve deelnemers. De totale populatie van voor dit onderzoek relevante rechtstreekse regelingen met actieve deelnemers omvat 15.800 regelingen. Dit impliceert dat slechts voor 2% van de pensioenregelingen van verzekeraars bekend is hoe de gelijke behandeling is vormgegeven. Dit percentage is te laag om op basis daarvan conclusies te trekken over de situatie in de verzekeringsbranche.

De 7 verzekeraars die de enquête hebben ingevuld melden dat zij aan de wettelijk verplichte gelijke behandeling hebben voldaan door de uitruilvoet van alle regelingen sexeneutraal vast te stellen (tabel 3.15). Daarnaast is bij 46% van de regelingen sprake van een gestafelde uitruilvoet op basis van leeftijd. De gehanteerde leeftijden betreffen een combinatie van opbouwjaren en datum van ingang pensioen. Het is niet mogelijk om te bepalen hoeveel actieve deelnemers betrokken zijn bij de regelingen.

Tabel 3.15 Op welke wijze is voldaan aan de wettelijke verplichting gelijke behandeling?

	Regelingen
Totaal (= 100%)	313
<i>waarvan:</i>	
- 1 sexeneutrale opbouwkeuzevoet/uitruilvoet	54%
- ad 1 en afbouw NP op basis van kapitaaldekking	0%
- ad 1 en uitruilvoet gestaffeld op basis van leeftijd	46%

Bron: *Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.*

Van de 313 regelingen uit tabel 3.15 hebben de verzekeraars aangegeven op basis van welke deelnemers de uitruilvoet is vastgesteld (tabel 3.16). Voor het overgrote deel van de regelingen (98%) is de uitruilvoet bepaald op basis van actieve en slapende deelnemers die binnen de komende 10 jaar met pensioen zullen gaan. Het gegeven dat de uitruilvoeten zijn afgestemd op de personen die binnenkort met pensioen gaan betekent dat de uitruilvoeten voor mannen relatief laag zijn en voor vrouwen relatief hoog. Er zijn immers nog weinig vrouwen die met pensioen gaan en een volledig pensioen genieten. De vastgestelde uitruilvoeten hebben doorgaans een geldigheidsduur van 5 jaar.

De waarde van de ruilvoet is gemiddeld 280 euro. Deze uitruilwaarde is uitgedrukt in aantal euro's extra OP per 1000 euro opgebouwd OP bij het inruilen NP onder conditie van 70% opbouw NP en pensioendatum op de leeftijd van 65 jaar.

Tabel 3.16 Op basis van welke deelnemers is de uitruilvoet vastgesteld?

	% regelingen
Uitsluitend actieve deelnemers regeling	1%
Actieve en slapende deelnemers regeling	0%
Actieve deelnemers al onze collectieve pensioenen	1%
Actieve en slapende deelnemers alle collectieve pensioenen	0%
Actieven en slapenden die binnen bepaalde termijn met pensioen gaan	98%
Weet niet	0%

Bron: *Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid (vraag is beantwoord voor 313 regelingen)*

3.6 Communicatie over wijzigingen

Deze paragraaf handelt over de wijze waarop de pensioenfondsen en verzekeraars aan de deelnemers kenbaar hebben gemaakt dat de wetgeving over gelijke behandeling en het uitruilen van opgebouwde rechten NP sinds 2002 is veranderd. In de enquête zijn enkele vragen opgenomen over de wijze waarop deze veranderingen zijn gecommuniceerd met de betrokkenen.

3.6.1 Communicatie door pensioenfondsen

Op de vraag op welke wijze de pensioenfondsen hun deelnemers hebben geïnformeerd over de wettelijke uitruilmogelijkheden antwoordt 62% van de fondsen dat zij hun deelnemers hierover via een persoonlijk schrijven hebben geïnformeerd. Informatie via een folder of via een periodiek heeft 28% van de fondsen verstrekt. Een kwart van de fondsen (24%) heeft de informatie over de veranderingen opgenomen op hun website en een tiende deel heeft spe-

ciale personeelsbijeenkomsten georganiseerd om de informatie kenbaar te maken. Een tiende deel ten slotte heeft geen informatie verstrekt over de wettelijk verankerde veranderingen.

Tabel 3.17 Op welke wijze zijn de deelnemers geïnformeerd over de wettelijke uitruilmogelijkheden buiten de aanpassingen in het reglement? (meerdere antwoorden mogelijk)

Communicatiemiddel	% fondsen
Persoonlijk schrijven	62%
Folder of periodiek	28%
Personeelsbijeenkomst	10%
Website	24%
Geen informatie verstrekt	11%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid (vraag is beantwoord door 221 fondsen)

De keuze voor uitruil kan pas beargumenteerd worden wanneer men op de hoogte is van de financiële gevolgen van zo'n keuze. Aan de pensioenfondsen is daarom gevraagd op welke wijze zij hun deelnemers hebben geïnformeerd over de consequenties van de uitruil. Bijna de helft (47%) van de fondsen heeft de consequenties van uitruil gecommuniceerd met de deelnemers door de gehanteerde ruilvoet kenbaar te maken. Een kwart van de fondsen verstrekt informatie over de ruilvoet nadat de deelnemer daarom heeft gevraagd. Een tiende deel (11%) heeft voor de deelnemers een persoonlijke berekening gemaakt van de opgebouwde rechten met en zonder uitruil. Deze fondsen sturen doorgaans aan het einde van elk opbouwjaar een geactualiseerde versie van dit bericht. Een deel van de fondsen (16%) heeft helemaal geen informatie verstrekt over de consequenties van een mogelijke uitruil.

Tabel 3.18 Op welke wijze zijn de deelnemers geïnformeerd over de consequenties van de uitruil buiten de aanpassingen in het reglement?

Informatie over consequenties uitruil	% fondsen
Persoonlijke berekening opgebouwde rechten met en zonder uitruil (evt. jaarlijks)	11%
De ruilvoet is kenbaar gemaakt	47%
Ruilvoet wordt op verzoek kenbaar gemaakt	25%
Geen informatie verstrekt	16%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid (vraag is beantwoord door 236 fondsen)

Ongeveer twee op de drie fondsen (65%) informeert de deelnemers over de uitruilmogelijkheden op de pensioendatum. Bijna de helft heeft deze informatie verstrekt op de datum waarop het gewijzigde reglement is ingegaan. Ruim een kwart van de fondsen (28%) verstrekt de informatie op het moment van in of uit dienst treden. Een klein deel van de fondsen (5%) heeft buiten het reglement geen extra informatie verstrekt.

Tabel 3.19 Op welk moment zijn deelnemers geïnformeerd over uitruil van opgebouwde aanspraken?

Moment van informeren	% fondsen
Datum in of uit dienst	28%
Ingangsdatum gewijzigd reglement	47%
Pensioendatum	65%
Geen informatie verstrekt buiten het reglement om	5%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid (vraag is beantwoord door 240 fondsen)

Personen die gebruik willen maken van hun recht op uitruil, moeten deze wens kenbaar maken aan het pensioenfonds (60% van de fondsen) of aan de uitvoeringsorganisatie (37% van de fondsen). In een enkel geval moet de wens tot uitruil kenbaar gemaakt worden via de werkgever (3% van de fondsen). Het moment waarop de persoon zijn wens kenbaar kan maken is hooguit 2 maanden (35% van de fondsen), 3-5 maanden (35% van de fondsen), of 6-12 maanden vóór de pensioendatum (30%).

3.6.2 Communicatie door verzekeraars

Uitkomsten enquête

Voor 49% van de regelingen zijn de deelnemers geïnformeerd over de wettelijke uitruilmogelijkheden via een persoonlijk schrijven. Voor 42% van de regelingen verliep de informatievoorziening via de werkgever of een tussenpersoon. Informatie via een folder of via een periodiek is voor 2% van de regelingen verstrekt. Voor 4% van de regelingen is de informatie over de veranderingen opgenomen op de website. Voor 3% van de regelingen is geen informatie verstrekt over de wettelijk verankerde veranderingen.

Tabel 3.20 Op welke wijze zijn de deelnemers geïnformeerd over de wettelijke uitruilmogelijkheden buiten de aanpassingen in het reglement?

Communicatiemiddel	% regelingen
Persoonlijk schrijven	49%
Folder of periodiek	2%
Werkgever	42%
Website	4%
Geen informatie verstrekt	3%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid (vraag is beantwoord voor 313 regelingen)

Informatie over de financiële gevolgen van uitruil is voor 81% van de regelingen verstrekt via een persoonlijke berekening. Bij 5% van de regelingen is de ruilvoet kenbaar gemaakt en bij 14% is dat op verzoek gedaan. Bij een kwart van de regelingen wordt informatie verstrekt over de ruilvoet nadat de deelnemer daarom heeft gevraagd. Bij een deel van de regelingen (9%) is helemaal geen informatie verstrekt over de consequenties van een mogelijke uitruil.

Tabel 3.21 Op welke wijze zijn de deelnemers geïnformeerd over de consequenties van de uitruil buiten de aanpassingen in het reglement?

Informatie over consequenties uitruil	% regelingen
Persoonlijke berekening opgebouwde rechten met en zonder uitruil (evt. jaarlijks)	81%
De ruilvoet is kenbaar gemaakt	5%
Ruilvoet wordt op verzoek kenbaar gemaakt	14%
Geen informatie verstrekt	9%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid (vraag is beantwoord voor 313 regelingen)

Bij 98% van de regelingen worden de deelnemers over de uitruilmogelijkheden geïnformeerd op de pensioendatum. Al deze regelingen kennen ook maar één uitruilmoment en dat is de pensioendatum. Bij de rest gebeurt dat op het moment van in dienst treden (1%) of helemaal niet (1%).

Personen die gebruik willen maken van hun recht op uitruil, moeten deze wens kenbaar maken aan de verzekeraar of in uitzonderlijke gevallen (3%) bij hun werkgever. Het moment waarop de persoon zijn wens kenbaar kan maken is maximaal 6 maanden (3% van de regelingen) en minimaal 1 maand (1% van de regelingen) voor de pensioendatum. Meestal ligt deze termijn op 2 maanden (80%) en bij de rest (16%) is dat 3 maanden.

Toelichting vanuit interviews

Eén van de verzekeraars geeft aan dat het niet gebruikelijk is om deelnemers zelf te benaderen. Men benadert de deelnemers via de werkgever of via een tussenpersoon naar de werkgever. Deze verzekeraar stuurt de informatie via periodieken naar werkgevers en tussenpersonen.

Een andere verzekeraar geeft aan dat bij artikel 2b PSW de communicatie van de verzekeraar naar de werkgevers nog al eens te wensen over liet. Zo werden er keuzes voorgelegd, waarbij men kon kiezen voor een hoger ouderdomspensioen. Er werd dan echter niet bij verteld, dat het recht op NP daarmee verviel. In de praktijk werd hier dus 'misbruik' van gemaakt door aanbieders van pensioenen; er werd wel gecommuniceerd maar deze communicatie was niet volledig. Ook deze verzekeraar meldt in voorgaande jaren uitsluitend te hebben gecommuniceerd met werkgevers. Sinds de invoering van de nieuwe Pensioenwet gebeurt dit ook richting deelnemers. Dat zal waarschijnlijk digitaal gebeuren, via een website waarop iedere deelnemer kan inloggen met eigen inlogcodes.

Tevens geeft deze verzekeraar aan dat pensioen een brengproduct is. Jongeren stellen het uit om er over na te denken. Bankproducten zijn helpproducten. Er wordt gecommuniceerd over de keuzes die je hebt. Als je alert bent, kun je achterhalen wat je rechten zijn. Je moet er zelf achteraan als iets niet duidelijk is.

3.7 Uitvoeringstechnische problemen uitvoerders

In deze paragraaf wordt *onderzoeksvraag 10* beantwoord: *welke uitvoeringstechnische problemen bij pensioenuitvoerders hebben zich voorgedaan en hoe hebben zij hierop gereageerd, welke oplossingen hebben zij hierbij gehanteerd?*

3.7.1 Uitvoeringstechnische problemen pensioenfondsen

In de enquête is gevraagd welke uitvoeringstechnische problemen de fondsen hebben ervaren bij de invoering van artikel 2b PSW. Een kwart van de fondsen deelt mee helemaal geen uitvoeringstechnische problemen te hebben ervaren¹. De rest heeft wel één of meer problemen ervaren. De meest genoemde problemen zijn de hogere administratieve lasten (37% van de fondsen) en de uitleg van de regeling aan de deelnemers (36%).

---

¹ Fondsen die geen uitvoeringsproblemen hebben ervaren, hebben een gemiddelde omvang van 12.000 actieve deelnemers. Een groot deel van de verplichte BPF (60%) heeft geen problemen ervaren omdat hetgeen in artikel 2b PSW werd geregeld al lang in uitvoering was. De grootste (ABP en PGGM) en de kleinere fondsen hebben wel problemen ervaren.

Tabel 3.22 Uitvoeringstechnische problemen bij de uitvoering van artikel 2b PSW

	Fondsen (n = 245)
Opnieuw afspraken met herverzekeraar maken	10%
Hogere administratieve lasten	37%
Uitvoeren risicoanalyses	14%
Ramen uitkeringsverplichtingen	13%
Voldoen aan informatieverplichting DNB	8%
Uitleg regeling aan deelnemers	36%
Leren voorspellen keuzegedrag	13%
Impact van risico's regelingen voor kleine populaties	13%
Uitvoeringstechnische problemen t.g.v. splitsing opbouw voor en na 2002	18%
Geen	25%

Bron: *Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.*

Legenda: De percentages tellen niet op tot 100%, omdat de respondenten meerdere alternatieven konden aankruisen

Bij 3% van de fondsen is het afgelopen jaar een klacht ingediend die betrekking heeft op artikel 2b PSW. In de meeste gevallen ging het om 1 tot 3 klachten. De grote fondsen ABP en PGGM hebben naar zeggen geen klachten in verband met artikel 2b PSW ontvangen.

3.7.2 Uitvoeringstechnische problemen verzekeraars

Ook in de enquête onder verzekeraars is gevraagd welke uitvoeringstechnische problemen zij hebben ervaren bij de invoering van artikel 2b PSW. In tegenstelling tot de pensioenfondsen, waar een kwart helemaal geen uitvoeringstechnische problemen heeft ervaren, melden alle verzekeraars uitvoeringstechnische problemen.

Tabel 3.23 Uitvoeringstechnische problemen bij de uitvoering van artikel 2b PSW

	Regelingen (n = 336)
Opnieuw afspraken met herverzekeraar maken	0%
Hogere administratieve lasten	58%
Uitvoeren risicoanalyses	0%
Ramen uitkeringsverplichtingen	8%
Voldoen aan informatieverplichting DNB	1%
Uitleg regeling aan deelnemers	9%
Leren voorspellen keuzegedrag	1%
Impact van risico's regelingen voor kleine populaties	0%
Uitvoeringstechnische problemen t.g.v. splitsing opbouw voor en na 2002	43%
Hogere kosten werkgever communiceren	46%

Bron: *Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.*

Toelichting: De percentages tellen niet op tot 100%, omdat meerdere alternatieven mogelijk zijn

Drie problemen zijn het meest genoemd:

- De invoering van artikel 2b PSW brengt hogere administratieve lasten met zich mee
- De splitsing van opbouw voor en na 2002 heeft voor uitvoeringstechnische problemen gezorgd. Een aantal verzekeraars heeft de oude regelingen tot 2002 afgesloten en heeft met alle werkgevers een nieuwe regeling vanaf 2002 afgesloten.
- De communicatie met de werkgevers is geïntensiveerd en brengt daardoor hogere kosten met zich mee.

3.8 ABP

Deze paragraaf is grotendeels gebaseerd op een interview met ABP.

Invoer van artikel 2b

Het ABP heeft de nieuwe voorschriften in het kader van artikel 2b PSW al in 1999 geïmplementeerd. Uitrusten is bij ABP mogelijk vanaf 1 juli 1999. Deze implementatie heeft volgens het ABP zelf geen organisatorische of administratieve problemen met zich mee gebracht.

Ondanks dat door de wetgever uit werd gegaan van een kostenneutrale invoering, heeft de invoer van de regeling geleid tot 2% stijging van de kosten van de premies en een verschriving van voorziening voor nabestaanden (solidariteit compenserend effect).

Vaststellen ruilvoeten

Het ABP, ofwel de sociale partners in het ABP-bestuur, heeft de ruilvoet bij de start van de uitrustmogelijkheid in 1999 vastgesteld op 12%. Dit percentage heeft betrekking op de diensttijd tussen 1 juli 1999 en 1 januari 2004. Daarna is een aparte ruilvoet (met overigens in termen van uitrust in euro's dezelfde uitwerking) bepaald voor de diensttijd vanaf 1 januari 2004, die 6% bedroeg. De verklaring van de halvering van de ruilvoet kan eenvoudig worden gevonden in de gelijktijdige verlaging van het NP van 5/7 x OP naar 5/14 x OP (ook een halvering dus).

Bij de eerste in 1999 vastgestelde ruilvoet is rekening gehouden met calculerend gedrag van gehuwde deelnemers. Het rekenkundige gemiddelde van de ruilvoet voor mannen met partner (30%) en vrouwen met partner (6%) is 18%. Het verschil tussen deze 18% en de vastgestelde ruilvoet van 12% ontstaat doordat rekening is gehouden met calculerend gedrag bij het bepalen van de premie. Dit calculerende gedrag hangt samen met de volgende twee overwegingen. Ten eerste mag verwacht worden dat de deelnemers zonder partner altijd voor uitrust zullen kiezen. Ten tweede zal bij keuze voor een gemiddelde ruilvoet de meerderheid van de mannen met partner niet voor uitrust kiezen (omdat hun eigen of neutrale uitrustfactor veel hoger is) en de meerderheid van de vrouwen met partner wel voor uitrust kiezen (omdat hun eigen of neutrale uitrustfactor veel lager is). Gevolg van dit verondersteld calculerend gedrag, waarbij de meerderheid van de deelnemers een keuze maakt waardoor de toekomstige pensioenverplichtingen van het fonds van de deelnemers toenemen, is de eerder vermelde premiestijging van circa 2% (relatief, niet absoluut d.w.z. geen verhoging van de premie met 2%-punt).

Bij het vaststellen van de ruilvoet is uitgegaan van een calculerend gedrag door gehuwden van 90%. Dat wil zeggen: 90% van de gehuwde vrouwen kiest voor OP en 90% van de gehuwde mannen kiest voor NP. Na verloop van tijd bleek dat de werkelijk gerealiseerde uitrust onder gehuwden 30% was. De werkelijk gerealiseerde uitrust van alle actieve deelnemers die met pensioen zijn gegaan nam toe van 25% in 2003 naar 29% in 2006 (zie onderstaande tabel).

Alleenstaanden moesten de eerste jaren na invoering ook kiezen voor uitrust van het opgebouwde aandeel NP. Omdat bleek dat niet alle alleenstaanden daarvoor kozen, is er voor gekozen om bij alleenstaanden de opbouw permanent op OP te zetten. Kortom, er is voor gekozen om bij alleenstaanden standaard uit te gaan van uitrust van het opgebouwde NP voor extra OP.

Tabel 3.24 Aandeel personen dat met pensioen is gegaan en het opgebouwde NP heeft uitgeruild

	Man	Vrouw	Totaal
2003	18%	38%	25%
2004	20%	42%	28%
2005	20%	43%	28%
2006	20%	44%	29%

Bron: Enquête pensioenregelingen Research voor Beleid.

De relatief hoge uitruilpercentages bij het ABP in bovenstaande tabel worden mogelijk veroorzaakt door een relatief groot aandeel hogere inkomens van bij het ABP aangesloten werknemers. Een tweede mogelijk verklarende factor voor de hoge uitruilpercentages is het gegeven dat het ABP alleenstaanden standaard op uitruil zet.

De hoogte van de ruilvoet en de benodigde premies – gegeven pensioentoezeggingen – worden bepaald door de sociale partners in overleg met de pensioenfondsen / verzekeraars. Dit geldt ook voor het ABP. Het bestuur ABP is verantwoordelijk voor de vaststelling van een (in principe minimaal) kostendekkende premie gegeven de pensioentoezegging c.q. het pensioenreglement. De sociale partners onderhandelen bij de vormgeving van het pensioenreglement over de inhoud van de pensioentoezegging, mede gelet op de kosten die daaruit voor hen voortvloeien. De hoogte van de ruilvoet bij ABP maakt onderdeel uit van de pensioentoezegging en wordt vastgelegd in het pensioenreglement. De driejaarlijkse actualisering van de grondslagen heeft geen betrekking op de hoogte van de ruilvoet maar wel op onder meer het veronderstelde calculerende gedrag in de vorm van uitruilparticipatiegraden van mannen en vrouwen met partner. Het actuariële grondslagenonderzoek kan leiden tot bijstelling van deze uitruilparticipatiegraden met als gevolg dat bestuur ABP de premie moet verhogen. Als sociale partners zo'n verhoging van de premie onwenselijk vinden, is het vervolgens aan hen om te bezien of er wijzigingen in de pensioentoezegging moeten plaatsvinden (bijvoorbeeld via aanpassing van de uitruil-voet) om de premieverhoging teniet te doen.

Administratieve lasten

Vanuit het oogpunt van administratieve lasten hecht het ABP zeer aan een collectief pensioenstelsel. Ter illustratie meldt respondent dat de uitvoeringskosten bij het ABP 2 % van de premie-inkomsten betreffen, terwijl dat bij individuele regelingen op 24% ligt.

Kostenneutrale invoer niet mogelijk

Bij het in werking treden van het gewijzigde artikel 2b PSW is de wetgever uitgegaan van een kostenneutrale invoer. Veel geïnterviewde verzekeraars hebben gemeld dat dit niet mogelijk is zonder een versoering van de (opgebouwde) rechten. Ook het ABP heeft dit probleem gesignaleerd. Een vertegenwoordiger van het ABP beargumenteert de oplossing die het ABP voor dit probleem heeft gekozen als volgt.

“De wetgever is er bij de veronderstelde kostenneutrale invoering blijkbaar van uitgegaan dat deelnemers geen calculerend gedrag vertonen. Ten aanzien van de deelnemers zonder partner is het ondenkbaar (en in de context van de wetwijziging ook onwenselijk) om er van uit te gaan dat zij niet voor uitruil zullen kiezen. Dit betekent in het geval van ABP dat de wetgever kennelijk veronderstelt dat mannen met partner voor de uitruil zullen kiezen, ondanks de omstandigheid dat de ruilfactor voor hen ongunstig is (ook 18% is veel lager dan 30%).

De winst die op deze uitruil van de mannen met partner wordt gemaakt, moet vervolgens opwegen tegen het verlies op de vrouwen met partner en de deelnemers zonder partner. Bij de kosten gaat het om de toekomstige pensioenuitkeringen en die nemen als gevolg van de uitruil alleen maar toe. ABP houdt daarom terecht rekening met calculerend gedrag en de stijging van de premie die uit de introductie van de uitruilmogelijkheid voortvloeit."

3.9 PGGM

Deze paragraaf is grotendeels gebaseerd op een interview met PGGM.

Aanpassingen PGGM in kader artikel 2b PSW

In januari 1999 was PGGM al bezig met aanpassingen van de regeling. Immers, artikel 2b PSW zou oorspronkelijk ingaan per 01-01-2000. Bij het aanpassen van de regeling heeft de introductie van artikel 2b wel meegespeeld, maar het was niet de enige reden om de regeling aan te passen. Binnen PGGM was men bezig met een heroverweging van de solidariteit binnen de regeling in het algemeen. Dit speelde zo halverwege de jaren 1990. Er was een aantal zaken dat aanleiding was voor deze heroverweging van de regeling:

- Overgang van de AWW (Algemene Weduwen- en Wezenwet) naar de ANW (Algemene nabestaandenwet)
- De introductie van artikel 2b PSW
- Regelgeving vervroegd uittreden

Keuze betreffende nabestaandenpensioen: opbouw of risico

Naar aanleiding van de heroverweging van de regeling in het kader van de solidariteit zijn diverse voorstellen gedaan (zoals nabestaandenpensioen¹ helemaal schrappen of uitruilen etc). Vervolgens heeft er een achterbanraadpleging plaatsgevonden (in 1996), waaruit naar voren kwam dat de vertegenwoordigers van de werknemers voor NP op opbouwbasis waren met de mogelijkheid tot uitruilen. De vertegenwoordigers van de werkgevers gaven aan er beter naar te willen kijken.

Toen kwam de OBU regeling (= OverBruggingsUitkering) er tussendoor (Vroegpensioen / Flexpensioen). Hier diende een voorziening voor getroffen te worden, die alles met NP heeft doorkruist. Dit was een kostbare aangelegenheid waardoor er alleen nog maar geld resteerde voor NP op risicobasis en niet op opbouwbasis:

'Het is dus niet zo dat NP op risicobasis is geïntroduceerd om artikel 2b PSW te ontlopen. Het heeft duidelijk te maken met de hoge kosten om het vervroegd uittreden te kunnen financieren. Met ingang van 01-01-2006 is er bewust gekozen voor NP half in opbouw en half in risicodekking (50% NP opbouw, 50% NP risico)². Het is een bewuste keuze om NP beter te maken, dus deels om te zetten naar opbouw'.

---

¹ Het Partnerpensioen zoals PGGM dat kent staat bij andere pensioenfondsen bekend als Nabestaandenpensioen. De reden dat PGGM het geen nabestaandenpensioen noemt, is dat onder die term zowel partner- als wezenpensioen begrepen kan worden, wezen zijn immers ook nabestaanden. Volgens PGGM is er echter geen bezwaar tegen om in dit rapport het PGGM-partnerpensioen als nabestaandenpensioen aan te duiden, omdat uit de artikel 2b PSW context wel duidelijk is dat het alleen om partnerpensioen gaat.

² Die opbouw kan pas geëffectueerd worden vanaf 01-01-2007.

De keuze voor NP met risicodekking moet ook bezien worden in het licht van het feit dat 80% van de portefeuille van PGGM bestaat uit vrouwen. Dit maakt NP veel minder belangrijk binnen PGGM dan binnen andere pensioenfondsen waar de verhouding m/v heel anders ligt en er meer mannen zijn.

Er is binnen PGGM wel sprake van de omgekeerde uitruil van OP naar NP. Er is geen sprake van uitruil van NP naar andere pensioenvormen omdat deze er niet zijn (artikel 2c).

Vaststellen ruilvoeten

Er zijn geen vaste termijnen voor het vaststellen van de ruilvoet. Dit kan in principe op elk moment als daar aanleiding toe is. Een aanleiding kan zijn het uitkomen van de nieuwe sterftetafels¹. Die komen eens in de vijf jaar uit. De ruilvoeten zijn per 01-01-2006 opgesteld naar aanleiding van NP half opbouw en half risicodekking. Tot nu toe zijn deze uitruilvoeten nog niet aangepast (sinds 2006 dus). Er is dus nog geen echte ervaring met het aanpassen en opnieuw vaststellen van de ruilvoet.

Uitruil opgebouwde rechten van vóór 2002

Deze zijn niet van toepassing voor PGGM omdat men pas in 2006 is overgegaan op half NP opbouw en half risicodekking. Daarvoor was het 100% NP risicodekking, dus viel er niets op te bouwen. Voor 1999 had men wel NP opbouw en kan er dus wel iets opgebouwd zijn. Deze opgebouwde rechten van vóór 1999 kunnen bewust niet uitgeruild worden, aangezien dit qua rekenen erg ingewikkeld is.

Communicatie en vragen deelnemers

Bij waardeoverdracht kunnen er 'gekke' dingen gebeuren. Zeker indien men van een andere baan binnenkomt met NP opbouw. Er vindt dan waardeoverdracht plaats in OP, Flex pensioen, maar men heeft dan geen nabestaandenpensioen in opbouw meer. Daarover komen dan wel vragen van deelnemers. Men mist het NP nu. Dat is voor deelnemers soms lastig te begrijpen. Aan de zittende deelnemers is daarover binnen PGGM veel informatie verstrekt.

Andere effecten van artikel 2b PSW

Het gaat allemaal om verdelingsvraagstukken c.q. solidariteitsprincipes. Denk bijvoorbeeld ook aan het omzetten van eindloon naar middelloon. Daarbij is NP ook een discussiepunt.

Voor PGGM is artikel 2b PSW niet een heel belangrijk artikel geweest. Dit heeft mogelijk ook te maken met het feit dat het bestand voor 80% uit vrouwen bestaat. Het gaat allemaal om het schatten van het risico op overlijden. Bij een andere man/vrouw verdeling binnen PGGM zou mogelijk de rol en invloed van artikel 2b een andere zijn (geweest). Indien er zich veel mannen in het bestand bevinden is NP een belangrijk deel van de regeling. PGGM heeft nu veel gestopt in OP. PGGM streeft er overigens wel naar om het nabestaandenpensioen op termijn weer volledig in opbouw te regelen.

---

¹ Deze sterftetafels worden tegenwoordig overlevingstafels genoemd.

4 Effecten van artikel 2b PSW

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaat het erom het effect van artikel 2b PSW zoveel mogelijk te isoleren van andere invloeden, zoals andere wet- en regelgeving op pensioengebied e.d.¹

Hierbij gaat het om het beantwoorden van de volgende vraag:

'Welke veranderingen hebben zich in de regelingen voorgedaan in die tijd / door introductie van artikel 2b PSW'

Deze vraag zal beantwoord worden aan de hand van een vergelijking van de uitkomsten van de enquête onder fondsen en verzekeraars met de bestanden van DNB uit voorgaande jaren. Tevens zal het deelnemersperspectief meegenomen worden omtrent de veranderingen en effecten. Daarnaast worden de verwachte effecten naar de toekomst toe in dit hoofdstuk in kaart gebracht, evenals een uitspraak omtrent wanneer artikel 2b PSW succesvol is gebleken.

4.2 Effecten fondsen in de praktijk (kwantitatief)

Ontwikkelingen tussen 1998 en 2006

In paragraaf 3.2 hebben wij geïllustreerd welke ontwikkelingen er zich sinds 1998 hebben voorgedaan. In verband met de invoering van artikel 2b PSW springen twee ontwikkelingen in het oog:

- er heeft zich een proces van schaalvergroting voorgedaan. Dit werd nodig geacht om de verwachte hogere risico's als gevolg van ondermeer uitruil te kunnen dragen;
- er vond een transitie plaats van nabestaandenpensioen op opbouwbasis naar nabestaandenpensioen op risicobasis. Deze transitie was nodig om de premies niet te sterk te laten stijgen. Bij het invoeren van zowel uitruilmogelijkheden als de gelijke behandeling staan de sociale partners voor de keuze uit twee opties. De eerste optie is om de tot dan toe bestaande rechten te handhaven en premies te verhogen. De tweede optie is het versoberen van de in de toekomst op te bouwen rechten en de premies niet te verhogen. Via de introductie van NP op risicobasis was het mogelijk om de premies betaalbaar te houden en tegelijkertijd de rechten te versoberen. Een aantal respondenten heeft aangegeven, dat de opbouw NP is gehandhaafd en de premies zijn verhoogd. Omdat niet expliciet gevraagd is naar de premieontwikkeling is onbekend over hoeveel fondsen het gaat.

Verdere toelichting effecten fondsen

Door een pensioenfonds wordt opgemerkt dat veel Ondernemingspensioenfondsen al de mogelijkheid hadden om NP voor OP uit te ruilen, vaak ook over de hele linie, dus ook de mogelijkheid om opgebouwde rechten van vóór 2002 uit te ruilen. Andere fondsen hebben daar wat meer moeite mee. Voor ABP geldt dat zij het ook al voor 2002 hadden ingevoerd.

---

¹ Bijvoorbeeld de invloed van de wet VPL, van de wet AWGB en de overgang van de AWW naar de ANW (zie paragraaf 2.5.3).

4.3 Effecten verzekeraars in de praktijk (kwalitatief)

Vorbereitung, tijd en inspanningen invoering artikel 2b PSW

Eén van de verzekeraars geeft aan dat de invoering van artikel 2b PSW heel veel werk is geweest, maar dat de voorbereidingstijd die nodig is geweest voor de invoering van artikel 2b PSW niet duidelijk in tijd uit te drukken is. Er is een knip gemaakt in de uitrustvoeten van vóór en na 2002, waardoor er feitelijk twee keer zoveel regelingen ontstonden. Van deze administratieve oplossing heeft deze verzekeraar achteraf gezien veel last gehad. In 2006 is er binnen het bedrijf een nieuw project geweest om deze twee weer samen te voegen. De invoering van 2b is ingrijpend geweest, maar minder ingrijpend dan de invoering van de nieuwe pensioenwet. Verder geeft deze verzekeraar aan dat sommige gevolgen of effecten meer als gevolg van keuzes van de organisatie zelf zijn ontstaan dan als gevolg van artikel 2b. Deze verzekeraar heeft artikel 2b aangepakt om direct ook artikel 2c in de reglementen aan te pakken (verschuiven pensioendatum, hoog-laag constructies etc).

Een andere verzekeraar gaf tijdens het interview aan dat zij naar aanleiding van de invoering van artikel 2b PSW de hele portefeuille door moest. Voor de pensioenfondsen is zo'n wijziging dan nog iets makkelijker dan voor verzekeraars. Pensioenfondsen hebben dan misschien 100.000 aanspraken, maar één grote pot die alles compenseert. Verzekeraars hebben één op één afspraken met individuele werkgevers en dus veel contracten. Verzekeraars hebben veel regelingen en een geautomatiseerd systeem dat veel verder gaat dan dat van de meeste pensioenfondsen. Als de aanspraken veranderen, moet het hele financiële systeem veranderen.

'Deze wijziging van artikel 2b PSW waarvoor men de hele portefeuille door moest, is projectmatig gedaan en was veel werk. Deze verzekeraar heeft overal een hele nieuwe regeling tegenaan moeten leggen. Ze hebben een knip gelegd. Er is een premievrij stuk en een nieuw stuk opbouw partnerpensioen bij gekomen. Bij een één op één administratie heeft dat nogal wat consequenties; je hebt financiële contracten afgesloten en moet met een paar duizend werkgevers gaan praten. Bij pensioenfondsen en werkgevers is het een heel ander verhaal. Zij vallen vaak onder een CAO, waardoor het één en ander makkelijker te regelen is'.

'In 2002 was de invoering van artikel 2b PSW de enige regeling / verandering die speelde. Eenderde van de organisatie is hiervoor apart gezet om deze wijziging door te voeren. Dit is behoorlijk intensief omdat je de hele portefeuille door moet. Er zijn veel meer regelingen en dus partijen betrokken bij verzekeraars dan bij fondsen, namelijk alle werkgevers waar verzekeraars afspraken mee moeten maken. Bij een fonds is er vaak slechts sprake van één of een beperkt aantal werkgevers'.

Kostenaspect invoering artikel 2b PSW

Tevens bracht één van de verzekeraars een ander aspect naar voren dat een rol kan spelen in deze evaluatie van artikel 2b PSW, namelijk het kostenaspect. Wat heeft de invoering van artikel 2b PSW gekost? Het gaat te ver om in het kader van deze evaluatie dit aspect in kaart te brengen, maar het is wel van belang om hier enige aandacht aan te besteden. De bijkomende kosten zijn namelijk ook één van de effecten waar met name verzekeraars mee te maken hebben gekregen.

Die kosten kun je in twee categorieën indelen:

- Wat kost het als uitvoerder (pensioenfondsen en verzekeraars)? Er dient een kosten-baten afweging te worden gemaakt om na te kunnen gaan of de investeringen de moeite waard zijn geweest;
- Kosten voor de deelnemers: je moet bepaalde doelgroepen pensioen geven die het voorheen niet hadden¹. Dit kan bijvoorbeeld een premiestijging van 7% op NP tot gevolg hebben.

En dit terwijl deze verzekeraar aangeeft dat een premieverhoging eigenlijk niet meer kan. *'Qua pensioenpremie die betaald moet worden is er een soort van natuurlijk plafond, die nu ongeveer bereikt is. Dat betekent dat als er weer iets nieuws bijkomt, het gewoon ergens anders eruit moet. Uiteindelijk betaalt de deelnemer c.q. de werkgever altijd zelf: het moet uit de lengte of de breedte komen.'*

4.4 Gebruik en effecten voor deelnemers

In paragraaf 3.4 is naar voren gekomen dat in 2006 zo'n 15% van de deelnemers van pensioenfondsen die een uitruilmogelijkheid had daar ook gebruik van heeft gemaakt. Tevens is vastgesteld dat het gebruik van de uitruilmogelijkheid bij vrouwen hoger is dan bij mannen.

Deze paragraaf gaat verder in op het profiel van deelnemers die naar verwachting gebruik zullen maken van de uitruilmogelijkheid (4.4.1) en de mogelijke effecten voor deelnemers als ze gebruik maken van de uitruilmogelijkheid (4.4.2). De informatie is afkomstig uit de Versnellingskamers. Tenslotte wordt in 4.4.3 aan de hand van peilingen onder deelnemers ingegaan op de bekendheid met de uitruilmogelijkheden en het pensioenbewustzijn.

4.4.1 Profielen en motieven voor gebruik uitruilmogelijkheid

In de Versnellingskamer is naar voren gekomen dat de volgende motieven en situaties van invloed (kunnen) zijn op de beslissing om al dan niet gebruik te maken van de uitruilmogelijkheid NP -> OP:

- Gezinssituatie; al dan niet afhankelijk zijn van een partner
- Inkomenssituatie en financiële motieven
- Gezondheidsituatie van een van beide partners
- De leeftijd of een groot leeftijdsverschil tussen partners
- Specifieke situaties

En in alle gevallen geldt dat met name het inzicht in de mogelijkheden van uitruil en de 'gevolgen' daarvan van invloed zullen zijn op de beslissing al dan niet uit te ruilen.

Aan de hand van de discussies in de Versnellingskamer is het volgende overzicht opgesteld met profielen en de motivatie om wel of niet gebruik te maken van de uitruilmogelijkheid NP -> OP.

---

¹ Verzekeraars moeten deelnemers keuzemogelijkheden bieden in het kader van artikel 2b PSW, die ze voorheen wellicht niet hadden. Bij die keuzemogelijkheden moet het kostenaspect van de verschillende keuzen uiteraard worden meegenomen.

Tabel 4.1 Welke profielen maken wel of niet gebruik van de uitruilmogelijkheid?

Profielen	Verwacht gebruik *	Motief / redenen wel of niet uitruil
Burgerlijke status / gezinssituatie		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Alleenstaand / pensioengerechtigde zonder partner 	++	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Geen (afhankelijke) partner ▪ Alleenstaand die zo OP verhoogt
Inkomen		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Gezamenlijk laag inkomen (uitruilen om korte termijn inkomen te verhogen) 	+	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële calculatie ▪ Korte termijn inkomen broodnodig ▪ zo hoog mogelijk pensioen nu (tot één van de partners overlijdt)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Partner 1 hoog inkomen, partner 2 laag inkomen 	+	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële calculatie ▪ Leeftijdsverschil partners
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Tweeverdieners, financieel onafhankelijke partners¹ 	+	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Geen afhankelijke partner ▪ Financiële calculatie ▪ Leeftijdsverschil partners ▪ Zo hoog mogelijk pensioen / inkomen nu
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Alleenverdieners 	+/-	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële calculatie / Risicocalculatie ▪ Zo hoog mogelijk pensioen nu ▪ De keuzemogelijkheid niet snappen en alleen hogere OP zien
Gezondheid		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Eén van de twee partners ongezond / terminaal zieke partner of deelnemer² 	+	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële calculatie ▪ Gezondheid betrokken partners ▪ Geen (afhankelijke) partner ▪ Bewust kiezen voor een hoger OP en de gok wagen ▪ Keuzemogelijkheid niet snappen en alleen hogere OP zien
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Beide partners ongezond 	-	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële calculatie ▪ Korte termijn inkomen broodnodig ▪ leeftijdsverschil partners
Leeftijd		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Groot leeftijdsverschil 	+/-	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële calculatie ▪ Verdien capaciteit (andere inkomsten)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pensioengerechtigde met jonge kinderen³ 	+/-	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Financiële calculatie ▪ Leeftijdsverschil partners ▪ Verdien capaciteit (andere inkomsten)

¹ De variatie in de uitkomst heeft te maken met twee verschillende redeneringen: je kunt hier redeneren dat je moet uitruilen, omdat de partner het NP niet nodig heeft. Echter, je kunt ook redeneren dat je het beide goed hebt en ook beide nog een stukje NP van de ander hebt, dus niet uitruilen.

² Een terminaal zieke deelnemer ruilt niet uit.

³ Dit profiel scoort ook redelijk neutraal wat betreft wel of niet uitruilen. Dit heeft te maken met wederom twee verschillende redeneringen: als je relatief oud kinderen krijgt, zijn je kinderen nog relatief jong als je met pensioen gaat. Dat zou kunnen betekenen dat je op KT extra geld nodig hebt voor hun studie. Dan is het van belang om NP uit te ruilen voor OP. Echter, als je als man in deze situatie een stuk ouder bent dan de vrouw (wat men jonge kinderen doorgaans het geval zal zijn) dan is het wellicht van belang om voor NP te zorgen. Dan is het verstandiger om het NP niet uit te ruilen voor OP.

Profielen	Verwacht gebruik *	Motief / redenen wel of niet uitruil
Overig		
▪ Deelnemers met klein eigen pensioen, NP niet interessant is ¹	+	▪ Hoger inkomen
▪ Deelnemer die consequenties van een hoger OP niet ziet c.q. snapt	+	▪ Bewust kiezen voor hoger OP
▪ Klein NP door eerdere relaties gehad	+	▪ De keuzemogelijkheid niet snappen en alleen het hogere OP zien
▪ Calculerende deelnemers	+/-	▪ Hoger inkomen
▪ Zelfstandige ondernemers	+/-	▪ Financiële calculatie
▪ Recht op NP bij meerdere fondsen	+/-	▪ Zo hoog mogelijk pensioen nu
		▪ Risicocalculatie (al dan niet met voorkennis)
		▪ Financiële calculatie
		▪ Omvang opgebouwde pensioenrechten
		▪ Financiële calculatie
		▪ Omvang opgebouwde pensioenrechten

* Deze gemiddelde score is gemeten op een vijfpuntsschaal, waarbij 5 staat voor zeer aannemelijk dat gebruik zal worden gemaakt van de uitruilmogelijkheid tot 1 dat staat voor zeer onaannemelijk dat gebruik zal worden gemaakt van de uitruilmogelijkheid. Vervolgens zijn de uitkomsten in plussen en minnen weergegeven in plaats van gemiddelde cijfers, waarbij ++ = zeer aannemelijk, + = aannemelijk, +/- = noch aannemelijk noch onaannemelijk, - = onaannemelijk en -- = zeer onaannemelijk dat gebruik zal worden gemaakt van de uitruilmogelijkheid.

4.4.2 Onduidelijkheden en risico's voor deelnemers

In de Versnellingskamers is aan de deelnemers gevraagd welke onduidelijkheden en risico's de wetswijziging van artikel 2b PSW voor deelnemers met zich meebrengt.

Onduidelijkheden

De belangrijkste onduidelijkheden die genoemd werden, staan hieronder verwoord.

Uitruilen opgebouwde rechten

Er bestaat onduidelijkheid voor de deelnemer over welk deel van de opgebouwde rechten uitgeruild kan worden. De vraag is bijvoorbeeld of opgebouwde rechten van vóór 2002 uitruilbaar zijn. Dat is afhankelijk van het fonds / de regeling en van de ingangsdatum (bij de één is dat 1999, bij de ander 2002 en bij een derde is dat vanaf de datum van in dienst treden). Ook één van de verzekeraars noemt dit punt in het interview.

Communicatie

Een andere belangrijke onduidelijkheid heeft te maken met de communicatie van de regelingen, de mogelijkheden en de onmogelijkheden. Deze communicatie laat volgens deelnemers aan de Versnellingskamer vaak te wensen over. De miscommunicatie heeft vaak te maken met NP op risicobasis. Deelnemers realiseren zich vaak helemaal niet wat NP risico precies betekent. Daarover wordt onvoldoende helder en volledig gecommuniceerd. Als er wel over is gecommuniceerd, is niet gecontroleerd of de informatie ook daadwerkelijk is aangekomen en begrepen door de deelnemers. Immers, op het moment dat een deelnemer met NP op risicobasis van baan wisselt, is geen sprake van opgebouwde en mee te nemen aanspraken. Dit is in de praktijk vaak onbekend.

¹ Dit betreft bijvoorbeeld vrouwen met een kleine parttime baan, waarvan de man een goede, fulltime baan heeft.

Doelbewuste misleiding!?

Volgens enkele deelnemers is er ook sprake van doelbewuste misleiding. Vanwege het feit dat de uitruilmogelijkheid alleen verplicht is voor NP op opbouwbasis, lijken vele fondsen alleen NP op risicobasis aan te bieden. Dit wordt ook geconcludeerd in het Advies adviescommissie fiscale behandeling pensioenen (januari 2004).

Eén van de verzekeraars geeft in het interview tevens aan dat wat in de praktijk nog wel eens gebeurt in het kader van de wet VPL (afschaffing fiscale facilitering VUT en prepensioen) is dat het opbouw NP door de werkgever anders wordt aangewend. In het verleden zag je de invulling van risico NP in plaats van opbouw NP, omdat je op die manier artikel 2b kan omzeilen. Echter, door de wet VPL zie je nu juist weer wel de opbouw NP.

Uit de uitkomsten van de pensioenfondsen die in de hoofdstukken 3 en 4 zijn weergegeven, blijkt dat vóór 2000 overwegend sprake was van NP op opbouwbasis. Als voorbereiding op de wetswijziging van artikel 2b PSW is een overgang naar NP op risicobasis te constateren. Vanaf 2006 gaat men veelal over op een combinatie van risico en opbouw.

Gevolgen moeilijk te overzien voor deelnemers

Deelnemers kunnen, volgens de discussie in de Versnellingskamer, vaak niet heel goed overzien wat de gevolgen zijn van de geboden keuzemogelijkheden. Na uitruil is er echter geen weg terug en zou mogelijk spijt kunnen optreden. De deelnemer weet niet wat de opbrengst (in de toekomst) is op het moment dat hij/zij gebruik maakt van de uitruilmogelijkheid. De ruilvoet wordt namelijk meestal gebaseerd op de collectiviteit of de gehele portefeuille. Meestal wordt ook gekeken wie de komende 5 tot 10 jaar met pensioen gaat. Als je wat jonger bent, weet je op het moment van pensionering pas wat je uitruilvoet is. Die verschillen kunnen in de loop van de tijd substantieel zijn. En dan gaat het niet alleen om het werkelijke medische verschil, maar ook om het verschil in arbeidsgedrag. In de huidige groep van deelnemers die met pensioen gaan, bevinden zich nog relatief weinig vrouwen.

Risico's

De belangrijkste risico's die genoemd werden, zijn hieronder verwoord.

Risico van verkeerde of onbedoelde keuze: voorlichting aan zowel deelnemer als partner

Net als bij de onduidelijkheden wordt hier gewezen op het risico dat de deelnemers veelal de gevolgen van hun keuzes niet kunnen overzien. Dit betreft het risico van een verkeerde of ongewilde keuze bij gebrek aan mogelijkheden om de effecten te kunnen beoordelen. Er wordt gekozen voor een hoger OP terwijl de partner zich niet of onvoldoende realiseert dat NP dan verdwijnt (tegen de achtergrond bijvoorbeeld dat Marie kwakkelt en Piet het eeuwige leven lijkt te hebben). Daarbij komt dat de communicatie doorgaans gericht is op de deelnemer en niet op de partner. Er zijn echter fondsen die beiden uitnodigen (zowel deelnemer als partner). De deelnemer heeft de verantwoordelijkheid over het inkomen van de partner en is zich daar niet constant van bewust. Dit kan tot gevolg hebben dat het NP ontbreekt op het moment dat het wel nodig is. Hier zie je dus dat de wet op zich prima is op dit punt, maar het effect in de praktijk anders kan zijn.

Deelnemer licht partner onvoldoende in

Het risico van manipulatie door de deelnemer: de partner tekent blindelings wat hem/haar (meestal haar) wordt voorgelegd ('teken dit nou maar'). Nabestaanden stemmen bijvoorbeeld in met uitruil van NP voor OP, maar weten zij waar ze mee in stemmen. Weten zij wat de gevolgen zijn bij overlijden van de deelnemer aan de pensioenregeling? Vaak wordt

de partner gevraagd voor afstand NP te tekenen, terwijl zij niet weet waar zij voor tekent. Immers, als je uitruilt moet je partner ook ondertekenen. Daarbij komt tevens dat de handtekening van de partner, die verplicht is, niet wordt geverifieerd. Dit kan ook opschuiven richting een ethische discussie: 'Laat je je partner die doodziek is tekenen, zodat jij er financieel beter van wordt?'

Geen NP bij verandering werkgever

Tevens wordt hier wederom als risico genoemd dat het partnerpensioen op risicobasis vervalt bij verandering van werkgever.

Calculerende burger

De deelnemers kunnen calculerend gedrag gaan vertonen op basis van hun specifieke, persoonlijke situatie, waarbij bijvoorbeeld sprake is van een groot leeftijdsverschil (man ouder dan vrouw, NP niet ruilen voor OP) of een slechte gezondheidstoestand van één van beide partners. Stel dat je als deelnemer (man) van 64 jaar te horen krijgt dat je partner ziek is en niet lang meer te leven heeft. Dan zal deze man kiezen voor het uitruilen van NP voor OP, waardoor hij bijvoorbeeld 6% meer pensioen ontvangt. Voor een vrouw zou kunnen gelden dat zij NP voor OP ruilt, omdat de gemiddelde levensverwachting van de vrouw hoger is.

Aanvullend wordt in één van de interviews opgemerkt over anti-selectie dat dit een logisch gebeuren is. Hier dient actuarieel op ingespeeld en rekening mee gehouden te worden. OP (met NP opbouw uitgeruild) en OP (met NP ernaast) zijn gelijk qua waarde. Een man (éénverdiener) met OP gaat niet uitruilen (OP → NP) als zijn partner ernstig ziek is. Hij gaat echter wel uitruilen (OP → NP) als hij zelf ernstig ziek is. Echter, dergelijke situaties moeten zich maar net op de pensioendatum voordoen. Dit pensioenfonds is coulant tot het pensioen ingaat (de zes maanden voor de pensioendatum). Als er zich dan nog veranderingen voordoen in de situatie, kunnen wijzigingen aangebracht worden. Op het moment dat het pensioen is ingegaan, kan het fonds er ook niks meer aan veranderen. Op pensioendatum wordt de foto gemaakt.

Risico van verkeerd advies

Je kunt als pensioenfonds, verzekeraar of adviseur eigenlijk geen advies geven (inzake uitruil). De man kan veel gezonder zijn dan de vrouw, maar uiteindelijk kan de vrouw eerder overlijden. Je weet het simpelweg niet, daarom is het zeer risicovol om hierover te adviseren. Bij pensioenadviseurs komen hiervoor dagelijks klanten binnen: bij uitruil van NP naar OP was de deelnemer nog gezond, maar een tijdje later niet meer.

4.4.3 Peilingen onder deelnemers

In het licht van de evaluatie van artikel 2b van de Pensioen- en spaarfondsenwet is het belangrijk ook te kijken naar de mening over en de kennis van deelnemers en gepensioneerden met betrekking tot hun pensioen. Meningingen over en kennis van het pensioen, het nabestaandenpensioen en de uitruilmogelijkheden zijn geïnventariseerd aan de hand van beknopt desk research naar beschikbare enquêtes, artikelen en websites.

De mate waarin mensen zicht hebben op de hoogte, de kosten en de aard van hun pensioen wordt het pensioenbewustzijn genoemd¹. Over het algemeen is het in Nederland slecht gesteld met het pensioenbewustzijn². Zo bleek uit een onderzoek van Robeco in 2004 dat 71% van ondervraagden nooit eerder had nagedacht over het pensioen.³ Mede om dit te verbeteren is de Stichting Pensioenkijker.nl in het leven geroepen, waaraan ook het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft bijgedragen. De hoofddoelstelling van Pensioenkijker.nl is dan ook de bevordering van het pensioenbewustzijn van de burger. Sinds de oprichting peilt Pensioenkijker.nl jaarlijks het pensioenbewustzijn in Nederland. In 2005 bleek 13% van de ondervraagden goed op de hoogte te zijn van het eigen pensioen⁴, in 2006 daalde dit percentage naar 10%⁵, maar in 2007 steeg dit naar 15%. Bovendien bleek de groep die zich druk maakt over het pensioen toe te nemen, en de groep die geen idee heeft van het eigen pensioen af te nemen.⁶ Een voorzichtige conclusie kan dus zijn dat de Nederlander iets meer pensioenbewust begint te worden. Gelet op deze recente stijging alsmede op het aantal bezoekers van de site dat inmiddels de miljoen gepasseerd is, kan Pensioenkijker.nl dus tot nu toe een succes genoemd worden.

Toch blijven deze percentages erg laag. Als de algemene kennis van het eigen pensioen al zo laag is, is het niet verwonderlijk dat de meer specifieke kennis van het nabestaandenpensioen ook zeer gebrekkig is. Zo concludeert Pensioenkijker.nl in 2006⁷ dat ongeveer 70% van de Nederlanders niet of nauwelijks weet of zij recht hebben op nabestaandenpensioen, en geeft slechts één op de vijf respondenten aan goed op de hoogte te zijn van waar, na hun overlijden de nabestaanden van moeten leven. Ook het CompetenceCenter voor Pension Research concludeert dat er binnen alle leeftijdscategorieën grote onbekendheid over het nabestaandenpensioen bestaat.⁸ Gezien de gebrekkige kennis is het overigens opvallend te noemen dat de meerderheid van de mensen aangeeft tevreden of zeer tevreden te zijn over de voorlichting en informatieverstrekking door hun pensioenfonds⁹.

In het licht van bovenstaande ligt het ook in de lijn der verwachting dat mensen weinig kennis hebben van artikel 2b en de bijbehorende uitruilmogelijkheden. Naar de meningen en kennis hierover zijn weinig tot geen peilingen en onderzoeken verricht. Een inventarisatie van verschillende websites die informatie geven over pensioenen (waaronder Pensioenkijker.nl) leert ons dat er wel enige informatie over gegeven wordt. Zo heeft Pensioenkijker.nl een brochure uitgebracht over het nabestaandenpensioen, waarin de mogelijkheid tot uitruil van het nabestaandenpensioen in een hoger ouderdompensioen genoemd wordt. En op de site staat onder het kopje 'overlijden' ook kort wat informatie over uitruil. Daarnaast

¹ Research voor Beleid, *Enquête 'Kennis van ouderdompensioen; eerste herhalingsmeting*, Leiden, 2006.

² zie website: www.pensioenbewustzijn.nl

³ G.D. Dietvorst e.a., *Gelijke Behandeling Pensioen en Lijfrente; op weg naar een rechtvaardiger en toegankelijker systeem voor lijfrentepremieaftrek*, Tilburg, 2006.

⁴ Pensioenkijker.nl, *Nederlander is weinig pensioenbewust*, Den Haag, 2005.
(<http://www.pensioenkijker.nl/Docs/samenvatting%20onderzoeksresultaten%20PK%202005.doc>)

⁵ Pensioenkijker.nl, *Pensioenbewustzijn neemt niet toe*, Den Haag, 2006.
(<http://www.pensioenkijker.nl/Images/samenvatting%202006%20def..doc>)

⁶ Pensioenkijker.nl, *De Nederlander begint voorzichtig na te denken over zijn pensioen*, Leiden, 2007.
(<http://www.pensioenkijker.nl/Images/persbericht%20driemeting%20def.doc>).

⁷ Pensioenkijker.nl, *Schrijnende situaties door gebrekkige kennis over nabestaandenpensioen*, Den Haag, 2006
(<http://www.pensioenkijker.nl/Images/Pensioenkijker%20persbericht%20def.doc>).

⁸ G.D. Dietvorst e.a., *Gelijke Behandeling Pensioen en Lijfrente; op weg naar een rechtvaardiger en toegankelijker systeem voor lijfrentepremieaftrek*, Tilburg, 2006.

⁹ Research voor Beleid, *Enquête 'Kennis van ouderdompensioen; eerste herhalingsmeting*, Leiden, 2006.

komt het onderwerp uitruil aan bod in de faq's van verschillende websites (bijvoorbeeld pensioenrijker.nl, duidelijkpensioen.nl), waarin er kort antwoord wordt gegeven op de vraag of het pensioen ingeruild kan of moet worden.

Toch blijkt uit het jaarverslag 2005-2006 van de Ombudsman pensioenen¹ dat de uitruilmogelijkheid mensen wel degelijk bezig houdt. Zo wordt in het verslag geconcludeerd dat het onderwerp van uitruil na de algemene invoering een nieuwe bron van klachten is geworden. Onderstaand voorbeeld is illustratief voor de problemen die hiermee gepaard gaan:

Problemen en klachten invoering artikel 2b PSW: een illustratie

De invoering van artikel 2b PSW is bijna onvermijdelijk gepaard gegaan met aanloopmoeilijkheden. Zo was de mogelijkheid tot uitruil in 2000 niet genoemd op de aanvraagformulieren voor (vervroegd) ouderdomspensioen. Toen het pensioen van de betrokkene bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd in 2005 herkend werd, ontdekte de deelnemer dat hij had kunnen converteren en verzocht daar alsnog om. Het fonds willigde dat in, maar paste daarbij het 'tarief' voor omruil bij 60 jaar toe. De deelnemer was van mening dat dit het hogere 65-jaar-percentage zou moeten zijn. Deelnemer heeft dit aanhangig gemaakt bij de Ombudsman, die het met de deelnemer eens was. Tegenover de stelling van het fonds, dat dit vanaf 2000 het overlijdensrisico heeft gedragen, staat dat het fonds betrokkene niet op de hoogte had gesteld van de mogelijkheid om dit voor zijn rekening te nemen. De Ombudsman was daarom van mening dat het te gemakkelijk was om hem het gemiste voordeel te ontzeggen met verwijzing naar een risico dat niet was ingegaan.

Bron: Ombudsman Pensioenen

Op een totaal van ongeveer 600 officiële pensioenklachten, hadden er 20 à 25 (ongeveer 4%) betrekking op de mogelijkheid tot uitruil². Het aantal verzoeken om inlichtingen hierover lag vele malen hoger. De Ombudsman gaf verder aan dat het aantal mensen dat problemen en klachten heeft naar aanleiding van de uitruilmogelijkheden waarschijnlijk nog veel groter is omdat veel mensen de gang naar de Ombudsman niet maken. De klachten worden met name veroorzaakt doordat mensen niet weten dat de mogelijkheid tot uitruil bestaat, doordat termijnen verstreken zijn of door rekenfouten. Het is gebleken dat pensioenfondsen met name moeite hebben gehad om aan hun deelnemers duidelijk te maken dat uitruil mogelijk is. De problemen werden dus in eerste instantie veroorzaakt door gebrek aan voorlichting. Vervolgens bleken veel pensioenfondsen ook nog moeite te hebben met de uitvoering van de regeling. De problemen en klachten concentreerden zich vooral rondom de kleinere pensioenfondsen. Bij grote fondsen zoals ABP en PGGM waren er, met name door adequate voorlichting, veel minder problemen. Inmiddels is er over het algemeen meer duidelijkheid over deze regeling, en neemt het aantal klachten duidelijk af.

De Ombudsman pensioenen stelt in haar jaarverslag verder dat de onveranderlijke onwetendheid van mensen omtrent hun pensioen deels veroorzaakt wordt door gebrek aan belangstelling, en deels door gebrek aan voorlichting. Maar ondanks het lage kennisniveau over uitruilmogelijkheden (of over het pensioen in het algemeen) blijkt het voor mensen dus wel degelijk van belang. Uit bovenstaande blijkt duidelijk dat er met betrekking tot artikel 2b winst valt te behalen door betere voorlichting, waardoor wellicht ook de belangstelling ervoor verder kan toenemen.

---

¹ Ombudsman pensioenen, *Jaarverslag 2005-2006*

² Bron: telefonisch contact met de auteur van het jaarverslag van de Ombudsman Pensioenen, de heer Strookman.

4.5 Verwachte effecten naar de toekomst toe

In de Versnellingskamers in november is aan de deelnemers gevraagd welke effecten van de wetwijziging artikel 2b PSW zij naar de toekomst toe verwachten. Hier werden de volgende effecten genoemd.

Verwachte effect 1: toenemend gebruik uitruilmogelijkheid NP -> OP

Naar verwachting zal het gebruik van de uitruilmogelijkheid in de toekomst toenemen. De uitruilmogelijkheid sluit aan bij de veranderde sociaal economische verhoudingen, toename van financieel onafhankelijke partners, toenemende participatie van vrouwen in het arbeidsproces met bijbehorende pensioenopbouw. Bovendien, naarmate het opgebouwde pensioenvermogen toeneemt zal de uitruil interessanter worden: hoe groter het bedrag waarover nagedacht wordt, hoe interessanter het wordt (financial planning).

Verwacht wordt dat met name alleenstaanden, gelijkwaardige tweeverdieners en in mindere mate vrouwen met een kleine parttime-baan gebruik zullen maken van de uitruilmogelijkheid.

De deelnemers aan de Versnellingskamer geven wel aan dat het gebruik in de toekomst af zal hangen van de kwaliteit van de voorlichting (mede in het licht van de ontwikkeling zal men teruggaan naar pensioen op opbouwbasis).

Verwachte effect 2: slechter partnerpensioen

Een onbedoeld effect van artikel 2b PSW lijkt dat er sprake is van massale omzettingen van NP opbouw, naar NP risicobasis om zo de uitruilverplichting te omzeilen¹. Dit zorgt op de lange termijn voor een slechter partnerpensioen. Bovendien wordt volgens de deelnemers aan de discussie de verzekeringsvorm partnerpensioen op risicobasis vaak niet goed begrepen door deelnemers. Daar staat tegenover dat door het dossier van de wet VPL de twee grote fondsen zijn teruggestapt op NP met (een gedeeltelijke) opbouwbasis.

Inderdaad blijkt uit de uitkomsten van de enquête een omzetting van NP opbouw naar NP risico vanaf 2000 en vanaf 2006 een aanpassing naar een combinatie van risico en opbouw.

Verwachte effect 3: verschraling pensioenen

De uitruil conform 2b PSW kost de werkgevers geld en heeft daarmee een drukkend effect op de totale pensioenregeling, vooral als zich veel vrouwen in het fonds bevinden. Vrouwen met een kleine opbouw (parttime baan) ruilen nu vooral uit. Naar de toekomst toe wordt dat effect naar verwachting steeds groter. Het moet echter betaalbaar blijven. Dat betekent in het algemeen dat een verschraling van het pensioen op zal treden.

Aanvullend aan de uitkomsten van de Versnellingskamers constateren ook enkele verzekeraars en fondsen in de interviews een verschraling van pensioenen in de toekomst.

Een pensioenfonds constateert geen algemene verschraling van het pensioen in Nederland, maar geeft wel aan dat er een verschraling heeft plaatsgevonden door het omzetten van eindloon naar middelloon regelingen. Dit heeft een relatief grote invloed en heeft ook te maken met het als gevolg van de wet VPL verschuiven van de pensioengerechtigde leeftijd naar 65 jaar, maar niet zozeer met artikel 2b PSW.

---

¹ Echter, voor de pensioenfondsen en verzekeraars die dit al hadden geldt dit niet als effect. Tevens geldt dat NP risico ooit ingevoerd is om andere redenen (zie hoofdstuk 2, franchise, pensioennota, covenant etc).

Bij werkgevers is er een tendens om opbouwregelingen om te zetten naar premieregelingen¹. Overigens is ondertussen ook de regelgeving rond de premieregelingen gewijzigd: leeftijdgebonden staffelen is niet meer toegestaan. De omslag van opbouw naar premieregeling kan volgens één van de verzekeraars gezien worden als een signaal van een langzame afbraak van ons oude pensioenstelsel.

In de toekomst zal men steeds meer zelf moeten zorgen voor zijn/haar oudersdomspensioen door zelf te sparen. De gemiddelde leeftijd stijgt, men leeft steeds langer, waardoor de derde levensfase steeds langer wordt. Pensioen is inkomen waar je niet voor hoeft te werken. Tijdens je werkzame leven moet je het dus allemaal opbouwen. Hoe langer men leeft, hoe meer er opgebouwd moet worden. Hierbij aansluitend kan het niet anders dat er in de toekomst sprake zal zijn van uitkering van het pensioenstelsel.

Verwachte effect 4: Artikel 2b PSW wordt minder belangrijk in de toekomst

Het artikel wordt naar verwachting op termijn minder belangrijk, maar blijft wel interessant voor vrouwen op basis van het 1,5 verdiensmodel (zij ruilen uit). Het feit dat dit artikel minder van belang wordt, heeft te maken met de verwachting dat op de lange termijn de standaardkeuze voor een pensioen wellicht een pensioen zal zijn zonder NP. Immers, op de langere termijn zullen vrouwen steeds meer gelijkwaardig op de arbeidsmarkt worden en zal een nabestaandenpensioen veel minder van belang zijn.

Verwachting uitruil OP naar NP (artikel 2c)

Ook is in de Versnellingskamer de verwachte uitruil OP naar NP (artikel 2c) aan bod gekomen. Alhoewel ook over dit onderwerp de meningen verdeeld waren en een ware discussie ontstond, kan geconcludeerd worden dat de deelnemers inschatten dat er steeds meer gebruik zal worden gemaakt van deze uitruilmogelijkheid. Hieronder de belangrijkste aspecten die in de discussie naar voren kwamen.

Meer gebruik OP → NP

Er zal naar verwachting steeds meer gebruik worden gemaakt van deze uitruilmogelijkheid. Enerzijds omdat de uitruilmogelijkheid wettelijke verplicht is sinds de Pensioenwet (PW), anderzijds omdat een voortgezette dekking van partnerpensioen (NP) in veel gevallen ook wenselijk is. Goede communicatie is hier buitengewoon belangrijk evenals begeleiding door deskundige hulp.

Hele andere discussie dan NP → OP; uitruil OP → NP zeer onduidelijk voor de deelnemer

Overigens levert dit volgens de deelnemers aan de Versnellingskamer een heel andere discussie op dan uitruil NP → OP. Het uitruilen van OP naar NP is zeer onduidelijk voor de deelnemer en sociaal niet gewenst. Bij artikel 2b PSW is er een bepaalde behoefte, namelijk afstand nemen van de verzorging en verantwoordelijkheid voor nabestaanden. Bij artikel 2c PSW staan alle mogelijkheden open. De deelnemer is opeens overal zelf voor verantwoordelijk, terwijl hij/zij daar eigenlijk niet aan toe is. De mate van flexibiliteit is zo hoog geworden dat de hele pensioenregeling een 'speelbal' is geworden. Het is hierbij zeer van belang dat de communicatie toeneemt. Nederland is volgens de meeste deelnemers aan de discussie niet toe aan zoveel flexibiliteit en eigen verantwoordelijkheid vanwege te laag pensioenbewustzijn.

---

¹ Dit heeft alleen betrekking op regelingen die bij verzekeraars zijn ondergebracht.

Daarbij wordt er ook op gewezen dat de wet vrij vaak verandert, waardoor de regelingen moeten worden aangepast; 'Het is steeds pleister op pleister op touwtje'. Uiteindelijk zullen de financiën bij de werkgever de keuze voor pensioen bepalen. Idealisme (bijvoorbeeld eerder stoppen met werken) heeft altijd gebruik er tegenover staan (en dat kost geld).

Biedt in individuele gevallen meer ruimte voor maatwerk

De situatie is volgens de discussie, vooral door amendementen op het wetsvoorstel van de Pensioenwet (PW) onduidelijk geworden. Van belang is dat als de 'derde levensfase' langer wordt, dit wel ergens van gefinancierd moet worden.

4.6 Criteria voor succes artikel 2b PSW vanuit deelnemersperspectief

Aan de deelnemers aan de Versnellingskamers is gevraagd wanneer artikel 2b PSW succesvol is en waaruit dat is af te leiden, door het noemen van indicatoren hiervoor. Hieronder volgen de belangrijkste criteria en bijbehorende indicatoren voornamelijk geformuleerd vanuit het deelnemersperspectief.

Wanneer er sprake is van daadwerkelijke (substantiële) uitruil en weinig klachten

Het substantieel gebruik maken van het uitruilrecht, het daadwerkelijk uitruilen als criterium voor het succesvol zijn van artikel 2b PSW, wordt door de deelnemers vaak genoemd. Over klachten wordt verder nog opgemerkt dat een indicator hiervoor wellicht weinig zegt, immers degenen die het artikel en de mogelijkheden c.q. keuze niet snappen, klagen ook niet.

Voorbeelden van indicatoren die hierbij genoemd zijn, zijn:

- Aantal uitgevoerde uitruilmutaties, aantal uitruilers (te halen uit bijvoorbeeld de jaarverslagen van pensioenfondsen die verplicht zijn dit te melden)
- Hoogte van het uit te ruilen pensioen (te halen uit bijvoorbeeld de jaarverslagen van pensioenfondsen die verplicht zijn dit te melden)
- Aantal uitruilen boven een bepaald percentage, bijvoorbeeld 15% of tussen 10% - 20%
- Uitruil van het totaal pensioenvermogen van meer dan 10%
- Aantal geregistreerde klachten c.q. klachtenregistratie uitvoerder

Wanneer deelnemers weten dat ze kunnen uitruilen en bekend zijn met de mogelijkheden

Kortom, als het recht op uitruil voldoende bekend is en door uitvoerders bekend gemaakt wordt.

Indicatoren die hierbij genoemd zijn:

- Naar bekendheid van uitruilmogelijkheid vragen binnen een klantenpanel
- Als de uitruil conform de verwachtingen is
- Aantal informatieverzoeken bij uitvoerder
- Op basis van gegevens bij fondsen / verzekeraars (wel of niet partner, relatie, inkomen / pensioen), steekproef en interview
- Toezicht AFM: de Pensioenwet verplicht duidelijke communicatie. AFM is toezichthouder op informatieverstrekking (duidelijkheid), dus deze controleert dit soort zaken allemaal om de consument te beschermen (d.m.v. self-assessment).

Wanneer er overzichtelijke informatie voorhanden is aangaande wat men verliest of wint

Als er goed geadviseerd wordt, kan men een keuze maken om wel of niet uit te ruilen. Dit kan bijvoorbeeld gebeuren doordat het pensioenfonds een doorberekening van de alternatieven maakt en dit verstrekt aan de deelnemer. Ook de opgave van het pensioenfonds dat bij pensionering laat zien wat men wint en verliest in bedragen zorgt voor duidelijk inzicht, evenals een heldere informatiebrochure met informatie over en consequenties van artikel 2b PSW uitgewerkt voor verschillende profielen.

Indicatoren die hierbij genoemd zijn:

- Als helemaal niemand spijt heeft of krijgt van het (niet) gebruiken van de uitruilmogelijkheid ('huilende weduwes' turven)
- Als de informatie en uitleg over de consequenties helder aan de deelnemers is gecommuniceerd
- Als het pensioenfonds de alternatieven heeft doorgerekend en verstrekt aan de deelnemer
- Als er een overzichtelijke informatiebrochure is
- Als er een opgave door het pensioenfonds is verstrekt aan de deelnemer
- Als er een profielschets is opgesteld voor het maken van een keuze
- Als in beeld is gebracht wat de opbouw OP is mét uitruil van NP en zónder uitruil van NP

Wanneer er geen gedwongen solidariteit is van mensen zonder (afhankelijke) partner met mensen met een afhankelijke partner

Artikel 2b PSW is succesvol als het pensioen daar terecht komt, waar het voor bedoeld is, namelijk een inkomensvoorziening voor post-actieven. Het kunnen bijverzekeren van NP zou het pensioenbewustzijn kunnen vergroten (de prijs daarvoor ligt bij de afhankelijke partner). Hierbij gaat het erom dat een ieder zelf verantwoordelijk is voor zijn / haar eigen levensvorm. Iemand die niet in zijn eigen situatie kan voorzien hoort bij de overheid thuis. De overheid hinkt in communicatie soms op twee gedachten, waardoor onduidelijkheid kan bestaan bij burgers: moeten we nu zelf voorzieningen treffen voor de afhankelijke partner of regelt de overheid het? Het is echter van belang dat dit duidelijk is voor mensen.

Indicatoren die hierbij genoemd zijn:

- Cijfers uit de administratie van pensioenfonds
- Aantal klachten (op dit vlak)

Wanneer alle alleenstaanden uitruilen en de deelnemers met partner uitruilen op basis van een zorgvuldige afweging

Hier is het wellicht lastig indicatoren voor aan te wijzen, omdat cijfermateriaal lastig voorhanden is en gemaakte afwegingen nauwelijks boven tafel kunnen en zullen komen.

Indicatoren die hierbij genoemd zijn:

- Cijfers uit GBA
- Cijfers uit de administratie van uitvoerders (mutaties betreffende uitruilen NP → OP)
- Sterftewinsten en -verliezen
- Interviews op basis van steekproef (om beweegredenen achter cijfers te achterhalen)
- Aantal klachten

In het volgende hoofdstuk volgen de conclusies aan de hand van een overzicht van de twee hoofdvragen van het evaluatieonderzoek en de uitwerking daarvan in tien onderzoeksvragen.

5 Conclusies

5.1 Inleiding

Op grond van de Wet tot wijziging van de Pensioen- en spaarfondsenwet hebben deelnemers aan een pensioenregeling het recht minstens éénmaal de mogelijkheid te krijgen hun nabestaandenpensioen (NP) in te ruilen voor een hoger en/of eerder ingaand ouderdomspensioen (verder OP). Deze verplichting geldt alleen voor nabestaandenpensioenen met een opbouw karakter (kapitaaldekking) en geldt niet voor nabestaandenpensioenen dat op risicobasis is gedekt. Daarnaast regelt de wet de gelijke behandeling tussen mannen en vrouwen, en een verbod op onderscheid naar burgerlijke staat in verband met het recht op uitruil.

Met deze aanpassingen beoogt de wetgever beter aan te sluiten bij maatschappelijke verhoudingen, en de solidariteit versus individuele keuzemogelijkheden. Het in dit onderzoek gehanteerde analysekader (beleidstheorie) gaat er vanuit dat het directe resultaat (output) van de wetswijziging zichtbaar moet zijn in de pensioenreglementen van pensioenfondsen en verzekeraars. De uitruilmogelijkheid en gelijke behandeling moet aantoonbaar in de reglementen opgenomen zijn. Het daadwerkelijke maatschappelijke effect (outcome) kan worden afgelezen aan de mate waarin deelnemers daadwerkelijk gebruik maken van de uitruilmogelijkheid. Er zijn zowel door de Tweede Kamer als het kabinet geen meetbare doelstellingen geformuleerd ten aanzien van het gebruik van de uitruilmogelijkheid.

Onderzoeksvragen

In het onderzoek staan de volgende twee vragen centraal:

- Doeltreffendheid van de wet: hoe is in pensioenregelingen gereageerd op de uit de wet voortvloeiende verplichtingen inzake uitruilrecht en gelijke behandeling?;
- Tot welke effecten heeft de wet in de praktijk geleid?

Deze vragen zijn uiteengezet in een tiental onderzoeksvragen, die zijn weergegeven in paragraaf 1.3.

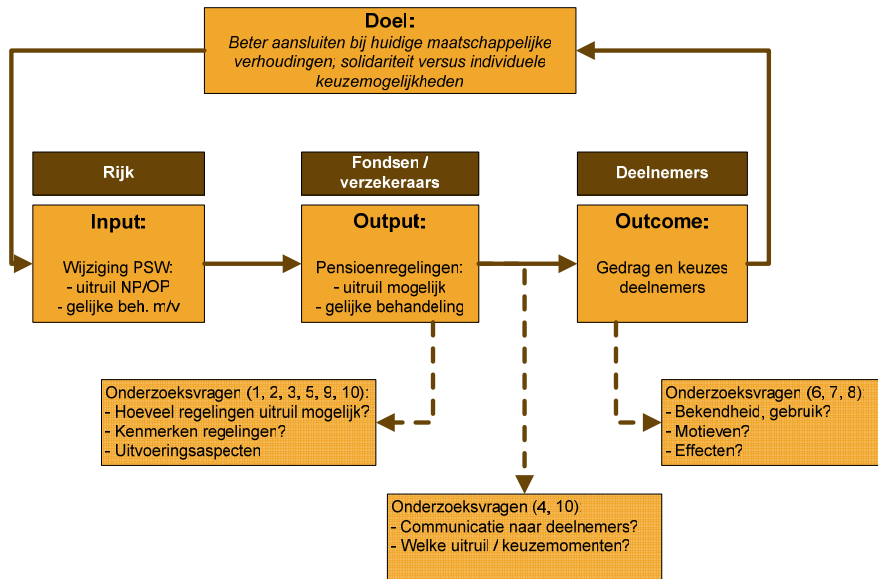
Het onderzoek beperkt zich tot de onderdelen van de wet die in 2002 in werking zijn getreden. Dat betekent dat de evaluatie betrekking heeft op periode 2002 tot en met 2006. Daarnaast zal ook de periode van vóór 2002 in beschouwing worden genomen, zodat wijzigingen bij de inwerkingtreding van de wet in het onderzoek betrokken kunnen worden.

Het onderzoek is niet gericht op de koopkrachteffecten als gevolg van het gebruik van de keuzemogelijkheid.

Analysekader

De conclusies in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op de beantwoording van de onderzoeksvragen en overige bevindingen in de hoofdstukken 3 en 4. Daarbij gaat het enerzijds om de doeltreffendheid van de wet; hoe en de mate waarin in pensioenregelingen is gereageerd op de uit de wet voortvloeiende verplichtingen inzake uitruilrecht en gelijke behandeling (output). Anderzijds gaat het om de daadwerkelijke effecten van de wet in de praktijk (outcome).

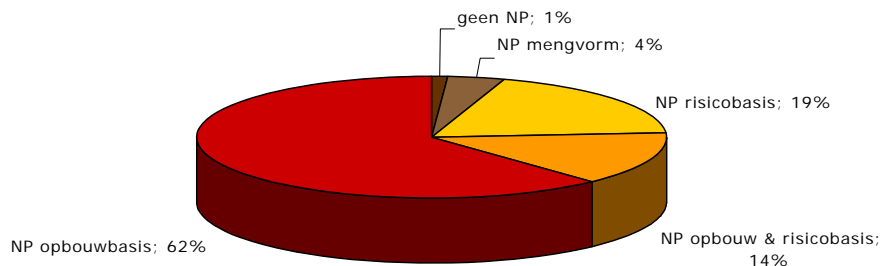
Figuur 5.1 Analyse kader evaluatie artikel 2b PSW

5.2 Doeltreffendheid van de wet

1. Driekwart (62% + 14%) van alle regelingen van pensioenfondsen kent een nabestaandenpensioen op (gedeeltelijke) opbouwbasis.

Figuur 5.2 Pensioenfondsen naar type Nabestaandenpensioen

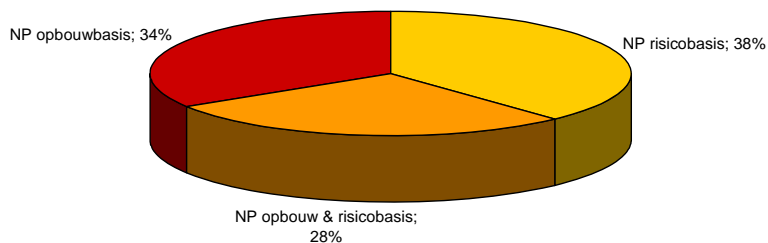

Bij de regelingen van verzekeraars is dit percentage naar schatting 62% (inclusief gedeeltelijke opbouwbasis).

Vrijwel alle pensioenfondsen en regelingen bij verzekeraars met een nabestaandenpensioen op opbouwbasis kennen de uitruilmogelijkheid NP -> OP. De enkele pensioenfondsen die de mogelijkheid niet kennen zijn zo gering van omvang dat het nalevingspercentage uitgedrukt in actieve deelnemers 100% is. Bij de regelingen van verzekeraars ligt het nalevingspercentage iets lager, namelijk op 82%. (onderzoeksvraag 1, 2 en 3)

2. Zo'n tweederde (34% + 28%) van alle actieve deelnemers neemt deel aan een regeling met NP op (gedeeltelijke) opbouwbasis.

Figuur 5.3 Actieve deelnemers pensioenfondsen naar type Nabestaandenpensioen

Bij de regelingen van verzekeraars is dit percentage naar schatting 60% (inclusief gedeeltelijke opbouwbasis).

In de opmaat naar het aanbieden van de uitruilmogelijkheid van NP -> OP (vanaf 2000) heeft een aanzienlijk deel van de pensioenfondsen en verzekeraars de inhoud van de nabestaandenregeling aangepast en omgevormd naar een NP op (gedeeltelijke) risicobasis. Hiermee vervalt (deels) de verplichting van de uitruil NP -> OP. Daar waar voorafgaand aan de wetwijziging zo'n 95% van de actieve deelnemers een NP op uitsluitend opbouwbasis hadden, is dat eind 2006 nog voor 34% van de actieve deelnemers het geval. De facto heeft dus een aanzienlijk deel (meer dan de helft) van alle actieve deelnemers géén of niet een 'volledige' uitruilmogelijkheid NP -> OP gekregen. Door het toenemende aantal regelingen dat (gedeeltelijk) een risicobasis kent, ontstaat vaker de situatie dat deelnemers na bijvoorbeeld ontslag of pensionering geen of een beperkt partnerpensioen hebben. Het is niet zo dat er zondermeer sprake is van een directe causale relatie tussen de invoering van artikel 2b PSW en de overgang naar NP op risicobasis. Er speelde destijds meer op het gebied van wetgeving, zoals de VPL wetgeving en de Commissie Witteveen. Dat neemt niet weg dat 2b PSW volgens vrijwel alle betrokkenen nadrukkelijk van invloed is geweest op de omvorming van NP op opbouwbasis naar NP op risicobasis. (*onderzoeksvraag 2*)

3. Over het algemeen wordt deelnemers éénmaal, voorafgaand aan de datum van pensionering, de mogelijkheid tot uitruil aangeboden. Bij 6% van de fondsen is sprake van meer keuzemomenten. Over de mate waarin de communicatie afdoende en duidelijk is kunnen de onderzoekers geen uitspraken doen. Feit is wel dat uit het gesprek met de Ombudsman pensioenen bleek dat er sprake was van onduidelijkheden en onvoldoende communicatie rondom artikel 2b PSW. Dit geldt waarschijnlijk met name voor deelnemers van de kleinere fondsen, die vragen en klachten hadden over artikel 2b PSW en daarmee bij de Ombudsman uitkwamen. (*onderzoeksvraag 4*)
4. 56% Van de pensioenfondsen kent ook de mogelijkheid om het opgebouwde OP uit te ruilen naar NP. Het aandeel fondsen met een uitruilmogelijkheid van OP naar NP nam het afgelopen jaar significant toe (*onderzoeksvraag 5*). Dit is mede het gevolg van de opkomst van NP op risicobasis en door artikel 61 van de Pensioenwet (PW). Uitruil van OP in NP op datum van ontslag of pensionering kan gebruikt worden om te voorkomen dat men na ontslag of pensionering zonder NP komt te staan. Opname van dit recht (volgens de PW) in het reglement brengt deze mogelijkheid onder de aandacht van de deelnemers en legt de daarbij geldende ruilvoeten vast.

5. 86% Van de pensioenfondsen kent één sexeneutrale uitruilvoet. De uitruilvoet die bepaalt wat de 'opbrengst' is van de uitruil NP -> OP wordt regelmatig door de fondsen en verzekeraars aangepast; doorgaans eens in de vijf jaar bij het verschijnen van de nieuwe overlevingstabellen. Dit heeft tot gevolg dat deelnemers pas op het moment dat ze daadwerkelijk uitruilen weten waar ze aan toe zijn. Vanuit het perspectief van de deelnemers en het belang van een financiële langetermijnplanning, is dit een onzekere situatie. (onderzoeksvraag 9)

Conclusie doeltreffendheid

De wetswijziging van artikel 2b PSW is doeltreffend in de zin dat vrijwel alle regelingen met een nabestaandenpensioen op opbouwbasis de uitruilmogelijkheid NP -> OP kennen, en bovendien voldoen aan de eisen van gelijke behandeling. Het feit dat mede als gevolg van de invoering van artikel 2b PSW het aantal fondsen en regelingen met uitsluitend een NP op opbouwbasis is afgenomen, heeft de reikwijdte van de wet beperkt. Pensioenfondsen en verzekeraars hebben artikel 2b PSW niet kostenneutraal kunnen invoeren, en derhalve aanpassingen gedaan in de regelingen om de uitruilmogelijkheid te kunnen financieren.

5.3 Effecten in de praktijk

6. Van alle deelnemers die in de achterliggende jaren de mogelijkheid hadden het NP om te ruilen voor OP, heeft 11% tot 15% gebruik gemaakt van de mogelijkheid. Verreweg het grootste aandeel van de daadwerkelijke uitruil heeft betrekking op de gehele periode vanaf het moment van in dienst treden.
Het gebruik onder vrouwen is aanzienlijk hoger dan onder mannen (3 tot 4 maal zo hoog). Aangezien het deels nog gaat om relatief beperkte opgebouwde rechten (vanaf 2002) geven deze percentages aan dat er duidelijk een behoefte is aan de uitruilmogelijkheid. Dit betreft naar verwachting veelal vrouwen met (voorheen) een parttime baan en een man met een goed inkomen. Hun man heeft, naar verwachting, een voldoende eigen OP en dus het 'beperkte' NP van de vrouw niet nodig. Vandaar dat de verwachting is dat dit doorgaans door de vrouw uitgeruild wordt voor een hoger OP. Echter, de verwachting is dat het meer te maken zal hebben met het feit dat de vrouw de man zal overleven; vrouwen zijn rond hun 65^e vaker alleenstaand dan mannen van die leeftijd. (onderzoeksvraag 6 en 7)
7. Pensioenfondsen en verzekeraars richten zich doorgaans met name op hun primaire klantgroepen, namelijk sociale partners (waaronder werkgevers). Door verschillende betrokkenen wordt gewezen op het belang van goede en heldere communicatie richting *deelnemers* rond de (mogelijke) gevolgen van uitruil van NP voor OP. Er bestaat een risico dat deelnemers en hun partners de mogelijke nadelige consequenties van de uitruil onvoldoende begrijpen en daardoor onder ogen zien.
8. Voor met name verzekeraars, en in mindere mate pensioenfondsen, is de invoering van artikel 2b PSW een (zeer) bewerkelijke operatie geweest. Voor de verzekeraars betekende het doorgaans dat zij met alle afzonderlijke contractpartijen (werkgevers) nieuwe afspraken hebben moeten maken over de pensioenregeling. Ook enkele pensioenfondsen geven aan dat voor hen de administratieve lasten als gevolg van 2b PSW zijn toegenomen. (onderzoeksvraag 10)

Conclusie effecten in de praktijk

Dat zo'n één op de zeven deelnemers die gebruik heeft kunnen maken van zijn of haar recht op uitruil NP -> OP ook daadwerkelijk heeft uitgeruild, duidt op de aanwezigheid van een duidelijke (maatschappelijke) behoefte. Bovendien zal naar verwachting het gebruik in de toekomst verder toenemen; naar verwachting met name door alleenstaanden en vrouwen. Voor met name verzekeraars heeft de invoering van artikel 2b PSW nogal wat voeten in de aarde gehad, en zowel bij fondsen als verzekeraars zijn, mede als gevolg van 2b PSW, de pensioenregelingen de afgelopen jaren aangepast.

De vraag in hoeverre de wijzigingen van artikel 2b PSW ten aanzien van de uitruilmogelijkheid (NP->OP) en gelijke behandeling beter aansluit bij maatschappelijke verhoudingen is niet eenduidig te beantwoorden. Enerzijds wijst het feit dat alleenstaanden zonder partner niet meer worden 'achtergesteld', en relatief veel gebruik maken van de uitruilmogelijkheid op een positief effect. Ook het feit dat vrouwen meer gebruik van de uitruilmogelijkheid maken dan mannen wijst op veranderende maatschappelijke verhoudingen. De (financiële) keerzijde hiervan is dat een aanzienlijk deel van de actieve deelnemers de facto geen of een beperktere uitruilmogelijkheid hebben kregen en dat minder mensen aanspraak kunnen maken op een partnerpensioen.

Bijlage 1 Onderzoeksverantwoording

In deze bijlage wordt ingegaan op bepaalde achtergronden van de enquête onder pensioenfondsen, namelijk de steekproef, de respons, en de representativiteit.

De steekproef

Van DNB zijn 643 adressen ontvangen van pensioenfondsen, die in 2006 betrokken waren in het onderzoek van DNB. Van deze adressen zijn er 133 uit de steekproef verwijderd, omdat artikel 2b PSW niet van toepassing is op de regeling of het fonds, of omdat het fonds wegens liquidatie niet meer bestaat. De netto steekproef omvat 510 fondsen. Niet benaderd zijn de fondsen die in 2007 nieuw of in vernieuwde vorm ontstaan zijn. Het betreft 78 fondsen met in totaal 230.000 actieve leden (dit is 5% van de totale populatie actieve leden in 2007).

Tabel B1.1 Bruto en netto steekproef pensioenfondsen

Bruto steekproef pensioenfondsen		643
Verwijderd		
Beroepspensioenfonds	12	
Liquidatie	94	
Prepensioen, wao	26	
Art 2b nvt	1	
Subtotaal	133	
Netto steekproef		510

Bron: Enquête regelingen pensioenen

De respons

Van de 510 benaderde pensioenfondsen hebben er 245 de vragenlijst ingevuld. De respons is dus 48% van het aantal fondsen. Wanneer het responspercentage wordt gezien in verhouding tot het aantal actieve deelnemers, is de respons hoger, namelijk 74%. Een dergelijk responspercentage is in principe hoog genoeg om tot betrouwbare uitspraken over de totale populatie te kunnen komen.

Tabel B1.2 Respons van pensioenfondsen

	Aantal fondsen			Aantal actieve deelnemers		
	Non-respons	Respons	Totaal	Non-respons	Respons	Totaal
1 OPF	236	197	433	421.632	384.404	806.036
2 Verpl BPF	22	34	56	956.198	1.276.464	2.232.662
3 Niet verpl BPF	6	10	16	55.963	70.807	126.770
4 ABP	0	1	1	0	1.216.766	1.216.766
5 PGGM	0	1	1	0	1.083.498	1.083.498
6 spaarfonds	1	2	3	4	618	622
totaal, abs	265	245	510	1.433.797	4.032.557	5.466.354
totaal, %	52%	48%	100%	26%	74%	100%

Aangezien niet alle respondenten alle vragen hebben ingevuld, kan de respons op onderdelen zijn gebaseerd op een iets geringer aantal respondenten.

Representativiteit

Omdat DNB gegevens van individuele pensioenfondsen ter beschikking heeft gesteld voor dit onderzoek, is het mogelijk om op een aantal kenmerken te bezien in hoeverre de respondende pensioenfondsen representatief zijn voor de totale populatie. In de onderstaande tabel is een overzicht gemaakt van deze kenmerken in de respons en de non-respons.

Tabel B1.3 Achtergrondkenmerken van respons en non-respons

		non-respons	respons	totaal	% respons
Vindt nog opbouw plaats?	1 ja	265	245	510	48%
Waar is aanspraak op?	1 OP	0	1	1	100%
	2 OP&NP	263	242	505	48%
	3 anders	2	2	4	50%
Pensioen partner?	0 nee	0	1	1	100%
	1 ja verplicht	247	236	483	49%
	2 ja vrijwillig	18	8	26	31%
Pensioensysteem	1 eindloon	109	72	181	40%
	2 middenloon	95	109	204	53%
	3 premieregeling	14	9	23	39%
	4 spaarstelsel	4	4	8	50%
	5 vast bedrag	3	2	5	40%
	6 combinatie	40	49	89	55%
Financiering partnerpensioen	1 opbouw	202	182	384	47%
	2 opb-risico	6	2	8	25%
	3 risico	57	60	117	51%
flexibilisering pensioen	0 nee	69	48	117	41%
	1 1 keuze optie	92	59	151	39%
	2 2 of meer opties	104	138	242	57%
Uitruil	0 geen	62	47	109	43%
	1 NP->OP	130	110	240	46%
	2 OP-> NP	34	35	69	51%
	3 beide	39	53	92	58%
Moment uitruil	0 nvt	60	45	105	43%
	1 pensioendatum	154	145	299	48%
	2 datum in/uit dienst en/of pensioendatum	2	4	6	67%
	9 onbekend	49	51	100	51%
Soort pensioenfonds	1 OPF	237	200	437	46%
	2 BPF_V	22	35	57	61%
	3 BPF_nierV	6	10	16	63%

Bron: Gegevens pensioenfondsen DNB 2006

Met behulp van de vergelijking tussen respons en non-respons wordt duidelijk op welke kenmerken sprake is van representativiteit van de respons. De respons is representatief op de kenmerken opbouw, pensioenaanspraken, pensioensysteem, financiering partner-pensioen en moment van uitruil. Op de volgende kenmerken is er sprake van een ondervertegenwoordiging in de respons: vrijwillige regelingen voor partnerpensioen, niet flexibele regelingen, regelingen zonder uitruilmogelijkheden en ondernemingspensioenfondsen. Op deze kenmerken is de respons gewogen ingeval in het rapport uitspraken over aantallen personen in de totale populatie zijn gedaan. De daarbij gehanteerde weegfactoren zijn opgenomen in tabel 5.

Tabel B1.4 Representativiteit van de respons

	Respons representatief?	Ondervertegenwoordiging
Opbouw vindt nog opbouw plaats?	ja	
Aanspraak waar is aanspraak op?	ja	
Partner	nee	vrijwillig partnerpensioen
Systeem pensioensysteem	ja	
Financiering partnerpensioen	ja	
Flexibel	nee	niet flexibel
Uitruil	nee	geen uitruil
Moment uitruil	ja	
Soort pensioenfonds	nee	OPF

Bron: Gegevens pensioenfondsen DNB 2006

Tabel B1.5 Gehanteerde weegfactoren bij weging naar populatieniveau

Kenmerk	Pensioensysteem	Weegfactor
0 geen uitruil	overig systeem	6,18
1 NP->OP	overig systeem	3,27
2 OP-> NP	overig systeem	1,55
3 beide ruilopties	overig systeem	1,60
10 partner vrijwillig	overig systeem	6,31
0 geen uitruil	eindloonsysteem	1,55
1 NP->OP	eindloonsysteem	3,34
2 OP-> NP	eindloonsysteem	1,07
3 beide ruilopties	eindloonsysteem	1,02
0 geen uitruil	middenloonsysteem	2,61
1 NP->OP	middenloonsysteem	1,50
2 OP-> NP	middenloonsysteem	1,40
3 beide ruilopties	middenloonsysteem	2,46
10 partner vrijwillig	middenloonsysteem	4,46
ABP en PGGM		1,00

Bijlage 2 Vragenlijst pensioenfondsen

Introductie c.q. toelichting op de vragenlijst

Deze internetenquête betreft een evaluatieonderzoek van artikel 2b van de Pensioen- en spaarfondsenwet. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door Research voor Beleid in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

In deze enquête staan de volgende twee onderwerpen centraal:

- de wijze waarop in de pensioenregelingen is gereageerd op de uit de wet voortvloeiende verplichtingen rond uitruilrecht en gelijke behandeling.
- de effecten van de wet in de praktijk.

Het invullen van deze enquête duurt ongeveer 15 minuten en deze dient uiterlijk eind september ingevuld te worden.

Indien u vragen heeft, kunt u deze per email richten aan pensioenfondsen@research.nl. Voor inhoudelijke vragen kunt u contact opnemen met Natasha Stroeker (071 – 525 3605) of Zosja Berdowski (071 – 525 3673). Voor technische vragen kunt u contact opnemen met Paco Lim (071 – 525 3614).

Bij voorbaat dank voor uw medewerking!

Blok 1. Achtergrondgegevens van de regeling

Deze vragenlijst heeft betrekking op: << naam van het pensioenfonds invullen >>

- .....
- 1 Wat voor soort pensioenfonds betreft het?
    - Ondernemingspensioenfonds
    - Verplicht bedrijfstakpensioenfonds
    - Niet verplicht bedrijfstakpensioenfonds
    - Beroepspensioenfonds

  - 2 Wat is het aantal actieve deelnemers van deze regeling?

Het aantal actieve deelnemers is _____;

  - 3 Is de regeling veranderd naar aanleiding van de invoering van artikel 2b van de Pensioen- en spaarfondswet in 2002? (LET OP: het is mogelijk dat de veranderingen enkele jaren vóór de invoering van de wet zijn aangebracht). << meer antwoorden zijn mogelijk >>
    - ja, het partnerpensioen is veranderd ten aanzien van de aspecten opbouw/ risico
    - ja, de aanwezigheid van een partnerpensioen is veranderd (wel/niet beschikbaar)
    - ja, andere verandering, namelijk _____
    - nee

- 4 In welk jaar is deze verandering doorgevoerd?
Jaar _____
- 5 Heeft er sinds 2002 nog pensioenopbouw plaatsgevonden?
 ja
 nee
- 6 Wat is de aard van de regeling? << meer antwoorden zijn mogelijk >>
 een opbouwregeling voor collectief ouderdomspensioen
 een opbouwregeling voor collectief nabestaandenpensioen
 een regeling voor nabestaandenpensioen op risicobasis
 NP op risicobasis voor pensioendatum en NP op kapitaaldekking daarna
 Anders, namelijk _____

In de blokken 2 en 3 worden vragen gesteld over uitruilmogelijkheden van de uitkering en uitruilmogelijkheden van de opbouw. Hieronder volgt een korte toelichting op de uitruil van de pensioenuitkering.

Uitruil pensioenen; toelichtende tekst

Sinds 1 januari 2002 heeft elke werknemer een wettelijk recht om zijn nabestaandenpensioen om te zetten in extra dan wel eerder ingaand ouderdomspensioen. Dit geldt alleen voor nabestaandenpensioen met opbouw karakter. Tot 2005 was het niet (altijd) mogelijk om het gehele nabestaandenpensioen uit te ruilen. Op dit moment bieden sommige pensioenfondsen en verzekeraars de mogelijkheid om het volledige nabestaandenpensioen om te zetten in extra ouderdomspensioen. Bij andere fondsen en verzekeraars is het alleen mogelijk om het na 1-1-2002 opgebouwde pensioen om te zetten.

Blok 2. Vragen over uitruil van de opgebouwde aanspraken

- 7 Welke soort uitruil van de uitkering is mogelijk? < meer antwoorden mogelijk >
 NP in OP
 OP in NP
 anders namelijk _____
 geen uitruil mogelijk → ***einde van de vragenlijst***
- 8 Voor welke opbouwjaren is uitruil van de opgebouwde aanspraken mogelijk?
 vanaf 2002
 vanaf de datum van indiensttreding
 anders, namelijk _____

- 9 Op welke wijze, buiten de aanpassing van het reglement, heeft u de deelnemers geïnformeerd over de wettelijke uitruilmogelijkheden (zoals gewijzigd in 2002 en 2005) << *meer antwoorden mogelijk* >>
- Via een persoonlijk schrijven
  - Via een van onze periodieken
  - Via onze website
  - Via onze telefoondienst
  - Langs andere weg, namelijk _____
  - Wij hebben de deelnemers niet geïnformeerd

Toelichting (uit)ruilvoet

Een **(uit)ruilvoet** geeft aan hoeveel pensioen ingekocht kan worden voor de inlevering van een (deel van een) ander soort pensioen. Het is de verhouding tussen de hoogte van het pensioen dat men voor en na de uitruil vanaf de reglementaire pensioendatum ontvangt.

- 10 Op welke wijze, buiten de aanpassing van het reglement, heeft u de deelnemers geïnformeerd over de consequenties van een mogelijke uitruilkeuze? << *meer antwoorden mogelijk* >>
- Wij hebben aan alle deelnemers een berekening van de hoogte van het pensioen op de pensioendatum voor en na de uitruil kenbaar gemaakt
  - Wij hebben de vastgestelde uitruilvoet kenbaar gemaakt
  - Wij maken op verzoek van de deelnemer de uitruilvoet kenbaar
  - Anders namelijk _____
  - Wij hebben de deelnemers niet geïnformeerd.
- 11 Op welke moment heeft u de deelnemers geïnformeerd over de mogelijkheid tot uitruil van de opgebouwde aanspraken? << *meer antwoorden mogelijk* >>
- de datum van indiensttreding
  - het jaar dat het gewijzigde wetsartikel PSW2b in werking is getreden
  - de datum van uitdiensttreding
  - de pensioendatum
  - anders, namelijk _____
  - Wij hebben de deelnemers niet geïnformeerd.
- 12 Bij welke partij moet de deelnemer zijn wens tot uitruil kenbaar maken?
- Het pensioenfonds of de verzekeraar
  - De uitvoeringsorganisatie
  - De werkgever
  - Anders, namelijk _____
- 13 Binnen welke termijn moet de deelnemer zijn wens tot uitruil kenbaar maken?
- Uiterlijk _____ maanden voor de uitruildatum

14A Hoeveel deelnemers zijn in de periode 2003-2006 met pensioen gegaan? (*Indien het exacte aantal niet bekend is, maak dan een schatting van het aantal*)

☐	In 2003 waren dat _____ deelnemers	☐	weet niet
☐	In 2004 waren dat _____ deelnemers	☐	weet niet
☐	In 2005 waren dat _____ deelnemers	☐	weet niet
☐	In 2006 waren dat _____ deelnemers	☐	weet niet

Betreffen de hierboven opgegeven aantallen deelnemers de exacte aantallen of een schatting?

- exacte aantallen
 een schatting

Indien bij 14A aantallen deelnemers zijn ingevuld, vul dan ook 14B in

14B Hoeveel mannen zijn in de periode 2003-2006 met pensioen gegaan? (*Indien het exacte aantal niet bekend is, maak dan een schatting van het aantal*)

☐	In 2003 waren dat _____ mannen	☐	weet niet
☐	In 2004 waren dat _____ mannen	☐	weet niet
☐	In 2005 waren dat _____ mannen	☐	weet niet
☐	In 2006 waren dat _____ mannen	☐	weet niet

Betreffen de hierboven opgegeven aantallen mannen de exacte aantallen of een schatting?

- exacte aantallen
 een schatting

15A Hoeveel deelnemers, die in de periode 2003-2006 met pensioen zijn gegaan, hebben gebruik gemaakt van de uitruilmogelijkheid NP -> OP?

(*Indien het exacte aantal niet bekend is, maak dan een schatting van het aantal*)

☐	In 2003 waren dat _____ deelnemers	☐	weet niet
☐	In 2004 waren dat _____ deelnemers	☐	weet niet
☐	In 2005 waren dat _____ deelnemers	☐	weet niet
☐	In 2006 waren dat _____ deelnemers	☐	weet niet

Betreffen de hierboven opgegeven aantallen deelnemers de exacte aantallen of een schatting?

- exacte aantallen
 een schatting

Indien bij 15A aantallen deelnemers zijn ingevuld, vul dan ook 15B in

15B Hoeveel mannen, die in de periode 2003-2006 met pensioen zijn gegaan, hebben gebruik gemaakt van de uitruilmogelijkheid NP -> OP?

(*Indien het exacte aantal niet bekend is, maak dan een schatting van het aantal*)

☐	In 2003 waren dat _____ mannen	☐	weet niet
☐	In 2004 waren dat _____ mannen	☐	weet niet
☐	In 2005 waren dat _____ mannen	☐	weet niet
☐	In 2006 waren dat _____ mannen	☐	weet niet

Betreffen de hierboven opgegeven aantallen mannen de exacte aantallen of een schatting?

- exacte aantallen
 een schatting

- 16 Welke uitruilvoet voor een (collectieve) actuariael neutrale uitruil van nabestaandenpensioen in ouderdomspensioen is in de regeling opgenomen? << vul één van de drie mogelijkheden in >>

vul formule of verhoudingsgetal in _____ of

1.000 euro NP levert op _____ euro OP of
omschrijf de gehanteerde werkwijze _____

- wij hebben (nog) geen uitruilvoet → **ga door naar vraag 19**

(NB. Deze vraag beantwoorden voor de regeling van uitruil NP->OP op de pensioen-datum)

- 17 Op basis van welke deelnemers is de collectieve uitruilvoet bepaald?
- Uitsluitend de actieve deelnemers van de regeling
  - Zowel actieve als slapende deelnemers van de regeling
  - Uitsluitend de actieve deelnemers van al onze collectieve pensioenregelingen
  - Zowel actieve als slapende leden van al onze collectieve pensioenregelingen
  - Uitsluitend actieve en slapende deelnemers die binnen ____ jaar met pensioen zullen gaan
  - anders, namelijk _____
- 18 Voor welke periode is de collectieve uitruilvoet vastgesteld?
voor de periode van _____ tot _____ (vul jaartallen in)

Blok 3. Vragen over uitruil van de opbouw van de aanspraken

- 19 Op welke momenten biedt de regeling de mogelijkheid tot uitruil van de opbouw? << meer antwoorden mogelijk >>
- de datum van indiensttreding
  - eens per opbouwjaar
  - tijdens de opbouw is geen uitruil mogelijk → **ga naar vraag 25**
  - anders, namelijk _____
- 20 Bestaat de mogelijkheid om een eenmaal gemaakte uitruilkeuze te herroepen?
- ja → **ga naar vraag 21**
  - nee → **ga naar vraag 22**
- 21 Hoe vaak is het herroepen van de uitruilkeuze mogelijk?
- dit is onbeperkt mogelijk
  - een keer per jaar
  - minder vaak
  - nooit

Toelichting opbouwkeuzevoet

Een **opbouwkeuzevoet** geeft aan hoe de verhouding is tussen het (extra) pensioen dat opgebouwd kan worden bij een keuze voor het afzien van een bepaald pensioen. Indien een pensioenregeling bijvoorbeeld de keuze biedt tussen opbouw van ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen én een verhoogde opbouw ouderdomspensioen, waarbij men kiest voor het hogere ouderdomspensioen, dan moet worden aangegeven hoeveel extra ouderdomspensioen opgebouwd wordt bij het inleveren van het nabestaandenpensioen.

- 22 Welke opbouwkeuzevoet voor een (collectieve) actuarieel neutrale uitruil van nabestaandenpensioen in ouderdomspensioen is in de regeling opgenomen? << vul één van de twee mogelijkheden in >>

vul formule of verhoudingsgetal in _____ of

omschrijf de gehanteerde werkwijze _____

- niet van toepassing → **ga naar vraag 25**

(NB. Deze vraag beantwoorden voor de regeling van uitruil NP->OP op een eerder moment dan de pensioendatum, bijvoorbeeld bij indiensttreding)

- 23 Op basis van welke deelnemers is de collectieve opbouwkeuzevoet bepaald?
- Uitsluitend de actieve deelnemers van de regeling
  - Zowel actieve als slapende deelnemers van de regeling
  - Uitsluitend de actieve deelnemers van al onze ouderdomsregelingen
  - Zowel actieve als slapende leden van al onze ouderdomsregelingen
  - anders, namelijk _____
- 24 Voor welke periode is de collectieve opbouwkeuzevoet vastgesteld?
voor de periode van _____ tot _____ (vul jaartallen in)

Blok 4. De uitvoering van de regeling

- 25 Kunt u omschrijven welke uitvoeringstechnische problemen uw organisatie ervaart bij de uitvoering van artikel 2b van de Pensioen- en Spaarfondswet? << meer antwoorden mogelijk >> Denk hierbij aan zaken als:
- Opnieuw afspraken maken met herverzekeraars
  - De verhoging van administratieve lasten
  - Het uitvoeren van risicoanalyses
  - Het ramen van uitkeringenverplichtingen
  - Het (kunnen) voldoen aan informatieverplichtingen aan DNB
  - Het begrijpelijk uitleggen van de werking van de regeling aan deelnemers
  - Het leren voorspellen van het keuzegedrag van de deelnemers
  - De impact van de risico's bij regelingen voor kleine populaties
  - Uitvoeringstechnische complicaties als gevolg van de splitsing van opbouw voor en na 1-1-2002
  - Anders namelijk _____
  - geen

- 26 Zijn er het afgelopen jaar klachten ingediend die betrekking hebben op de uitvoering van artikel 2b van de Pensioen- en spaarfondswet?
- ja
  - nee - > **ga naar vraag 28**
- 27 Hoeveel klachten waren dat?
Aantal_____
-

Blok 5. Gelijke behandeling

- 28 Op welke wijze heeft u vormgegeven aan het wettelijke vereiste element van gelijke behandeling? <<meer antwoorden mogelijk >>
- De uitruilvoet is voor mannen en vrouwen hetzelfde
  - De opbouwkeuzevoet is voor mannen en vrouwen hetzelfde
  - Wij hebben de uitruilvoet gestaffeld op basis van leeftijdsgroepen
  - Wij hebben de nabestaandenpensioenen op basis van kapitaaldekking afgebouwd
  - anders, namelijk_____

U bent aan het einde gekomen van de vragenlijst.

Wij danken u hartelijk voor uw medewerking.

Bijlage 3 Overzicht geïnterviewden

Tabel B3.1 Geïnterviewden aangaande artikel 2b PSW

Organisatie	Geïnterviewde	Functie	Datum gesprek
1. Nationale-Nederlanden	Erika van Schellen	juriste o.g.v. pensioenwetgeving	6 september 2007
2. AEGON	Jacqueline van Kampen Peter Elshout Albert Westerhof	beleidsmedewerker Pensioen Manager PensioenCommunicatie & klachtcoördinatie beleidsmedewerker Pensioen	11 september 2007
3. Delta Lloyd	Mevrouw Geboers	Medewerker Pensioen	21 september 2007
4. ABP	Alexander Paulis	Actuaris	12 oktober 2007
5. Pensioenfonds Hoogovens	Hans van de Velde	Directeur pensioenfonds hoogovens	9 november 2007
6. PGGM	Peter Hagoort	Productontwikkelaar Pensioenen bij de afdeling Productstrategie (voorheen pensioenjurist afdeling Pensioenbedrijf)	26 november 2007
7. AEGON	Jacqueline van Kampen ¹	Beleidsmedewerker Pensioen	30 november 2007
8. Ombudsman pensioenen	De heer Strookman	Auteur jaarverslag Ombudsman pensioenen	9 oktober 2007

¹ Dit betrof een tweede, aanvullende, interview in het kader van de kosten-batenafweging bij de invoering van artikel 2b PSW.

Bijlage 4 Checklist interviews

Inleiding

Dit gesprek richt zich algemeen op de PSW artikel 2b. Hierbij gaat het om vragen, zoals:

- Welke invloed heeft de PSW artikel 2b gehad betreffende de daaruit voortvloeiende verplichtingen rondom uitruilrecht en gelijke behandeling?
- Welke andere effecten heeft de wet in de praktijk gehad?
- Welke voorbereidingen heeft de verzekeraar / pensioenfonds destijds getroffen?
- Hoe is het beleid naar aanleiding van de invoering PSW artikel 2b verder ingevuld?
- Waar gaat het in het algemeen naartoe met het pensioen in Nederland?
- Is de wetswijziging artikel 2b PSW een 'goede' wijziging (geweest)? Etc.

Optioneel voor verzekeraars:

Voor de verzekeraars is dit gesprek tweeledig. In eerste instantie zal het gesprek zich toespitsen op de aanpak rondom de vragenlijst (zie bijlage) die door de verzekeraars ingevuld dient te worden voor meerdere regelingen (variërend van enkele, tot tientallen en wellicht zelfs 100 regelingen). De onderzoekers willen met de verzekeraar graag praten over de vragenlijst en de mogelijkheden om de vragenlijst zodanig toegankelijk te maken, dat deze vragenlijst zonder onevenredig veel moeite ingevuld kan worden voor meerdere regelingen.

Overige gespreksonderwerpen

Daarnaast zal tijdens het gesprek ingegaan worden op uitzonderingen of opvallende zaken, bijzonderheden in de diverse regelingen. Hierbij kan gedacht worden aan de volgende onderwerpen:

- switches in de keuze van een deelnemer in de afgelopen vier jaar en de motieven voor de switches
- uitruil van de opgebouwde rechten van vóór 2002 (redenen om de regeling deze werking te geven, uitvoeringsperikelen, gedrag van deelnemers)
- uitruil van NP naar andere pensioenvormen (artikel 2c PSW)
- oorzaken voor zeer lage ruilvoeten, uitvoeringsaspecten en gedrag van deelnemers
- oorzaken voor zeer hoge ruilvoeten, uitvoeringsaspecten en gedrag van deelnemers
- garantieduur uitruilvoeten
- verwachte lange termijn uitruilvoeten
- opbouwkeuzevoeten
- keuzegedrag deelnemers
- wijze waardecreatie voor alleenstaanden (onbepaalde partnersysteem of ongehuwdenuitruilpensioen)
- consequenties van anti-selectie
- andere onvoorziene gevolgen van artikel 2b van de PSW.

Bijlage 5 Overzicht verzekeraars

Tabel B5.1 Steekproef en respons verzekeraars

	Verzekeraar	Regelingen
Bruto steekproef	18	1.083
<i>uit steekproef verwijderd omdat:</i>		
- verzekeraar is gefuseerd	4	
- de regeling is niet van toepassing voor dit onderzoek	1	500
Netto steekproef	13	583
Respons	6	313
% respons	46%	54%

Bijlage 6 Overzicht deelnemers paneldiscussies

Tabel B6.1 Deelnemers Versnellingskamer 8 november 13.00 - 16.30 uur

Organisatie	Deelnemer	Functie
1. KIFID (= Klachteninstituut Financiële Dienstverlening)	dhr. P.P. Alvers	Secretaris ombudsman pensioenen
2. NBP (Nederlandse Bond voor Pensioenbelangen)	dhr. R.G. Boon	Medewerker ledenservice
3. Unie KBO (= een senioren-organisatie)	dhr. C.M. Kruf	Gepensioneerd/vrijwilliger; medewerker juridisch spreekuur pensioenzaken
4. Prinsenland Assurantiën	dhr. G.A. Walian	Assurantie adviseur
5. CBS	dhr. W. de Rooij	Onderzoeker pensioenaansprakenstatistiek

Tabel B6.2 Deelnemers Versnellingskamer 20 november 9.30 - 13.00 uur

Organisatie	Deelnemer	Functie
1. Ombudsman Pensioenen	dhr. C.G.C. Strookman	Adviseur
2. Pensioen kijker	mw. E.M.F. Schols	Auteur van ' <i>Pensioen Alert</i> ' (2007)
3. SER	dhr. H. van der Meer	Directie sociale zaken
4. AEGON	mw. J. van Kampen	Beleidsmedewerker pensioen
5. Watson Wyatt	dhr. H.A.N.J. Crauwels	Senior pensioenjurist

Bijlage 7 Wettekst artikel 2b PSW

Hieronder volgt de letterlijke tekst van artikel 2b PSW, die bestaat uit 5 artikelen.

Artikel 1

Indien in een pensioenregeling wordt voorzien in een ouderdomspensioen en een nabestaandenpensioen dat bij beëindiging van de deelneming een premievrije aanspraak oplevert, wordt aan een deelnemer of gewezen deelnemer, ongeacht zijn burgerlijke staat, de mogelijkheid geboden, in elk geval met ingang van de datum waarop het ouderdomspensioen ingaat of kan ingaan, in plaats van het nabestaandenpensioen te kiezen voor één of meer van de volgende vormen van ouderdomspensioen:

- a. een hoger ouderdomspensioen;
- b. een eerder ingaand ouderdomspensioen;
- c. een hoger en een eerder ingaand ouderdomspensioen.

Artikel 2

Het eerste lid is niet van toepassing op:

- a. het vrijwillige nabestaandenpensioen;
- b. het wezenpensioen;
- c. de aanspraak van de gewezen echtgenoot, bedoeld in artikel 8a, eerste en tweede lid.

Artikel 3

De collectieve actuariële waarde van het ouderdomspensioen, bedoeld in het eerste lid, dat wordt gekozen in plaats van het nabestaandenpensioen, bedoeld in het eerste lid, is, ongeacht de datum waarop de keuze wordt gemaakt, tenminste gelijkwaardig aan de collectieve actuariële waarde van dat nabestaandenpensioen.

Artikel 4

Bij de keuze, bedoeld in het eerste lid is, in voorkomend geval in afwijking van artikel 8c, tweede lid, de toestemming van de echtgenoot vereist of is de toestemming van de partner die is aangemeld in het kader van een partnerpensioen vereist. Voor de toepassing van dit artikellid is artikel 32ba, eerste lid, onderdeel c, niet van toepassing.

Artikel 5

Bij of krachtens algemene maatregel van bestuur kunnen nadere regels worden gesteld met betrekking tot het eerste en het derde lid.

Research voor Beleid
Bredewater 26
Postbus 602
2700 MG Zoetermeer
tel: 079 322 22 22
fax: 079 322 22 12
e-mail: info@research.nl
www.research.nl